

Švietimo išteklių paketas

Projekto “Changing Democracies” metu surinkome žmonių, užaugusių labai skirtingose politinėse ir ideologinėse sistemose Europoje ir už jos ribų, pasakojimus. Mūsų liudininkai dalijasi savo mintimis, jausmais, viltimis, svajonėmis ir iššūkiais, su kuriais susidūrė gyvendami autoritarinėse režimuose ir išgyvendami perėjimus į demokratines sistemas visoje Europoje. Kai kuriems iš mūsų liudininkų šis perėjimas – pasakojimas apie migraciją ir apie tai, ką reiškia rasti savo kelią visuomenėje, kuri skiriasi nuo tos, kurioje užaugai, tiek politiniu, tiek kultūriniu bei kalbiniu požiūriu.

Apžvelgdami savo gyvenimą prieš pereinamąjį laikotarpį ir jo metu, liudininkai taip pat svarsto apie šiuolaikines demokratijas savo šalyse bei visoje Europoje. Ką jiems, išgyvenusiems autoritarinį valdymą, reiškia demokratija? Ko jie tikėjosi? Ar demokratija juos tenkina? Kiek demokratija tinka visiems? Jų pasakojimai taip pat kviečia mus nagrinėti šiuos klausimus.

Švietimo išteklių rinkinio tikslas - paskatinti jaunus žmones kritiškai apmąstyti demokratinių permainų Europoje istoriją ir reikšti savo pačių idėjas, lūkesčius bei kelti klausimus apie demokratiją bei tai, ką reiškia gyventi demokratinėje visuomenėje.

Projekto “Changing democracies” partneriai suvienijo jėgas, kad kartu sukurtų mokymosi priemones, kurias galima pritaikyti tiek formaliajame švietime, tiek neformaliajame ugdyme. Sąmoningai siūlome veiklas, kurias galėsite keisti arba rinktis, kad jos atitiktų jūsų ugdymo aplinkas.

Visa mokymosi veikla prasideda nuo mūsų liudininkų pasakojimų, jų istorijas sujungiant į tęstinius pasakojimus, sukurtus remiantis penkiais klausimais, kuriuos siūlome nagrinėti kartu su mokiniais:

1. Kas tave pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?
2. Ar drįsti pasipriešinti savo mokytojams?
3. Kas tau daro įtaką gyvenime?
4. Ar žinai, ką tavo seneliai mano apie jaunus žmones?
5. Ko tikiesi iš demokratijos?

Kiekvieną iš klausimų kviečiame aptarti su mokiniais iš skirtingų perspektyvų. Tai įgyvendinti jums padės prie kiekvieno klausimo detalai aprašytos mokymosi užduotys, parengtos naudojantis liudininkų pasakojimais. Manome, kad darbas su žmonių pasakojimų iš visos Europos ištraukomis, pat padės mokiniams geriau suprasti autoritarinių režimų mechanizmus ir jų įtaką kasdieniam žmonių gyvenimui.

Kiekviena mokymosi užduotyje (veikloje) žingsnis po žingsnio aprašoma, ką turite daryti, kiek laiko užtruksite. Priklausomai nuo situacijos, užduotį galite atlikti per vieną pamoką arba paskirstyti ją per kelias pamokas. Nesvarbu, ar esate vidurinės mokyklos istorijos mokytojas, muziejaus edukatorius, jaunimo darbuotojas, ar kitoje švietimo įstaigoje dirbantis švietėjas, šias užduotis galite naudoti gilindamiesi į perėjimo iš autoritarinių režimų į demokratiją istoriją skirtingose šalyse ir (arba) sutelkti dėmesį į šiuolaikinių iššūkių su kuriais susiduriame savo demokratijose aptarimą.

Šie penki klausimai veikia kaip pradinis taškas – jie skatina jaunuolius išsakyti savo mintis, jausmus, viltis, rūpesčius ir lūkesčius bei dalintis jais su bendraamžiais. Tik tuomet siūlome pereiti prie pačių pasakojimų peržiūros. Pasakojimus galite rasti projekto svetainėje.

Dokumento pabaigoje rasite ir istorinio konteksto lapus – informaciją apie visų šalių, kurių liudininkai davė interviu, politinę ir socialinę situaciją. Šios žinios padės mokiniams geriau suprasti liudininkų pasakojimus ir jų kontekstą.

Padėka

Švietimo išteklių paketo formatą parengė švietimo išteklių rengimo darbo grupė, kurią sudarė šie “Changing democracies” konsorciumo nariai: Marjolein Delvou ir Hanna Zielińska (Evens Foundation, projekto koordinatoriai), Bohumil Melichar (Charles University), Denis Detling (Museum of Slavonia), Maarten van Alstein (Flemish Peace Institute), Samuel Guimarães (University of Porto), Vassiliki Sakka (Association for History Education in Greece, AHEG), ir Diana-Maria Beldiman (Mediawise Society), padedant visiems konsorciumo partneriams.

Grupės darbą koordinavo Eugenie Khatschatrian (EuroClio - Europos istorijos mokytojų asociacija).

Bendra autoriai

Marjolein Delvou ir Hanna Zielińska
Carolina Santillano, Elli Clerides ir Eugenie Khatschatrian
Bohumil Melichar ir Vaclav Sixtá
Diana-Maria Beldiman
Denis Detling
Vassiliki Sakka

Formatavimas ir šablonų kūrimas

Paulina Łukasiewicz

Co-funded by
the European Union

Turinys

<u>Kas tave pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?</u>	5
<u>1 mokymosi veikla: Trumpi diskusijų ratai</u>	6
<i>Amžiaus grupė: 14 - 17 metų</i>	
<i>Trukmė: 120 min.</i>	
<u>2 mokymosi veikla: Žvilgsnis į praeitį ir dabartį</u>	11
<i>Amžiaus grupė: 14 - 17 metų</i>	
<i>Trukmė: 170 min.</i>	
<u>3 mokymosi veikla: Pykčio žemėlapis</u>	24
<i>Amžiaus grupė: 14 - 17 metų</i>	
<i>Trukmė: 2 x 45 min. (pirmąją užduotį galima atlikti savarankiškai)</i>	
<u>Ar drįsti pasipriešinti savo mokytojams?</u>	42
<u>4 mokymosi veikla: Liudininkų pasakojimų palyginimas</u>	43
<i>Amžiaus grupė: 14 - 17 metų</i>	
<i>Trukmė: 45-60 min.</i>	
<u>Kas tau daro įtaką gyvenime?</u>	55
<u>5 mokymosi veikla: Skirtingų perspektyvų nagrinėjimas</u>	56
<i>Amžiaus grupė: 16-18 m.</i>	
<i>Trukmė: 90 min.</i>	
<u>Ar žinai, ką tavo seneliai mano apie jaunus žmones?</u>	78
<u>6 mokymosi veikla: Kartų dialogas</u>	79
<i>Amžiaus grupė: 16 - 18 m.</i>	
<i>Trukmė: 90 min.</i>	
<u>Ko tikiesi iš demokratijos?</u>	107
<u>7 mokymosi veikla: Demokratijos aptarimas</u>	108
<i>Amžiaus grupė: 16 - 18 m.</i>	
<i>Trukmė: 90 min.</i>	
<u>Istorinio konteksto lapai</u>	131

Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?

Mokymosi veiklos

1 veikla: Trumpi diskusijų ratai

2 veikla: Žvilgsnis į praeitį ir dabartį

3 veikla: Pykčio žemėlapis

Priedai

1 priedas: Trumpos liudininkų biografijos, skirtos 1 ir 2 veikloms

2 priedas: Teksto ištraukos, skirtos 1 ir 2 veikloms

3 priedas: Metodinė medžiaga „Kaip atlikti interviu?“

4 priedas: Trumpos liudininkų biografijos, skirtos 3 veiklai

5 priedas: Tekstų ištraukos 3 veiklai

Nuorodos

Ištraukos

Mokymosi veikla: Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?

1 mokymosi veikla:

Trumpi diskusijų ratai

Elli Clerides, Carolina Santillano, Eugenie Khatschatrian
EuroClio - Europos istorijos mokytojų asociacija

Toliau pateikiamos dvi veiklos yra susijusios su penkiomis vaizdo liudijimų ištraukomis, kuriuose pateikiamos asmeninės demokratijos virsmo patirtys. Šiose ištraukose matomi liudininkai yra Lisbeth Ruiz Sanchez iš Kubos and Belgijos, Milice Ribeiro Dos Santos iš Portugalijos, Jeangu Macrooy iš Surinamo ir Nyderlandų, Slobodanka Moravčević iš Serbijos ir Belgijos bei Željko Rogina iš Kroatijos. Ištraukose liudininkai dalinasi asmeninėmis patirtimis, tokiomis temomis kaip: kolonializmas, nelygybė, valdžia, viltis, protestas ir teisės viršenybė. Remdamiesi šiomis patirtimis, suformulavome klausimą *Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?*. Šis klausimas turėtų padėti mokiniams įsijausti į liudininkų pasakojimus ir suprasti, kas juos pačius pykdo šiuolaikiniame pasaulyje. Ši veikla skatina mokinius remiantis liudijimais - apmąstyti pateiktą klausimą, diskutuoti su bendraamžiais, atlikti tyrimus ir apklausti žmones savo aplinkoje.

Norėdami sudominti mokinius, galite pradėti nuo klausimo: *Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?*. Mokiniai gali pasidalinti pirmomis jiems kilusiomis mintimis ir jausmais įžanginėje diskusijų sesijoje, porose arba mažose grupėse. Po trumpo pasidalijimo pirmomis kilusiomis mintimis - kartu peržiūrėkite pasakojimą ([Pasakojimai](#)).

Mokymosi veikla: Trumpi diskusijų ratai

Amžiaus grupė: 14 - 17 metų

Trukmė: 120 minučių

Priemonės: Sąsiuvinis ir rašiklis, trumpos liudininkų biografijos ir pasakojimų ištraukos ([1 priedas](#)). Papildomos priemonės: interaktyvios priemonės ir įrankiai (iPad, kompiuteris, mobilusis), internetiniai įrankiai: [Miro](#), [Trello](#). Ištraukų tekstus rasite [2 priedo](#) pabaigoje.

Ištraukos:

1 ištrauka: Lisbeth Ruiz Sanchez (BE).

2 ištrauka: Milice Ribeiro Dos Santos (PO).

3 ištrauka: Jeangu Macrooy (NL).

4 ištrauka: Slobodanka Moravčević (BE).

5 ištrauka: Željko Rogina (CRO).

Mokymosi rezultatai:

Atlikdami šią veiklą, mokiniai:

- Didins savo suvokimą apie tai kaip asmeninės, individualios patirtys atspindi platesnius istorinius įvykius;
- Nagrinės, kaip liudininkų patirtys susijusios su dabartinėmis pasaulio problemomis;;
- Apmąstys savo asmenines reakcijas į kiekvieną istoriją,
- Lavins savo kritinį mąstymą, dalindamiesi mintimis bei diskutuodami apie teisingumą, demokratiją ir kitus šiuolaikinio pasaulio iššūkius.

1 žingsnis: Pasiruošimas veiklai (30 min.)

Suskirstykite mokinius į grupes po 4–5 asmenis ir kiekvienam grupės mokiniui priskirkite po skirtingą ištrauką su kuria jis dirbs viso užsiėmimo metu. Pristatydami užduotį mokiniams - trumpai aptarkite visas liudininkų ištraukas. Nurodykite, jog remdamiesi jiems asmeniškai priskirta ištrauka, jei turi savarankiškai paruošti po 3 (tris) diskusijos klausimus. Jei neturite pakankamai laiko, mokiniai gali perskaityti ištraukas bei paruošti klausimus namuose. Svarbu, jog mokiniai perskaitytų visas ištraukas, būtų pasirengę apie jas diskutuoti.

Mokinių klausimai turi būti susieti su jiems priskirta ištrauka, tačiau gali apimti ir kitas jei yra siekiama palyginti. Žemiau pateikiami keli klausimų pavyzdžiai,

kuriais galite pasidalinti su mokiniais. Jei mokiniai nuspręs naudoti šiuos pavyzdžius - jie turėtų būti pritaikyti jiems priskirtai ištraukai:

- Kaip jautiesi žiūrėdamas vaizdo įrašą/ peržiūrėjęs vaizdo įrašą, kad liudininkas pasakė, jog „citata iš ištraukos“?
- Kokios mintys kyla/ kilo išgirdus šią ištrauką „citata iš ištraukos“?
- Kaip supranti/ interpretuoji šią ištrauką „citata iš ištraukos“?
- Kaip manai, ar ši [tema ar citata] yra aktuali šiuolaikiniam pasauliui?
- Kaip manote, kuo [tema ar citata] yra aktuali šiandienos pasauliui?

2 žingsnis: Diskusijų ratai (35 min.)

Šiame etape mokiniai dalyvaus diskusijose grupėse. Pamokos pradžioje sudarytose grupėse kiekvienas mokinyss pats turi 5-10 minučių vesti diskusiją, naudodamas savo parengtus klausimus. Informuokite mokinius, jog diskusijos vedėjas, jei grupėje jau po pirmojo klausimo prasideda aktyvi ir prasminga diskusija, neprivalo užduoti kitų likusių klausimų. Pasidalinkite su mokiniais žemiau pateiktomis vadimėnų kortelėmis, kurios padės jiems moderuoti diskusiją:

Kaip būti geru diskusijos moderatoriumi

- ➔ Pasistenk įtraukti visus į diskusiją ir skirk vienodą pasisakymų laiką visiems dalyviams;
- ➔ Naudok dalyvių atsakymus, pastebėjimus užduodamas papildančius klausimus;
- ➔ Jei diskusija nukrypsta nuo pagrindinio klausimo - pasistenk švelniai ją grąžinti prie pagrindinės temos, užduoto klausimo.
- ➔ Venk užduoti klausimus, kurių atsakymas yra taip arba ne.
- ➔ Jei žmonės elgiasi nemandagiai, įžeidinėja vieni kitus arba nesiklauso kitų, primink jiems, jog jūsų diskusija - saugi erdvė. Sukurti saugią erdvę tau gali padėti žemiau esantys patarimai.

Kaip sukurti saugią diskusijos erdvę

- ➔ Leisk užbaigti mintį, sakinį prieš užduodamas papildomą klausimą, sakydamas savo nuomonę.
- ➔ Kai nesutinki su kito nuomone, paaiškink kodėl ir pateik konkrečius argumentus.
- ➔ Kai jautiesi nepatogiai kalbėdamas apie tam tikrą temą ar klausimą - visada gali nebedalyvauti diskusijoje arba išeiti iš kambario).
- ➔ Diskusijoje nėra vietos asmeniniams išpuoliams ar bet kokios formos neapykantos kalboms.

Skatinkite mokinius kritiškai mąstyti ir tyrinėti įvairias perspektyvas, požiūrius į ištraukose aptarinėjamas, vaizduojamas problemas. Užuoat priėmę liudininkų pasakojimus kaip visišką tiesą, mokiniai turėtų stengtis suprastu liudininkų teiginius atitinkamame istoriniame ir politiniame kontekste, kad geriau suprastų pasekmes ir įsijaustų į liudytojų padėtį. Diskusijų raundų metu stebėkite laiką ir informuokite mokinius, kada ateina laikas kitam mokiniui perimti diskusijos vedėjo, moderatoriaus vaidmenį. Jei norite, galite pasiūlyti, kad veiklos pabaigoje kiekviena grupė kelias minutes skirtų diskusijos apibendrinimui. Apibendrinimą galima padaryti ir naudojant interaktyvų smegenų šturmo įrankį „[Trello](#)“.

3 žingsnis: Minčių žemėlapių kūrimas (40 min.)

Pasibaigus diskusijų raundams, kiekviena grupė turės sukurti minčių žemėlapi, kurio centre bus klausimas *Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?* Žemėlapiu atšakose, remiantis žiūrėta ištrauka, turi būti pavaizduotos tokios sąvokos kaip kolonializmas, socialinis teisingumas, aplinkosauga ir švietimas, kt. Kiekvienoje žemėlapiu šakoje mokiniai gali surašyti susirūpinimą keliančius klausimus, kuriuos išgirdo liudininkų pasakojimuose ištraukose, realaus pasaulio pavyzdžius ir jų pačių diskusijų raundų metu iškeltus klausimus ir mitnis. Jei pamokoje naudojami interaktyvūs įrankiai, mokiniai minčių žemėlapių kūrimui gali naudotis internete esančiu įrankiu „[Miro](#)“

Baigus kurti minčių žemėlapius, skirkite mokiniams kelias minute pasiruošti jų pristatymui. Savo minčių žemėlapius turi pristatyti visos grupės.

4 žingsnis: Išvados (15 min.)

Pasibaigus minčių žemėlapių pristatymams, surenkite baigiamąją diskusiją, tema: *Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje? Kodėl?*

Toliau galite rinktis vieną iš dviejų variantų - tęsti apibendrinimo diskusiją naudodamiesi toliau pateiktais pagalbiniais klausimais arba pasirinkti toliau pateiktą alternatyvią veiklą.

- Ką manote, kokios bendros temos, motyvai jungia visas ištraukas, kurias žiūrėjote?
- Kokią įtaką ištraukose aptariamoms problemoms daro jūsų ar aplinkinių žmonių gyvenimui?
- Kokių veiksmų galite imtis, kad išspręstumėte šias problemas? Ką gali padaryti tie, kurie užima vadovaujančias pozicijas?
- Ką manote, kokiuose istoriniuose įvykiuose gali būti šių problemų šaknys? Kokią įtaką šie istoriniai įvykiai daro žmonėms šiandien?
- Kaip liudininkai įsitraukia į šiuolaikinių demokratinės sistemos iššūkių sprendimą?
- Kokią įtaką istorinis kontekstas padarė liudininkų požiūriui į šiandien pasaulyje vykstančius įvykius bei šiuolaikinę visuomenę?

Alternatyvi veikla: Vaidinimo pratimas (60 min.)

Kiekviena grupė iš savo minčių žemėlapio gali išsirinkti problemą ir sukurti trumpą vaidinimą, kuriame atskleistų, kaip jie spręstų šią problemą. Vaidinimas turi būti maždaug penkių minučių trukmės ir rodomas prieš visą klasę.

2 mokymosi veikla: Pažvelkime į praeitį ir dabartį

Elli Clerides, Carolina Santillano, Eugenie Khatschatrian
EuroClio - Europos istorijos mokytojų asociacija

Norėdami sudominti mokinius, galite pradėti nuo klausimo: *Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?*. Mokiniai gali pasidalinti pirmomis jiems kilusiomis mintimis ir jausmais įžanginėje diskusijų sesijoje, porose arba mažose grupėse. Po trumpo pasidalijimo pirmomis kilusiomis mintimis - kartu peržiūrėkite pasakojimą (Pasakojimai).

Mokymosi veikla: Pažvelkime į praeitį ir dabartį

Amžius: 14 - 17 metų

Trukmė: 170 minutės

Priemonės: Pagalbinė medžiaga *Kaip imti interviu?* (3 priedas), trumpos liudininkų biografijos ir pasakojimų ištraukos (1 priedas), pasakojimas apie klausimą *Kas jus piktina šiandieniniame pasaulyje?*. Papildomos priemonės: interaktyvios priemonės ir įrankiai (iPad, kompiuteris, mobilusis telefonas), internetiniai įrankiai: Miro, Trello. Ištraukų tekstus rasite 2 priedo pabaigoje.

Ištraukos

1 ištrauka: Lisbeth Ruiz Sanchez (BE).

2 ištrauka: Milice Ribeiro Dos Santos (PO).

3 ištrauka: Jeangu Macrooy (NL).

4 ištrauka: Slobodanka Moravčević (BE).

5 ištrauka: Željko Rogina (CRO).

Mokymosi rezultatai:

Atlikdami šią veiklą, mokiniai:

- Analizuos ištraukas, atpažindami emocijas ir sąvokas, susijusius su mokinių turimu suvokimu apie panašias problemas;

- Ieškos naujų informacijos šaltinių, kurie padės sužinoti, kaip į demokratijos problemas reaguoja jų aplinkoje esantys žmonės; Search new sources of information to
- Lygins svarbias istorines ir socialines problemas su šiuolaikinio pasaulio problemomis, imdami interviu iš artimoje aplinkoje esančių žmonių.

1 žingsnis: Pasiruošimas veiklai (30 min.)

Suskirstykite mokinius į grupes po 4–5 asmenis ir priskirkite vienai grupei vieną iš ištraukų. Nurodykite kiekvienai grupei atidžiai peržiūrėti ir išnagrinėti jai priskirtą ištrauką, o vienam iš grupės narių užrašinėti kylančius pastebėjimus, mintis. Nurodykite mokiniams atkreipti dėmesį į šias ištraukos detales:

- Liudininkų ir ištrauką žiūrinčių mokinių emocijos
- Pagrindinės problemos/ temos apie kurias pasakoja liudininkai
- Istorinis kontekstas
- Klausimai, kurie kyla žiūrint ištrauką

Paprašykite, kad mokiniai grupėse pasidalintų savo mintimis, remdamiesi savo užrašais. Diskusiją ir darbą grupėje analizuojant ištrauką galite pradėti naudodamiesi šiais klausimais:

- Apie ką kalbą liudininkas?
- Kas tau jau buvo žinoma iš jo pasakojimo?
- Kaip ši ištrauka privertė tave jaustis? Kokios emocijos kilo ir kodėl?
- Kokie klausimai tau kyla peržiūrėjus įrašą? Ką norėtum labiau suprasti?

2 žingsnis: Tyrimas (40 min.)

Po įžanginės diskusijos, kiekviena grupė atlieka socialinių tinklų ir naujienu portalų analizę, ieškodami panašių įžvalgų, pasisakymų, kurie buvo išreikšti ištraukoje, spaudoje. Atlikdami šį tyrimą mokiniai turėtų siekti:

- Išsiaiškinti, ar panašios į liudininkų nuotaikos ir (ar) įžvalgos vis dar egzistuoja šiandieniniame geopolitiniame kontekste. Tikėtina, kad bus lengviau rasti informaciją savo kalba bei savo šalies portaluose.
- Palyginti kaip buvo tuo metu ir kaip yra dabar (kalbant apie tai, kokia yra politinė situacija, kaip žmonės ją jaučia ir aptarinėja).
- Išsiaiškinti ar ištraukose išsakytoms idėjoms pritaria daugiau žmonių. Mokiniai neturi surasti identiškų pavyzdžių, bet siekti rasti esminių panašumų žmonių pasisakymuose apie ištraukose nagrinėjamus svarbiausius klausimus.
 - Pavyzdžiui, Jeangu Macrooy aptaria, kaip olandų kolonializmas Suriname prisidėjo prie didelių turtinių skirtumų tarp šalių. Mokiniai galėtų rasti pavyzdžių, kai šis klausimas buvo aptariamas kitame kontekste, pavyzdžiui, kalbant apie Belgiją ir jos buvusias kolonijas.

Atlikus tyrimą, paprašykite kiekvienos grupės parengti 3-5 interviu klausimus, paremtus ištrauka ir jų atlikto tyrimo rezultatais. Vienas iš klausimų turėtų būti toks *Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?*. Galite mokiniams padėti parengti klausimus, pasidalindami su jais dokumentu *Kaip imti interviu?* (3 priedas).

Parengus interviu klausimus, kiekvienas mokinys pasirenka žmogų iš kurio ims interviu. Tai gali būti jiems pažįstamas suaugęs žmogus arba bendraamžis. Pasistenkite, jog nė vienas iš mokinių neimtų interviu iš to paties asmens. Kiekvienas mokinys interviu atlieka individualiai. Kai bus sutarta dėl asmenų iš kurių bus imamas interviu, kiekviena grupė turi susitarti, koku formatu pristatys darbo rezultatus klasiokams. Pristatymo pavyzdžiai: sukurti vaizdo įrašą, balso įrašą, pristatymą, pavyzdžiui - plakatą ar meno kūrinį, parašyti esė.

3 žingsnis: Interviu vedimas (Namų darbai)

Užduokite mokiniams namų darbus - iš savo pasirinkto žmogaus paimti interviu, užduodant klausimus, kurie buvo parengti grupėje. Paskatinkite mokinius dar kartą susipažinti su dokumentu „*Kaip imti interviu?*“, kuriame jie ras patarimų kaip vesti interviu.

4 žingsnis: Pasiruošimas pristatymams (50 min.; nebaigtos užduotys užduodamos kaip namų darbai)

Kitos pamokos metu grupės turi aptarti interviu rezultatus. Pirmiausia, kiekvienas mokinys turėtų pasidalinti pagrindinėmis savo atlikto interviu išvalgomis. Antra, dirbdami grupėse mokiniai turėtų analizuoti esmines interviu išvalgas, ieškoti bendrų ir skirtingų pašnekovų požiūrių bei, remdamiesi jais, pradės ruošti galutinį pristatymo produktą (sutartu formatu). Tuomet grupė kartu analizuos šiuos pagrindinius punktus, ieškos bendrų ir skirtingų požiūrių bei parengs galutinį pristatymą (sutartu formatu). Šiame tyrime mokiniai turi palyginti savo socialinės žiniasklaidos ir naujienų tyrimą su interviu išvadomis.

5 žingsnis: Pristatymai ir baigiamoji diskusija (50 min.)

Pristatymai: 35 minutės

Baigiamoji diskusija: 15 minučių

Mokiniai pristato savo darbus klasei – kiekvienai grupei skiriama po 7 minutes pristatymui (priklausomai nuo grupių skaičiaus ir pamokos trukmės, laiką galima koreguoti). Po pristatymų organizuojama baigiamoji pamokos/ mokymosi veiklos diskusija, kuri padės apmąstyti įžvalgas, kurios buvo pateiktos pristatymuose, bei padaryti galutines išvadas. Organizuodami diskusiją galite remtis šiais klausimais:

- ➔ Kokios temos ar emocijos dažniausiai pasitaikė skirtingose ištraukose ir interviu?
- ➔ Ką sužinojote, palyginę liudininkų jausmus su žmonių, esančių jūsų aplinkoje, emocijomis?
- ➔ Ar po kitų grupių pristatymų pasikeitė jūsų požiūris / jausmai apie nagrinėtus klausimus?
- ➔ Ar išgirdus visus pristatymus pasikeitė jūsų pačių atsakymas į klausimą *Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?* Ar matote panašumų tarp savo ir kai kurių bendraklasių atsakymų?

1 priedas: Trumpos liudininkų biografijos

1 ir 2 veikloms

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35 m.) gimė ir užaugo Kuboje. Vaikystėje ji priklausė „Pioneros de la Batalla de Ideas judėjimui“. „Idėjų mūšis“ buvo 1999 m. Fidelio Kastro organizuotas protesto judėjimas, siekiantis iš naujo atgaivinti gyventojų, o ypač jaunimo entuziazmą socializmui. Havanos universitete Lisbeth įgijo komunikacijos magistro laipsnį. Kuboje nuo 10 metų dirbo nacionaliniame radijuje ir televizijoje. Belgijoje apsigyveno 2015 m., pirmą kartą išvykusi iš Kubos į kelionę aplink pasaulį su amerikiečių ne pelno siekiančia organizacija „Up with People“. Ji gyvena Antverpene su trimis vaikais bei dirba skaitmeninės rinkodaros specialiste.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79 m.) – į pensiją išėjusi psichologė ir šeimos terapeutė iš Portugalijos. Kilusi iš šeimos, kovojusios prieš diktatūrą, 1964 m. ji su savo draugu, kuris bėgo nuo privalomojo šaukimo į kariuomenę Portugalijos karui Afrikos kolonijose, išvyko į Paryžių (Prancūziją). Į Portugaliją ji grįžo 1975 m., praėjus metams po demokratinės revoliucijos. Ji kovojo už institucionalizuoto jaunimo teises ir už moterų seksualinės sveikatos teises šalyje, pereinančioje iš konservatyvios katalikiškos diktatūros.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30 m.) yra dainininkas ir dainų autorius. Kai būdamas 20 metų jis atvyko į Nyderlandus ieškodamas daugiau laisvės, jį pribloškė jo tėvynės Surinamio ir Nyderlandų ekonominės gerovės skirtumas, o kartu suvokimo trūkumas, kad ši gerovė kyla iš Nyderlandų kolonijinės praeities. Jis buvo šokiruotas sužinojęs, kad Ketu Koti, vergovės panaikinimo šventė, čia buvo švenčiama tik mažos žmonių grupės. Jeangu atstovavo Nyderlandams „Eurovizijos“ dainų konkurse su protesto daina apie vergovę, iš dalies atliekama sranantongo kalba, kuri sulaukė prieštarų reakcijų.

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47 m.) – serbė ir belgė. Ji užaugo buvusios Jugoslavijos dalyje, kuri vėliau tapo Serbijos Respublika. Jugoslavijos karų metu Slobodanka liko gyventi Belgrade. Būdama studentė ji buvo aktyvi OTPOR – nesmurtinio protesto judėjimo prieš Miloševićiaus kontroliuojamą Serbijos valdžią – narė. Kurį laiką gyvenusi Meksikoje, 2014 m. ji susipažino su dabartiniu savo vyru belgu ir emigravo į Belgiją. Šiuo metu Slobodanka dirba serbų–kroatų kalbos dėstytoja Gento universitete. Ji yra ortodoksų krikščionė.

Željko Rogina

Željko Rogina (65 m.) užaugo Rytų Slavonijoje, Kroatijoje, kur gyvena iki šiol. Jis yra į pensiją išėjęs filosofijos, etikos ir logikos mokytojas. Būdamas vidurinės mokyklos moksleivis buvo priimtas į Komunistų sąjungą, tačiau nusivylęs konfliktais partijos vadovybėje ir nacionaline retorika, 1990 m. išstojo ir nusprendė daugiau politikoje nebedalyvauti. Vykstant permainingoms Kroatijoje, įstojo į kariuomenę savanoriu ir tarnavo iki 1992 m. birželio mėn. Kai jo dalinys buvo išsiųstas į mūšio laukus Bosnijoje ir Hercegovinoje, jis nusprendė grįžti ir imtis darbo mokykloje.

2 priedas: Ištraukos 1 ir 2 veikloms

Lisbeth Ruiz Sanchez
(Belgija)

Ir mes visada jautėmė taip, kad kol Fidelis Kastro gyvas, viskas bus gerai. Jis mus išgelbės. Neįmanoma kitaip. Bet kas nutiks, kai Fidelio Kastro nebebus? Jis juk yra tik žmogus. Kažkada mirs. Manau, kad ilgą laiką mes ignoravome šią realybę. Atrodė, kad Fidelis Kastras bus su mumis visą gyvenimą. Ir jis viską už mus išspręs, nes jis labai protingas žmogus. Jis kartais daro klaidų. Bet taip

pat gali viską ištaisyti, viską padaryti teisingai. Tačiau kažkuriuo metu jo nebeliko. Ir prasidėjo improvizacija. Žmonės prarado tikėjimą, kad viskas bus gerai. Dabar Kuboje mes to nebeturime. Paskutinį kartą, kai pernai ten lankiausi, man buvo labai sunku. Aš tau pasakojau apie teigiamas kubiečių savybes – jie visada linksmi. Tačiau paskutinį kartą Kuboje, pirmą kartą per tiek metų, to nebemačiau. Ir mes Kuboje esame išgyvenę dar sunkesnius laikus. 1990-aisiais, sakyčiau, buvo dar sunkiau nei dabar. Bet tada turėjome Fidelį Kastrą. Mes turėjome viltį. O dabar kubiečiai ją prarado. Jie nebeturi vilties. O be vilties neįmanoma gyventi. Neįmanoma žvelgti į priekį. O jie jau nebegali – tai tiesiog per sunku. Ir kadangi dabar viskas taip, jaučiu, kad žmonės sako: išeisime į gatves, protestuosime. Kažkas turi pasikeisti – dabar! Aš matau kaip tai artėja.

Milice Ribeiro Dos Santos
(Portugalija)

Na... manau, kad mane labiau jaudina socialiniai, o ne asmeniniai klausimai. Mintis, kad gyvename visuomenėje, kuri galėtų būti visiškai kitokia, bet nepriimami įstatymai, galintys tai pakeisti, yra tiesiog skandalinga. Kaip gali būti, kad neturime geresnių įstatymų? Kaip gali egzistuoti toks didžiulis atotrūkis tarp „bado“ atlyginimų ir milžiniškų pajamų? Tas atotrūkis Portugalijoje vis didėja. Užtenka pasižiūrėti į prabangiausius automobilius ir kiek jų čia turime. Po COVID pandemijos bankų pelnai dar labiau išaugo. Kodėl neturime įstatymų, galinčių tai sustabdyti? Ir kodėl net turėdama socialistinę daugumą parlamente, valdžia nepriima tokių įstatymų? Ir net nenori jų priimti? Turime kovoti dėl savo šalies pokyčių, kad ji užtikrintų geresnį gyvenimą visiems. Turiu omenyje – didesnę žmonių laimės lygį ir mažesnę socialinę nelygybę. Nemanau, kad žmonės nustojo stengtis – vyksta svarbios kovos. Manau, kad demokratiją sudaro ir

	kultūra. Ir šioje srityje turime stebėti, ką veikia institucijos ir žiniasklaida, kad skatintume naują politinio smalsumo ir įsitraukimo kultūrą.
--	--

Jeangu Macrooy (Nyderlandai)	Manau, kad tai nėra teisinga, jog mano protėviai dirbo plantacijose. Su jais buvo žiauriai elgiamasi. Iš dirbamos žemės augo derlius, kuris atnešė daug turto. Savo dainos antrojoje dalyje taip pat kalbu apie tai, kad aš esu čia, vaikštau aplink. Auksas čia yra gerovės ir vystymosi metafora. Mane taip pat sukrečia tai, kaip Nyderlanduose viskas klesti – kokia šalis turtinga ir kaip viskas čia puikiai sureguliuota. Ir žinoti, kad didelė dalis to turto atsirado iš kolonializmo, iš vergų prekybos, iš plantacijų Suriname, yra labai skaudu. Taip pat, kai galvoju apie Surinamo ir Nyderlandų ryšį – popieriuje surinamiečiai šiandien iš tiesų yra laikomi užsieniečiais ir su jais taip elgiamasi, pavyzdžiui, žiūrint į vizų politiką.
---	---

Slobodanka Moravčević (Belgija)	Kai mano teisės, mano žmogaus teisės, nebuvo pakankamai gerbiamos, pajutau, kad turiu kažką daryti. Tai buvo 1996-ųjų lapkritis, kai Miloševićius pavogė rinkimus – nors galbūt jis tik šiek tiek „pakoregavo“ rezultatus. Ir tai buvo tiesiog... ne, tai neteisinga. Taip negali būti. Juk turėjai televiziją, visą žiniasklaidą, visas galimybes surinkti daug balsų. Ir vis tiek žmonės tau pasakė „ne“. Ir tada? Mes turėjome kažką daryti. Tuo metu man buvo 18 metų. Pradėjau studijuoti, man buvo apie 18–19 metų. Prisimenu, kai pirmą kartą išgirdau šią naujieną. Kiti taip pat girdėjo... ir mes spontaniškai norėjome išeiti į gatves, pasakyti: „palaukit, tai tikrai negerai“. Prisimenu, turėjau senosios slavų kalbos
--	--

paskaitą – tai buvo lapkritis, o akademiniai metai Serbijoje prasidėdavo spalio pabaigoje. Tai galėjo būti mano pirmoji ar antroji, pirmakursės, savaitė universitete. Tiesiog išėjau, o paskui priėjo profesorius. Jis paklausė: „Kur eini, panele?“ Galvojau, kad tai normalu akademinėje aplinkoje, tarp išsilavinusių žmonių... „Taip, einu į demonstraciją.“ – „Prieš ką?“ – „Prieš Miloševićių.“ Jis suvaidino nustebusį. Tas žmogus buvo Miloševićiaus partijos narys. Jis paklausė mano vardo. Pasakiau. Ir jis atsakė: „Atsiminsiu.“ Taip ir buvo. Turėjau labai daug sunkumų laikydama jo egzaminą. Aš buvau viena iš 18 žmonių, kurie tada išėjo. Daugelis iš jų vėliau tapo studentų judėjimo lyderiais, o po to – politikais, kaip Čedomiras Jovanovićius ir kiti. Man tai buvo kaip Kalimero šūksnis: „Tai tikrai neteisinga!“. Turėjau pasakyti – tai neteisinga. Nuo tos dienos aš visada buvau gatvėje. Mano brolis taip pat. Jis studijavo mediciną, vadovavo savo fakulteto judėjimui. Vėliau prisijungė ir mūsų tėvas – jis taip pat įsitraukė į OTPOR judėjimą. Taip, kaip šeima, buvome visiškai įsitraukę į... protestus prieš nedemokratiją, prieš Miloševićių, prieš karą, prieš viską, kas vyko. Ir dėl to sumokėjome savo kainą. Ne tik aš dėl to egzamino – tai dar ne taip svarbu, bet mano brolis negalėjo niekada specializuotis. O tai – svarbu. Jis buvo vienas geriausių studentų. Vienas iš dešimties geriausių pagal pažymius. Norėjo tapti chirurgu. Bet negalėjo specializuotis. Negalėjo likti Belgrade. Mano tėvas nebegalėjo dirbti. Atsirado savotiška mafija. Praradome tiek daug... pinigų, visko – vien dėl to, kad turėjome nuomonę. Bet vis tiek – mes buvome įsitikinę, jog tai, ką darėme, buvo teisinga.

Željko Rogina (Kroatija)

Sistemos, įkvėptos Šiaurės šalių – stiprios socialinės gerovės valstybės su progresinių mokesčių sistema, kurioje turtingiausieji daugiausiai prisideda prie visuomenės poreikių tenkinimo – tokios sistemos mes nesulaukėme. Aš taip pat tikėjau, kad turėsime teisinę valstybę, tačiau iki šiol mes neturime valstybės, kurioje iš tiesų galėtų teisės viršenybės principas. Dabar net apie tai net nebekalbame. Yra daugybė pavyzdžių, rodančių, kad jei koks nors vargšelis išdaužia langą ir pavagia penkis cigarečių pakelius, jis labai greitai atsiduria kalėjime. O jei koks nors verslininkas ar ministras pavagia milijonus eurų, tai, žinoma, ne tik kad neatsiduria kalėjime... bet dar ir... galbūt laikinai jam bus uždrausta dalyvauti politikoje, tačiau jis vis tiek liks gerbiamas pilietis, atsidarys privatų verslą.

3 priedas: Kaip imti interviu?

Kaip imti interviu?

Pagrindinis interviu tikslas – surinkti kuo daugiau informacijos iš pašnekovo, tačiau interviu nėra vien klausimų uždavimas ir atsakymų gavimas. Interviu – sudėtingas tyrimo metodas, todėl turėtumėte siekti su pašnekovu užmegzti gilų pokalbį. Vis dėlto, dalyvis gali atsakyti į kelis klausimus vienu metu.

Kokius klausimus užduoti?

- ➔ Turėkite omenyje, kad interviu scenarijus – tai orientacinis dokumentas, kuriame turėtų būti nurodytos visos temos, kurias reikia aptarti pokalbio metu, bei visa informacija, kurią norite surinkti. Vis dėlto, dalyvis gali atsakyti į kelis klausimus vienu metu.
- ➔ Ruošiantis interviu, gali būti naudinga klausimams suteikti skirtingus prioritetus ir suskirstyti juos pagal tam tikrą logiką, pavyzdžiui, chronologiškai.
- ➔ Imant interviu, turite aktyviai klausytis ir dalyvauti pokalbyje, o ne tik užduoti klausimus.
- ➔ Būkite dėmesingi ir gerbkite pašnekovo ribas. Gali būti, kad dalyvis nenorės kalbėti tam tikromis temomis arba interviu metu gali susijaudinti. Atminkite, kad dalyvis turi teisę neatsakyti į tam tikrus klausimus arba nutraukti interviu, jei tai jam per sunku.

Patarimai, kurie padės parengti klausimų scenarijų jūsų interviu:

1. Užduokite atvirus klausimus.

Jei į klausimą galima atsakyti „taip“, „ne“ ar vienu žodžiu – perfrazuokite jį taip, kad atsakymas reikalautų išsamesnio paaiškinimo.

2. Užduokite papildomus klausimus.

Jei dalyvis pamini ką nors įdomaus, ko nebuvo jūsų klausimuose, nebijokite pasidomėti plačiau ir paprašyti paaiškinti, ką jis turi omenyje. Nebijokite, jei ne viską suprasite – klauskite papildomai.

3. Klausimai turi būti trumpi.

Neformuluokite ilgesnių nei dvi eilutės klausimų. Trumpi, aiškūs klausimai padeda pašnekovui suprasti, ko iš jo tikėtės. Priešingu atveju rizikuojate, kad atsakymas bus neaiškus ar nukreiptas nuo esmės.

4. Jei dalyvis vengia atsakyti – perfrazuokite klausimą.

Atvejais, kai yra aptariamos sudėtingos ir sunkios temos, žmonės nenori atsakinėti į tiesioginius klausimus. Pagalvokite, kaip galite užduoti sunkų klausimą netiesiogiai.

5. Mandagiai provokuokite pašnekovą.

Jei siekiate išgirsti pašnekovo nuomonę sudėtingais ar prieštaringais klausimais, galite subtiliai ginčyti jo atsakymus, kad paskatintumėte jo reakciją ar gilesnį atsakymą.

6. Gerbkite pašnekovo pauzes ir tylą – leiskite dalyviams atsakyti savo tempu.

Suteikite pašnekovui erdvės pagalvoti ir susikaupti. Jūsų aptariame tema jam gali būti jautri, todėl pašnekovui gali reikėti laiko suformuluoti atsakymą.

7. Interviu metu pasižymėkite pastabas sau.

Fiksuokite, pasižymėkite pagrindinius raktažodžius ir galimus papildomus klausimus kiekvienam atsakymui.

8. Venkite apibendrinimų.

Kai kurie pašnekovai gali vengti dalintis savo pasakojimai apie savo patirtis, o kiti gali būti labai atviri. Leiskite jiems kalbėti savo žodžiais ir savo tempu.

9. Venkite daryti prielaidas.

Svarbu suprasti, kad kiekvienas pašnekovas turi skirtingas patirtis, galbūt yra skirtingose gijimo proceso stadijose. Nesivadovaukite išankstinėmis nuostatomis apie tai, kas galėjo įvykti ar kaip dalyvis jaučiasi.

3 mokymosi veikla: „Pykčio žemėlapis“

Hanna Zielinska ir Marjolein Delvou
Evens Foundation

Amžiaus grupė: 14–17 metų

Trukmė: 2 x 45 min. (pirmąją veiklą galima atlikti savarankiškai)

Priemonės: *Flipchart* popierius, žymekliai, Interviu ištraukos, Pasakojimai atliepiantys į klausimą „Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?“ (5 priedas) ir trumpi liudininkų biografiniai aprašymai (4 priedas).

Mokymosi tikslai:

Per šią veiklą mokiniai:

- Reflektuos apie demokratijos būklę šiandien ir jos įtaką mūsų gyvenimams
- Susipažins su skirtingų žmonių, patyrusių sisteminius pokyčius, įvairiomis perspektyvomis apie demokratiją
- Dalyvaus tarpgeneraciniame dialoge apie demokratiją
- Supras, kokią galią turime formuoti ir keisti demokratiją.

Fragmentai

1 ištrauka: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgija).

2 ištrauka: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugalija).

3 ištrauka: Juozas Malickas (Lietuva).

4 ištrauka: Amir Mohammadi (Nyderlandai).

5 ištrauka: Jeangu Macrooy (Nyderlandai).

6 ištrauka: Andrés Ruiz Grima (Ispanija).

7 ištrauka: Slobodanka Moravčević (Belgija).

8 ištrauka: Lucia Bartošová (Čekija).

9 ištrauka: Željko Rogina (Kroatija).

10 ištrauka: Željko Rogina (Kroatija).

11 ištrauka: Maria Filomena Manuel (Portugalija).

12 ištrauka: Petros Pizanias (Graikija).

1 žingsnis: Pasveikinimas (1 min.)

Priklausomai nuo grupės, galite iškart pradėti nuo klausimo arba trumpai pristatyti veiklą.

2 žingsnis: Refleksija (7 min.)

Pakvieskite mokinius trumpai individualios refleksijos akimirkai, užduodami klausimą: „Kas jus pykdo šiuolaikiniame pasaulyje?“ Duokite jiems kelias minutes apmąstyti ir paruošti savo atsakymus. Nuraminkite grupę, kad tai gali būti įvairūs dalykai, bet kas, kas ateina į galvą ir kelia pyktį dėl pasaulio, nesvarbu, ar tai susiję su artimiausia aplinka, ar globalesnėmis problemomis (2 min.).

Paskatinkite mokinius pasidalyti savo atsakymais, tada kartu ant lentos surinkite pagrindines temas (5 min.).

3 žingsnis: Klausomės kitų balsų (22 min.)

Papasakokite mokiniams, kad jie netrukus pamatys atrinktas liudininkų, patyrusių sisteminius pokyčius, kurie neseniai vyko Europoje ir už jos ribų, ištraukas. Prieš rodydami ištrauką Q1, paprašykite mokinių išlikti dėmesingais ir užsirašyti visus žodžius, idėjas, vaizdinius, pojūčius ir įspūdžius, kurie kilo žiūrint kiekvieną ištrauką (10 min.).

Po peržiūros pradėkite dalijimosi ratą ir paklauskite mokinių: kuri ištrauka jus asmeniškai labiausiai sukrėtė, o gal sukėlė stipriausią reakciją ir kodėl? (7 min.)

Po dalijimosi rato dar kartą žvilgtelėkite į lentą ir naudodamiesi kita spalva, papildykite ją problemomis, kurias įvardijo patys liudininkai. Taip jūsų lenta taps pykčio žemėlapiu (5 min.).

4 žingsnis: Platesnis žvilgsnis – pasekmių žemėlapis (15 min.)

Norėdami padėti mokiniams suprasti, kas gali nutikti, jei šis pyktis ar kitos iškilusios emocijos nebus atliepiamos bei nebus ieškoma sprendimų, pakvieskite mokinius pažvelgti į pykčio žemėlapi ir paklauskite: „Kas laukia jūsų, jūsų bendruomenės ir visuomenės, jei nieko nebus daroma? Įvardinkite galimas pasekmes“. Mokiniai gali įvardinti dalykus, kurie jau vyksta, taip pat tuos, kurie gali nutikti ateityje. Į sąrašą galima įtraukti bet ką. Pavyzdžiui, jei pykčio žemėlapyje yra paminėtas „skurdas“ – jo padarinys gali būti „vienatvė ir izoliacija“ arba „didėjanti įtampa visuomenėje“. Klausydamiesi mokinių, užsirašykite pastabas ant kitos lentos. Taip kursite pasekmių (galimų) žemėlapi. Įsitikinkite, kad mokiniai pastebi, jog pykčio žemėlapis ir padarinių žemėlapis sąveikauja tarpusavyje ir sustiprina vienas kitą. Pavyzdžiui, „rasizmas“ gali būti ir pykčio priežastis, ir pasekmė (10 min.).

Jei šiam užsiėmimui turite dar vieną pamoką – galite čia sustoti, jog mokiniai galėtų pabūti su kilusiais jausmais ir įspūdžiais iki kito susitikimo.

Jei tai vienintelė šiai veiklai skirta pamoka, tęskite veiklą kviesdami mokinius apibendrinti atradimus.

- Trumpai apibendrinkite pagrindines pamokos išvadas. Priminkite mokiniams, kad pradėjote nuo pykčio dėl sisteminių trūkumų (kurie gali turėti skirtingus atspalvius/išraiškos būdus) ir įvardijote jų padarinius.
- Paklauskite mokinių vieno iš šių klausimų:
 - 1) ko reikia, kad būtų galima spręsti šias pasekmes (tas, kurios neigiamai veikia visuomenę)? Paprašykite kiekvieno mokinio atsakyti vienu žodžiu ir nurodyti vardą mokinio, kuris dalinsis toliau.
 - ARBA 2) paskatinkite juos pažymėti raudonu tašku pasekmę, kuri juos labiausiai veikia, o žaliu tašku tą problemą, kurią, jų manymu, jie gali įveikti, spręsti ir pan. (5 min.).

Pasirenkama: 4 mokymosi veikla

Priminkite mokiniams, kur sustojote, dar kartą pristatykite pykčio bei pasekmių žemėlapius.

Priemonės: Pasakojimų ištraukos ir trumpi liudininkų biografiniai aprašymai.

5 žingsnis: Pykčio išreiškimas (40 min.)

– darbas grupėje ir pristatymas

Šioje veikloje paprašykite mokinių pasirinkti teksto ištrauką, nuo kurios jie norėtų pradėti (jie gali rinktis ištrauką, kuri nebuvo naudojama pirmoje veiklos dalyje.) Tada pakvieskite mokinius susiburti į poras arba mažas grupes su bendramoksliais, kurie pasirinko tą pačią ištrauką. Kai poros ar grupės susiformuos, paaiškinkite užduotį: remdamiesi pasirinkta ištrauka, mokiniai pirmiausia aptaria, kokius jausmus ji jiems kelia, dėl ko jie jaučia pyktį ir kokius aspektus norėtų pabrėžti. Po to jie kartu kuria ir atlieka nedidelį drąsos aktą, kuris išreiškia jų bendrą pyktį. Šis aktas – tai jų pačių reakcija į ištraukoje paliestą problemą, kuri juos sujaudino. Paaiškinkite, kad drąsos aktas gali būti bet kokios formos: mikro-veiksmas, pareiškimas, gestas, pasirodymas ar teatro vaidinimas. Pavyzdžiui, mokiniai galėtų netikėtose mokyklos erdvėse, vietose išdėlioti citatas arba pakviesti klasę suformuoti „rasizmo“ figūrą iš savo kūnų. Būkite lankstūs ir atsižvelkite į grupės poreikius: jei mokiniai lengvai supranta užduotį, venkite pateikti per daug pavyzdžių, kad nesumažintumėte jų kūrybiškumo. Jei pastebite, kad grupei trūksta pasitikėjimo, pateikite kelis pavyzdžius, skatinančius mąstyti kūrybiškai. Pasiūlykite papildomų medžiagų, kurios padėtų jų darbui (pavyzdžiui, liudininkų biografijas, istorinio konteksto aprašymus). Keli patarimai, kaip pradėti, pateikiami žemiau. Priminkite mokiniams, ką aptarėte praėjusį kartą, ir dar kartą pristatykite pykčio žemėlapi bei pasekmių žemėlapi.

Papildoma medžiaga: Liudininkų tekstų ištraukos ir trumpos jų biografijos.

Patarimai pradžiai:

Ruošdami drąsos aktą, atsižvelkite į šiuos klausimus. Juos galite užrašyti ant lentos arba išdalinti grupėms kaip korteles:

1. Ką norime pasakyti?
2. Kur norime tai pasakyti?
3. Kaip norime tai pasakyti? („Kaip“ sujungia „ką“ ir „kur“).

Kol poros ar grupės dirba, vaikščiokite tarp jų, prireikus pasiūlykite pagalbą. Svarbu priminti, kad mokiniai neturi ieškoti sprendimų sudėtingoms socialinėms problemoms, o tik išreikšti, kas juos labiausiai sujaudino. Labai svarbu, kad mokiniai jaustųsi įgalinti reikšti savo mintis ir sukurti drąsos aktą, kuris peržengia įprastas mokykloje vykdomų veiklų ribas (30 min.).

Įsitikinkite, jog liktų laiko kiekvienai grupei prisistatyti ir (ar) atlikti savo drąsos aktą (10 min.).

6 žingsnis: Refleksija (5 min.)

Pakvieskite mokinius susėsti ratu ir pasirinkite klausimą, kuris geriausiai tinka jūsų grupės trumpai refleksijai. Užtikrinkite, kad visi norintys galėtų pasisakyti. Užduokite klausimą ir skatinkite mokinius atsakyti. Keletas pavyzdžių:

- Kas buvo sunkiausia planuojant ar atliekant jūsų drąsos aktą?
- Ką jums asmeniškai davė šių drąsos aktų atlikimas ir (ar) stebėjimas?
- Kokią mintį, įspūdį ar jausmą išsinešate iš šios veiklos?

Refleksijos metu taip pat galite aptarti, kodėl tam tikros ištraukos nebuvo pasirinktos.

Pasiūlymas ilgesniam projektui: Jūsų pykčio istorija

Jeigu jus įkvepia šios veiklos ir turite galimybę skirti daugiau laiko, galite įtraukti mokinius į istorinio tyrimo projektą apie jų pykčio priežastis. Svarbu paminėti, kad šio projekto tikslas nėra savianalizė. Ši veikla turėtų būti pristatyta kaip tyrimo projektas, kuriame mokiniai nagrinėja jiems pyktį sukeliančią(-s) šiuolaikinę(-es) problemą(-as) remdamiesi istorine perspektyva.

1. Pykčio lokalizavimas laike ir erdvėje: Pakvieskite mokinius išvardinti istorinius momentus ar įvykius, laikotarpius, kai žmones jaudino panaši problema, kaip ir juos.
2. Trumpas istorinis tyrimas: Paprašykite mokinių pasirinkti vieną momentą ar įvykį, laikotarpį apie kurį jie norėtų sužinoti daugiau. Nustačius tyrimo objektą, pasiūlykite šiuos klausimus tyrimo pradžiai: Ką jau žinau apie šį istorinį momentą, įvykį, laikotarpį? Ką noriu sužinoti papildomai? Ką sužinojau? (Pavyzdžiui, jei mokinį pykdo skurdas, jis galėtų nagrinėti istorinį epizodą, atspindintį šį pyktį, pvz., Prancūzijos revoliuciją.)

4 Priedas: Trumpos liudininkų biografijos skirtos 3 veiklai

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35 m.) gimė ir užaugo Kuboje. Vaikystėje ji dalyvavo „Pioneros de la Batalla de Ideas“ – 1999 m. Fidelio Castro organizuotame protesto judėjime, skirtame Eliáno Gonzálezo sugrąžinimui. Ji įgijo komunikacijos magistro laipsnį Havanos universitete. Nuo 10 metų Kuboje dirbo nacionaliniame radijuje ir televizijoje. 2015 m. Lisbeth persikėlė į Belgiją po to, kai pirmą kartą išvyko iš Kubos keliaudama po pasaulį su amerikiečių ne pelno siekiančia organizacija „Up with People“. Dabar ji gyvena Antverpene su trimis vaikais ir dirba skaitmeninės rinkodaros specialiste.

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47 m.) yra serbė ir belgė. Ji užaugo buvusios Jugoslavijos dalyje, kuri vėliau tapo Serbijos Respublika. Per Jugoslavijos karus Slobodanka liko Belgrade. Būdama studentė, ji aktyviai dalyvavo „OTPOR“ – nesmurtiniame protesto judėjime prieš Miloševićiaus kontroliuojamas Serbijos valdžios institucijas. Kurį laiką gyvenusi Meksikoje, 2014 m. ji susipažino su savo dabartiniu vyru belgu ir persikėlė į Belgiją. Šiuo metu Slobodanka dirba serbų-kroatų kalbos dėstytoja Gento universitete. Ji yra krikščionė ortodoksė.

Lucia Bartošová

Lucia Bartošová (50 m.) gimė Bratislavoje, tuometinėje Čekoslovakijoje. 1989 m. rudenį ji aktyviai dalyvavo studentų protestuose. Per Aksominę revoliuciją ji stebėjo derybas tarp studentų ir mokyklos vadovybės dėl taisyklių jos gimnazijoje. Devintajame dešimtmetyje ji studijavo farmaciją Bratislavos universitete. Jos pirmoji patirtis už Čekoslovakijos, Vakaruose, buvo 1993 m., netoli Štutgarto, kur ji dirbo aukle. 1999 m. ji nusprendė persikelti į Čekiją.

Petros Pizanias

Petros Pizanias (77), Ijo pusiasalio universiteto profesorius emeritas, gimė Atėnuose, Graikijoje, Gargaretos rajone, 1947 metais. Diktatūros metais jis dalyvavo pasipriešinimo veiksmuose. Kad galėtų laisvai kvėpuoti, būdamas 20 metų pabėgo į Prancūziją. Paryžiuje tapo Graikijos diktatūrai besipriešinančių grupių nariu. Studijavo sociologiją ir istoriją. Grįžęs į Graikiją, aktyviai veikė kairiosios pakraipos politinėje partijoje. Šiandien jis rašo straipsnius apie dabartinę politinę situaciją ir demokratijos kokybę.

Andrés Ruiz Grima

Andrés Ruiz Grima iš Ispanijos (73 m.) išėjo į pensiją ir retkarčiais dirba burlaivio buriuotoju. Būdamas 20 metų jis buvo įkalintas už aktyvumą prieš Franco režimą, taip pat dalyvavo Yayoflautos (senelių ir prosenelių organizacijoje), priklausančioje 15M-indignados judėjimui (2011 m.) ir Katalonijos nepriklausomybininkų sukilimui (2017 m.). Jam artimos anarchistinės idėjos, jis nebalsuoja ir pasisako už dalyvaujamąją demokratiją.

Željko Rogina

Željko Rogina (65 m.) užaugo Rytų Slavonijoje, Kroatijoje, kur gyvena iki šiol. Dabar jau pensijoje, anksčiau jis dirbo filosofijos, etikos ir logikos mokytoju. Būdamas gimnazistas, jis buvo priimtas į Komunistų sąjungą, tačiau nusivylęs partijos vadovybės konfliktais ir nacionalistine retorika, 1990 m. atsistatydino ir nusprendė daugiau nesivelti į politiką. Per pokyčius Kroatijoje jis savanoriu prisijungė prie kariuomenės ir tarnavo iki 1992 m. birželio. Kai jo dalinys buvo išsiųstas į mūšio laukus Bosnijoje ir Hercegovinoje, Željko nusprendė grįžti ir vėl dirbti mokykloje.

Juozas Malickas

Juozas Malickas (52 m.) – lietuvių istorijos mokytojas, savo gyvenimo istorijoje apjungiantis Lietuvos praeitį ir dabartį. Augęs įvairiose Lietuvos vietose, jis 20 metų gyveno JAV, o 2020 m. grįžo į Lietuvą. Juozas dalijasi asmenine patirtimi, lygindamas sovietinę ir nepriklausomybės laikų Lietuvą, taip pat atskleidžia perėjimą nuo gyvenimo uždarame mažame miestelyje prie dabartinio dinamiško Vilniaus.

Amir Mohammadi

Amir Mohammadi (39 m.) į Nyderlandus atvyko 2016 m. kaip pabėgėlis iš Irano. Jis negavo leidimo gyventi, tačiau negalėjo ir grįžti, todėl šešerius metus gyveno pogrindyje kaip nedokumentuotas asmuo. Galiausiai jis gavo leidimą gyventi Nyderlanduose. Amir geriau už bet ką žino, ką reiškia neturėti jokių teisių.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30 m.) – dainininkas ir dainų autorius. Būdamas 20 metų, ieškodamas didesnės laisvės, jis atvyko į Nyderlandus iš Surinamo ir buvo sukrėstas šių dviejų šalių gerovės skirtumo. Jį nustebino, kad mažai kas žino, jog šis Surinamo ir Nyderlandų skirtumas susijęs su Nyderlandų kolonijine praeitimi. Taip pat jį šokiravo, kad Ketikoti – vergovės panaikinimo šventė – Nyderlanduose švenčiama tik nedidelės bendruomenės. Jeangu atstovavo Nyderlandams „Eurovizijos“ dainų konkurse su protesto daina apie vergovę, dalinai atlikta sranantongo kalba, kuri sulaukė prieštarų vertinimų.

Maria Filomena Manuel

Maria Filomena Manuel (62 m.) gimė Angoloje ir 1976 m. (praėjus dvejiems metams po demokratinės revoliucijos) emigravo į Portugaliją. Ji tapo svarbią Portugalijos demokratinio režimo pokyčių liudininke. Maria įkūrė kolektyvą „Filó“, kuriame veikia jos restoranų tapės susitikimų vieta migrantams iš Afrikos šalių, studentams ir mažas pajamas gaunantiems žmonėms. Asociacija „Filó COCHILÓ“ yra saugi erdvė, kurioje migrantai iš Angolos, Mozambiko ar Žaliojo Kyšulio Respublikos, turintys dokumentus ar ne, randa vietą padiskutuoti, pavalgyti ir tiesiog pabūti kartu.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79 m.) – iš Portugalijos kilusi psichologė ir šeimos terapeutė, dabar jau išėjusi į pensiją. Kilusi iš diktatūrai priešiškos šeimos, 1964 metais ji pasitraukė į Prancūziją. Kartu su ja išvyko ir jos vaikinai, kuris slapstėsi nuo privalomojo šaukimo į Portugalijos kolonijinį karą Afrikoje. Į Portugaliją ji grįžo 1975-aisiais, metai po demokratinės revoliucijos. Šalyje, kuri išgyveno perėjimą nuo konservatyvaus katalikiško diktatūros konteksto, Milice kovojo už institucijose esančių jaunuolių ir moterų reprodukcinės sveikatos teises.

5 priedas. Teksto ištraukos, skirtos 3 veiklai

Lisbeth Ruiz Sanchez
(Belgija)

Mes visada jautėme, kad kol yra Fidelis Castro, tol viskas bus gerai. Jis mus išgelbės. Tikrai. Bet kas nutiko, kai Fidelio Castro nebėra su mumis? Juk jis žmogus, jis turi mirti. Manau, kad ilgą laiką mes tiesiog ignoravome šią tikrovę. Atrodė, kad Fidelis Castro bus amžinai. Ir kad jis sugebės viską sutvarkyti, nes yra labai protingas. Taip, kartais jis daro klaidų, bet jis geba viską ištaisyti, viską paversti į gerą. Ir vieną dieną jo nebeliko.

Štai tada ir prasidėjo improvizacija. Tada žmonės prarado tikėjimą, kad viskas bus gerai. Kuboje šito jausmo nebeturime. Man buvo labai sunku, kai ten lankiausi praėjusiais metais. Aš jums pasakojau apie tą pozityvią kubiečių energiją, apie tai, kad jie visada linksmi. Praėjusį kartą Kuboje to nebemačiau – pirmąkart per tiek daug metų. O juk Kuboje esame patyrę ir sunkesnių laikų. Sakyčiau, dešimtajame dešimtmetyje buvo net sunkiau nei dabar. Bet mes turėjome Fidelį Castro. Mes turėjome viltį. O dabar kubiečiai ją prarado. Jiems nebeliko vilties.

Negalima gyventi be vilties, be galimybės žvelgti į priekį. O jie nebegali žvelgti pirmyn, tiesiog per sunku. Ir kadangi dabar yra taip, kaip yra, jaučiu, kad žmonės sako: „Eisime į gatves, protestuosime. Kažkas turi keistis, ir tai turi įvykti dabar!“ Aš matau, kad tai artėja.

Milice Ribeiro Dos Santos
(Portugalija)

Na... Manau, mano rūpesčiai yra labiau socialiniai nei asmeniniai. Skandalinga yra jau vien mintis, kad gyvename visuomenėje, kuri tikrai galėtų būti visiškai kitokia, tačiau įstatymai, kurie tai pakeistų, nėra priimami. Kaip gali taip būti, kad nepriimame geresnių įstatymų? Kaip... Kaip gali egzistuoti toks atotrūkis tarp bada primenančių atlyginimų ir didžiulių pajamų? Ir Portugalijoje šis atotrūkis tik didėja. Tereikia pasižiūrėti į prabangiausius automobilius ir kiek daug jų čia turime. O po COVID pandemijos bankų pelnai tik išaugo. Kodėl neturime įstatymų, kurie tai sustabdytų? Ir kaip gali būti, kad socialistų dauguma parlamente negali priimti tų įstatymų? Ir nepriims? Mes privalome kovoti, kad pakeistume savo šalį – kad ji visiems mums galėtų užtikrinti geresnį gyvenimą. Turiu omenyje aukštesnį laimės lygį ir mažesnę socialinę nelygybę. Nemanau, kad žmonės nustojo kovoti – vyksta svarbios kovos. Tačiau manau, kad demokratiją kuria ir kultūra. Šiuo atžvilgiu turime stebėti, ką veikia institucijos ir žiniasklaida, kad galėtume puoselėti atsinaujinusią politinio smalsumo ir įsitraukimo kultūrą.

Juozas Malickas (Lietuva)

Ilgą laiką gyvenau JAV. Niekada nesusitaikiau su tuo, kad benamystė yra normalu. Man visada buvo baisu matyti benamius, matyti žmones be sveikatos priežiūros ar prarandančius namus dėl ligos. Negaliu to pateisinti Amerikoje. Tai tiesiog neteisinga. Kaip aš suprantu, jei žmogus atsiduria gatvėje, jam turėjo nutikti kažkas labai blogo. Kai kurie sako, kad žmogus gyvena gatvėje, nes pats tai pasirinko, sąmoningai nusprendė taip gyventi. Tačiau jei kas nors sąmoningai pasirenka gyventi gatvėje, su jo protu kažkas negerai. Jis nėra psichiškai sveikas. Jiems reikia pagalbos, o ne palikimo gatvėje. Aš pati nuo gimimo dirbau su psichikos ligoniais. Ir pažvelkime į gamtą – net pats

	mažiausias gyvūnas ieško prieglobsčio, jis neina į gatvę ir ten nelieka. Mūsų nenoras padėti, kai teisindamiesi sakome, kad jie patys pasirinko tokį gyvenimą, iš tikrųjų tėra mūsų nenoras padėti. Net ir matydamas tai Valstijose, aš niekada... Tai buvo tarsi peilis širdyje, aš visada pastebėdavau problemą. Nebuvo taip, kad tiesiog praeičiau pro šalį ir nepamatyčiau.
--	--

Amir Mohammadi (Nyderlandai)	Esu nusivylęs Nyderlandais, kad tiek daug nelegalių migrantų gyvena gatvėse. Taip, 100% esu nusivylęs. Bet dar labiau esu nusivylęs politika, kai kuriomis politinėmis partijomis. Jie galėjo matyti žmonių kančias Nyderlanduose. Jie jau miega po tiltais. 30 000 Amsterdamo, panašus skaičius Roterdame. Likusioje Nyderlandų dalyje nežinau, kiek yra nelegalių migrantų. Jie dažniausiai atvyksta į šias dvi vietas, kad gautų kokios nors pagalbos. Tai kaipgi jūs, kaip politinė partija, drįstate reikti: „Aš palaikau pabėgėlius“? Jūs palikote juos gatvėje, atidarote sienas ir atvežate naujų žmonių. Žinote, tai mane nuvylė labiau. Sakiau, kad mes kovojame su didžiule problema, kai žmonės Nyderlanduose kenčia. Jūs tiesiog ignoruojate juos, uždraudžiate jiems naudotis visomis socialinėmis paslaugomis ir dalykais, kuriuos jie galėtų turėti, ir tiesiog ieškote pasiteisinimo sakydami: „O, jūs turite laikyti sienas atviras ir atvežti daugiau žmonių“, o šie žmonės taip pat atmetami ir tampa nelegaliais migrantais. Taigi, tai buvo didžiulis politinių partijų melas 2021 metais, kurį jie pasirinko. Džiaugiuosi, kad vyriausybė žlugo.
---	--

Jeangu Macrooy
(Nyderlandai)

Manau, kad tai nėra sąžininga, nes mano protėviai dirbo plantacijose. Jie kraujavo, nes su jais buvo žiauriai elgiamasi. Iš tos žemės užaugo derlius, atnešęs daug turto. Antroje dainos dalyje aš taip pat dainuoju apie buvimą čia, vaikščiojimą aplink. Auksas – tai klestėjimo ir vystymosi metafora. Būdamas čia stebiuosi, kokie turtingi ir klestintys yra Nyderlandai ir kaip gerai čia viskas sureguliuota. Ir žinoti, kad didelė dalis to turto yra kilusi iš kolonializmo, vergų prekybos ir plantacijų Suriname, buvo labai sunkiai suvokiama, stulbino. Taip pat verčia susimąstyti Surinamo ir Nyderlandų ryšys: popieriuje surinamiečiai dabar faktiškai yra užsieniečiai ir su jais taip elgiamasi, jei, pavyzdžiui, pažiūrėtume į vizų politiką.

Andrés Ruiz Grima (Ispanija)

Valstybė, demokratinė valstybė, savo teisėtumą įgyja per balsavimus kas kelerius metus. Tačiau jei vėliau nori kvestionuoti jos vykdomą politiką, kuri neturi nieko bendra su rinkimų pažadais, ir išeini į gatves protestuoti, tuomet tave puola policija ir kriminalizuoja. Puolami ne tie, kurie išprovokavo tą susibūrimą ar demonstruojasi nesilaikydami įstatymų. Ir tai dar ne viskas – pakalbėkime apie tai, kas vyksta su nedarbu, su būstu, su sveikatos apsauga. Demokratijos vardan iš mūsų vagia viską. Prisimenu, vienas bičiulis kartą pasakė: „Viską, ką jie sakė, kad padarys komunizmas, dabar daro kapitalizmas, o jūs nieko nedarote.“ Aš gi norėčiau paklausti žmonių: „Bet ką jūs iš tiesų turite? Be būsto paskolos, ką jūs turite?“

Slobodanka Moravčević
(Belgija)

Kai mano, tiesiog mano žmogiškosios teisės nebuvo pakankamai gerbiamos, pajutau, kad privalau veikti. Tai nutiko 1996 metų lapkritį, kai Miloševićius pavogė rinkimus, o galbūt tik šiek tiek „pakoregavo“ skaičius. Tai buvo tiesiog neteisinga, taip negalėjo būti! Jie turėjo televiziją, visas žiniasklaidos priemones, visas galimybes surinkti daugybę balsų. Ir vis dėlto, žmonės jiems pasakė „ne“. Ką tada? Turėjome veikti. Man tuo metu buvo 18 metų. Universitete pradėjau studijuoti maždaug 18–19 metų. Prisimenu, kai pirmą kartą išgirdau šią žinią. Kiti žmonės taip pat ją išgirdo, ir mes spontaniškai norėjome išeiti į gatves ir pasakyti: „Na, tai tikrai blogai!“ Atsimenu, turėjau Senujų slavų kalbų kursą. Buvo lapkritis, akademinis semestras Serbijoje prasidėjo spalio pabaigoje. Tai buvo galbūt pirma ar antra mano, kaip pirmo kurso studentės, studijų savaitė. Tiesiog išėjau, o tada atėjo profesorius. Jis paklausė: „Kur einate, mano ponija?“ Maniau, kad tai normalu akademinėje aplinkoje, tokiems žmonėms... „Taip, aš einu į demonstraciją.“ „Prieš ką?“ „Prieš Miloševićių.“ Jis sureagavo keistai. Tas žmogus buvo Miloševićiaus partijos narys ir paklausė: „Koks jūsų vardas?“ Pasakiau jam. O jis: „Aš prisiminsiu.“ Taip, tai tikrai... Ir jis prisiminė. Man teko tiek daug vargti, kad išlaikyčiau egzaminą. Buvau viena iš maždaug aštuoniolikos žmonių, kurie ten buvo. Daugelis jų vėliau tapo studentų judėjimo lyderiais, o paskui – politikais, tokiais kaip Čeda Jovanovićius ir kiti. Man tai buvo tarsi kai animacinių filmukų veikėjas Calimero, kai jis sako: „Tai tikrai neteisinga.“ Tiesiog turėjau pasakyti: tai neteisinga. Ir nuo tos dienos aš visada buvau gatvėje. Ir mano brolis taip pat. Jis studijavo mediciną ir vadovavo savo fakulteto judėjimui. Paskui prisijungė ir mano tėtis – jis taip pat aktyviai dalyvavo OTPOR judėjime. Taip, mes, kaip šeima, buvome taip įsitraukę į demonstracijas prieš nedemokratiją, prieš Miloševićių, prieš karą, prieš visa tai. Ir dėl to turėjome sumokėti. Ne tik aš su savo egzaminu – tai turbūt nebuvo taip svarbu. Bet mano brolis niekada negalėjo specializuotis. O tai,

	žinoma, buvo svarbu. Jis buvo vienas geriausių studentų, vienas iš pirmųjų dešimties studentų pagal savo pažymius. Ir jis norėjo studijuoti chirurgiją. Bet negalėjo specializuotis. Jis taip pat negalėjo likti Belgrade. Mano tėtis nebegalėjo dirbti. Atsirado savotiška mafija. Praradome tiek daug... pinigų ir visa kita, vien todėl, kad turėjome savo nuomonę. Bet gerai, žinojome, kad tai ką darome mes yra teisinga.
--	--

Lucia Bartošová (Čekija)	Na, mano nuomone... viską nulėmė būtent tie įsiutę paprasti žmonės. Jiems tiesiog iki gyvo kaulo atsibodo, ir jie nusprendė imtis pokyčių. Žmonės buvo pasipiktinę, kad mušami studentai, ir jie tai priėmė labai asmeniškai – tarsi būtų sumušti jų pačių vaikai. Galų gale, jiems tikrai rūpėjo. Jie išėjo į gatves tomis šaltomis dienomis ir tiesiog pasakė: „Na, taip toliau negali būti...“
--------------------------	--

Željko Rogina (Kroatija)	Sistemos, įkvėptos Šiaurės šalių, su stipria gerovės valstybe ir progresyvia mokesčių sistema, kur turtingiausieji prisidėtų daugiausiai prie socialinių reikmių, – viso to mes negavome. Taip pat tikėjau, kad turėsime teisingą valstybę. Deja, iki šiol mes jos neturime, ir dabar apie tai net nebekalbame. Iš daugybės pavyzdžių akivaizdu, kad jei koks vargšas žmogus išdauš langą ir pavogs penkis pakelius cigarečių, jis greitai atsidurs kalėjime. Tačiau jei koks nors verslininkas ar ministras pavogs milijonus eurų, tuomet, žinoma, jis ne tik nepakliūs į kalėjimą... jis greičiausiai bus tik trumpam pašalintas iš politikos ir vis tiek liks gerbiamas pilietis, atidarysiantis privatų verslą.
--------------------------	--

Željko Rogina (Kroatija)

Kita vertus, mane neretai erzina tie, kurie tvirtina, kad tai buvo tamsus amžius. Visiško totalitarizmo, diktatūros era. Kad mes visi kurį laiką gyvenome tarsi „lageryje“. Keista, bet tie, kurie buvo tame „lageryje“ ar vadinamojoje komunistinėje tamsoje... vis dėlto sėkmingai baigė mokyklas, studijavo toje sistemoje visuomenės lėšomis, gyveno valstybiniuose bendrabučiuose beveik nemokamai, daugelis gavo stipendijas, o vėliau – darbą, dauguma ir socialinį būstą. Vadinasi, jie jo nepirko, o gyveno visuomenės sąskaita. Norint geriau iliustruoti tą ekonominę lygybę (ar nelygybę), kaip tuomet visuomenėje buvo sprendžiamos situacijos ir kaip buvo žiūrima į darbuotojus, galiu paminėti vieną savo artimą giminaitį. Jis buvo nuolatinis alkoholikas... dirbo statybos įmonėje ekskavatorininku, buldozerininku – gana atsakingas darbas. Tada jis grįždavo girtas, o paskui penkias ar šešias dienas neateidavo į darbą. Tuomet jie nežinodavo, ką su juo daryti – kartais pasirodydavo, kartais ne. Žinoma, šiandieninė rinkos ekonomikoje darbdavys jį iškart atleistų, ir visiškai pagrįstai. Tačiau tada susirinkdavo darbininkų taryba, direktorius, vadovai, kolegos įkalbinėdavo jį gydytis, išsiųsdavo į Vrapčės psichiatrijos ligoninę mėnesiui ar dviem, po to metus jis būdavo tvarkingas, ir viskas prasidėdavo iš naujo. Jie tiesiog nežinojo, ką su juo daryti, todėl tiesiog jį ten laikydavo. Aišku, dėl to našumas buvo mažas, nes jis buvo nereikalingas, tačiau namuose jis turėjo du vaikus, žmoną, ir kaipgi jie staiga galėjo tapti socialiniu atveju? Kitaip tariant, toje sistemoje darbuotojas nebuvo tiesiog prekė. Jis nebuvo tai, kas dabar vadinama darbo jėga, kurią galima panaudoti ir išmesti, kai jos nebereikia.

Maria Filomena Manuel
(Portugalija)

Nes pinigai valdo. Nesąžiningumas valdo. Tai nėra tikrovė tų, kurie turi dėvėti kaukes, kad padarytų įspūdį. Ar tai laisvė? Ne. Žmonės turi dėvėti kaukes, kad padarytų įspūdį... ir kad apskritai gyventų šiame pasaulyje. Mes vis dar gyvename po kaukėmis! Nes šiais laikais negali pasakyti „juodas“, negali pasakyti „nėgras“... Negali... negali pasakyti „jis gėjus“, „ji lesbietė“, ar dar kažkaip... Taigi, egzistuoja apdangalai, kurie tarnauja kaip kamufliažas, ir žmonės gyvena prisidengdami, o tu negali atskirti, ar kas nors yra sąžiningas, ar ne. Lygiai taip pat, kaip su pinigais. Pinigai yra pinigai... jie gimdo nesąžiningumą. Ir žmonės taip pat įsitraukia į tą farsą. Nėra taip, kad... aš galiu pažiūrėti į ką nors ir žinoti, ar jie yra sąžiningi su manimi. Ne, jie nėra. Jie yra nesąžiningi. Jie pažiūri į mane... Aš neišgirstu to „labas rytas!“ su tikra šypsena, tik „labas rytas“, nes jie privalo mane pasveikinti, šią moterį, kurios negali pavadinti „juoda“ ar kaip nors įžeisti. Gilliai viduje, kai jie deklaruoja, kad „šiems žmonėms yra teisės!“, „tai turi būti padaryta“, tai padeda viską užmaskuoti ir mes toliau gyvename farse.

Petros Pizanias (Graikija)

Jauniems žmonėms dabar pirmiausia norėčiau pasakyti: supykite, eikite į gatves, ir jei reikia, kelkite triukšmą. Jūs esate didžiausios memorandumų aukos, sparčiai yrančioje visuomenėje, o už tai sumokėsite dideliu savo gyvenimo nuosmikiu arba būsite priversti emigruoti kažkur kitur, kad tiesiog gyventumėte kaip žmonės – nieko daugiau. Taigi, supykite, supykite dar kartą ir eikite į gatves. Nieko nepasieksite be to. Mano paties, visos Graikijos visuomenės, praeitis įrodo: demokratija grįžo nuvertus Chuntą ne todėl, kad atėjo Karamanlis ar Papandreou, o todėl, kad milijonai graikų išėjo į gatves. Taip turi būti ir šiandien.

Ar išdrįstum pasipriešinti savo mokytojams?

Mokymosi veikla

Mokymosi veikla: Liudijimų palyginimas

Priedai

1 priedas: Trumpos liudininkų biografijos

2 priedas: Teksto ištraukos

3 priedas: Mokinio užduočių lapai

Nuorodos

Ištraukos

Pasakojimo tekstas veiklai „Ar išdrįstum
pasipriešinti savo mokytojams?“

Mokymosi veikla: Liudijimų palyginimas

Bohumil Melichar ir Václav Sixta

Ši veikla remiasi dviejų liudijimų palyginimu: vieno liudininko aprašuso socialistinės švietimo praktikos patirtį įprastoje mokykloje Seinuose (Lenkijoje), ir kito - Aksominę revoliuciją gimnazijoje Bratislavoje (Čekoslovakijoje). Mokiniai analizuoja abu šaltinius ir, tyrinėdami gautą informaciją, išsiaiškina, kiek jų bendraamžiams išėjo patirti demokratijos gyvenant diktatūroje ir kaip pasikeitė jų galimybės daryti įtaką mokykloje vykstančioms veikloms revoliucijos metu. Baigiamoje diskusijoje mokiniai bendrai įvertina, kiek mokykla, kaip institucija, gali veikti demokratiškai, lygindami savo kasdienę patirtį su mokinių padėtimi prieš ir per revoliuciją.

Mokymosi veikla: Liudijimų palyginimas

Amžiaus grupė: 14 - 17 metų mokiniai

Trukmė: 45-60 minučių

Reikalingos priemonės: lenta rašymui, mokinių užduočių lapai (3 priedas), projektorius, mokykliniai išmanieji įrenginiai arba mokinių išmanieji telefonai, ištraukos, pasakojimo tekstas, teksto ištraukos (2 priedas) ir trumpos liudininkų biografijos (1 priedas).

Ištraukos:

1 ištrauka: Krzysztof Tur (Lenkija).

2 ištrauka: Krzysztof Tur (Lenkija).

3 ištrauka: Lucia Bartošová (Čekijos Respublika).

4 ištrauka: Lucia Bartošová (Čekijos Respublika).

Mokymosi rezultatai:

Šios veiklos metu mokiniai:

- Gebės apibūdinti ideologinio švietimo instrumentalizavimo mechanizmą socialistinės diktatūros laikotarpiu ir mokinių galimybes daryti įtaką ugdymo procesui.
- Sužinos, kaip mokyklose buvo įgyvendinama demokratija revoliucijos metu.
- Ugdys istorinį sąmoningumą ir stiprins gebėjimą suvokti istorinius pokyčius analizuodami ir interpretuodami liudijimus.
- Reflektuos apie demokratijos dalyvavimo lygį mokyklos aplinkoje ir stiprins savo aktyvaus pilietiškumo kompetencijas.
- Tobulins gebėjimą išreikšti sudėtingas idėjas diskusijose su bendraamžiais.

1 žingsnis: Minčių lietus (5 min.)

- Kokias situacijas ar elgesį įsivaizduojate, išgirdę frazę „pasipriešinti mokytojui“?
- Ar prisimenate kokį nors filmą ar kitą kūrinį, kuriame nagrinėjamas konfliktas tarp mokinių ir mokytojų?

Kaip galite vesti veiklą

Pradėkite veiklą klausimu visai klasei: „*Ar išdrįstum pasipriešinti savo mokytojui?*“. Mokiniai dalijasi skirtingomis patirtimis, o jūs užrašote pagrindines mintis lentoje. Tikslas – išsiaiškinti, ką mokiniai iš tikrųjų supranta sakydami „pasipriešinti mokytojui“. Čia gali padėti ir pop kultūra bei jos vaizdiniai apie mokytojų ir mokinių konfliktus. Jei veiklai galima skirti šiek tiek daugiau laiko, minčių lietaus etapą galima pradėti parodant pasakojimą apie Q2, kuris pristato skirtingų liudininkų mokyklinę patirtį, išgyventą pereinant nuo diktatūros prie demokratijos.

2 žingsnis: Analizuokite ir aptarkite 1-ąjį šaltinį (15 min.)

Peržiūrėkite Krzysztof Tur liudijimą, perskaitykite informaciją apie švietimą socializmo laikotarpiu be trumpą liudininko biografiją, o tada atsakykite į šiuos klausimus:

- Kaip liudininkas vertina švietimą socialistiniu laikotarpiu? Kaip manote, ar nepatenkintas mokinys galėjo priešintis tokiai švietimo sistemai?
- Ar mokykla padėjo liudininkui suprasti, kaip veikia jį supantis pasaulis? Ką reiškia „indoktrinacija“?
- Koks buvo mokytojų vaidmuo mokymo procese? Ką, jūsų nuomone, reiškia tai, kad švietimą kontroliavo Komunistų partija?

Informacija kontekstui

Socialistinių šalių, politiškai susijusių su dominuojančia Sovietų Sąjunga, švietimas buvo sąmoningai pavaldus valdančiųjų komunistinių partijų tikslams. Mokymo programos buvo kuriamos taip, kad kartu su akademinėmis žiniomis būtų diegiama Marksistinės-Leninistinės ideologijos samprata. Visuose švietimo lygiuose buvo privalomas rusų kalbos, Sovietų Sąjungos geografijos ir kultūros mokymas, siekiant sustiprinti Lenkijos ar Čekoslovakijos visuomenės priklausomybės SSRS jausmą. Politinės temos buvo laikomos itin jautriomis ir jų kvestionavimas ar aptarimas tarp mokytojų ir mokinių iš esmės buvo neįsivaizduojamas.

Kaip galite vesti veiklą

Mokiniai gali analizuoti šaltinius ir atsakyti į klausimus individualiai arba mažose grupėse. Visai klasei parodykite liudininko pasakojimo įrašą, o tada skirkite laiko savarankiškam darbui. Mokiniai gali norėti dar kartą peržiūrėti tam tikrą ištrauką. Rekomenduojama išdalinti mokyklinius išmaniuosius įrenginius arba leisti naudotis asmeniniais telefonais. Mokiniams pateikite pasakojimo transkripciją, trumpą istorinio konteksto santrauką ir liudininko biografiją. Šio žingsnio pabaigoje pakvieskite mokinius pasidalinti savo atsakymais, moderuokite diskusiją ir užrašykite pagrindines įžvalgas lentoje, greta minčių lietaus rezultatų.

3 žingsnis: Analizuokite ir aptarkite 2-ąjį šaltinį (15 min.)

Peržiūrėkite Lucia Bartošová liudijimą, perskaitykite informaciją apie švietimą socializmo laikotarpiu ir trumpą liudininkės biografiją, o tada atsakykite į šiuos klausimus:

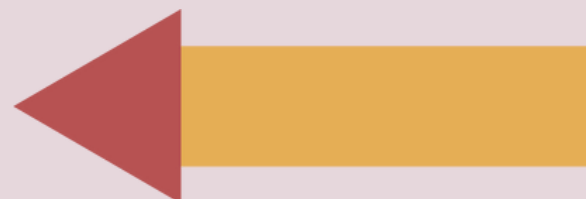
- Kaip pasikeitė mokytojų požiūris į vidurinių mokyklų mokinius po 1989 m. lapkričio revoliucijos?
- Kokias naujas teises mokiniai įgijo 1989 m. rudenį?
- Koks buvo derybų procesas, kuriuo buvo tariamasi dėl didesnės demokratijos mokykloje?
- Kaip tokia demokratija turėjo pasireikšti?

Informacija kontekstui

1989 m. lapkritį Lucia Bartošová buvo pirmametė gimnazistė Bratislavoje. Nors dažnai prisimenamas universitetų studentų vaidmuo Aksominės revoliucijos pradžioje, gimnazijų mokinių aktyvumas lieka nuošalyje. Šie jaunuoliai, įpratę prie griežtos hierarchinės ir nedemokratiškos švietimo sistemos, dažnai sugebėdavo radikaliai pakeisti mokymosi turinį per protestus ir pasiekti, kad būtų atsisakyta nemėgstamų, socialistinės ideologijos paveiktų pamokų.

Kaip galite vesti veiklą

Organizuokite darbą lygiai taip pat, kaip ir analizuojant 1-ąjį šaltinį. Atliekami tie patys mąstymo veiksmai leidžia palyginti abu šaltinius ir apibūdinti mokinių padėties pokyčius socializmo laikotarpiu ir per revoliuciją.

4 žingsnis: Refleksija (10 min.)

Aptarkite šiuos klausimus:

- Ar esate susidūrę su situacija, kuri primena šioje pamokoje aptartas situacijas?
- Ar jūsų mokykloje priimtina laisvai diskutuoti su mokytoju?
- Kuo jūsų mokyklos mokinių padėtis skiriasi nuo tos, kurią apibūdino liudininkas 1-ajame šaltinyje?
- Kuo jūsų mokyklos mokinių padėtis skiriasi nuo vaidmens, kurį mokiniai įgijo Bratislavoje 1989 m. rudenį?
- Kiek demokratijos turėtų būti kiekvienoje mokykloje?
- Ar teisinga, kad mokymo programą mokiniai galėtų keisti balsuodami?

Kaip galite vesti veiklą

Užsiėmimas baigiamas diskusija remiantis šiuolaikinių mokinių ir dviejų liudininkų patirčių palyginimu. Toks palyginimas leidžia mokiniams apmąstyti demokratijos ribas ir jos vaidmenį kasdieniame mokyklos gyvenime. Kadangi veiklai skirta tik dešimt minučių, tikėtina, kad nespėsite aptarti visų šešių klausimų, todėl rekomenduojama pasirinkti keletą jų. Rekomenduojame įtraukti 5 ir 6 klausimus, kad mokiniai įsitrauktų į diskusiją apie demokratinio mokymosi galimybes. Paprašykite mokinių ar mažų grupelių atsakyti į pasirinktus klausimus ir duokite jiems šiek tiek laiko pagalvoti. Moderuodami diskusiją – leiskite mokiniams atsakinėti prieš visą klasę. Nebijokite, jei mokiniai vieni kitiems prieštarauja – verta pakviesti juos papildyti draugų mintis argumentais arba, jei jų požiūris kitoks, pabandyti jas paneigti. Svarbiausius teiginius užrašykite lentoje ir užbaikite diskusiją apibendrindami jos rezultatus. Idealiu atveju, klasėje turėtų susiformuoti įvairių nuomonių spektras – kiek mokiniai gali daryti įtaką mokymui mokykloje, švietimo sistemai ir kur šiuo klausimu eina diktatūros bei demokratijos riba.

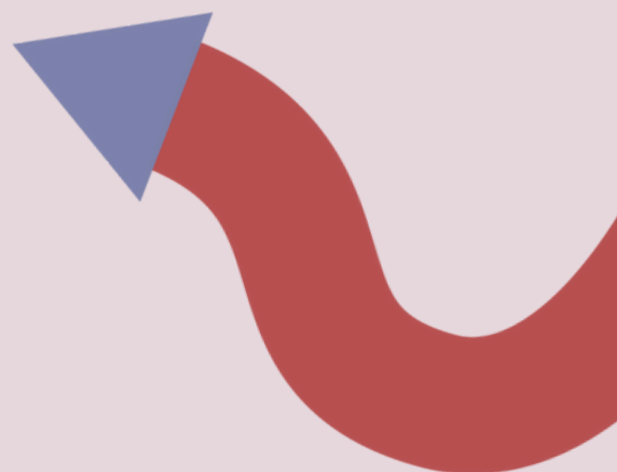
1 priedas: Trumpos liudininkų biografijos

Krzysztof Tur

Krzysztof Tur (57 m.) – lenkų mokytojas ir aktyvistas, vietos savivaldos narys. Gimė Seinų mieste, Lenkijos–Lietuvos pasienyje, vėliau išvyko studijuoti į Poznanę. Kilus permainų bangai sugrįžo į gimtąjį miestą ir pradėjo bendruomenėje vykdyti švietėjišką veiklą įvairialypėje vietos bendruomenėje. Būdamas mokytoju ir mokyklos direktoriumi, jis ugdė pirmąsias naujoje sistemoje augančių vaikų kartas ir tai tęsia iki šiol.

Lucia Bartošová

Lucia Bartošová (50 m.) gimė Bratislavoje, tuometinėje Čekoslovakijoje. 1989 m. rudenį aktyviai dalyvavo moksleivių protestuose. Aksominės revoliucijos metu Lucia buvo mokinių ir mokyklos administracijos derybų dėl naujų taisyklių jos gimnazijoje liudininkė. 1990-ųjų pradžioje studijavo farmaciją Bratislavos universitete. Pirmą kartą su Vakariais susidūrė 1993 m., dirbdama aukle Auriche, netoli Štutgarto. 1999 m. nusprendė persikelti gyventi į Čekiją.

2 priedas: Teksto ištraukos

Krzysztof Tur (Lenkija)

Jūs klausėte apie gimimo pasaulį, ir aš iškart jį priešinu spalvingam pasauliui, kurį pažinojau iš tų spalvotų geografinių žurnalų – vienintelių man prieinamų tuo metu. Juose ilgą laiką nebuvo jokio sociopolitinio pasaulio. Tai buvo geležinė uždanga – tiesioginė prasme – visur. Neegzistavo aplinka, kuri būtų mums, tuometiniams vaikams, atvėrusi akis. O mokykloje, kaip ir būna mokyklose, taip, ten buvo indoktrinacija – taip ir reikia tai vadinti – ir ji buvo intensyvi: kaip akademijos, šventės – Spalio revoliucijos minėjimai, Gegužės 1-osios paradai... Toks vaikų smegenų plovimas. Žinoma, aš taip pat dalyvaudavau – nes buvau gana geras deklamuotojas – bet tai buvo tarsi nesąmoningai. Jautėsi sustingimas ir kažkoks dirbtinumas. Manau, kad iš tų renginių man neliko jokių malonių prisiminimų.

Krzysztof Tur (Lenkija)

Tai buvo pradžia – kai mokykla indoktrino, mokykla klastojė. Prisimenu, kai penktoje klasėje rusų kalba tapo privaloma, atsirado mokytojų – moterų mokytojų – kurios turėjo rusiškai skambančias pavardes. Nežinau, ar jos buvo rusų kilmės, bet man atrodo, viskas buvo politiškai nukreipta jau mokyklos lygyje. Tas pavardes pasiliksiu sau, nes, žinoma, jas prisimenu, bet gerbiu tas savo senas mokytojas. Tos rusų kilmės mokytojos man nieko blogo nepadarė – joms dėkingas, kad šiandien dar kiek suprantu rusiškai. Tačiau, deja, tai visgi buvo viena iš to pasaulio indoktrinacijos ir klastojimo priemonių.

Lucia Bartošová (Čekijos Respublika)

1989-aisiais man buvo 15 metų, tad kaip tik pradėjau mokytis gimnazijoje. Pirmus tris gimnazijos mėnesius vis dar vyravo socializmas, bet po revoliucijos, po lapkričio revoliucijos, viskas mokykloje labai greitai pasikeitė. Visa mokykla tiesiog pasikeitė. Mokytojų požiūris į mus, tai, ką norėjome mokytis – mes kažkaip galėjome tai paveikti, su mumis kalbėjosi, vyko tikras dialogas. Direktorius, nors ironiškai, sakė mums, kad jei norime, turėtume kalbėtis. Bet man tai tikrai viskas tapo geriau. Mokytis tapo įdomiau, mokykla buvo tiesiog puiki, mums patiko joje būti. Mes net galėjome ginčytis su mokytojais, turėti nesutarimų – tokių gerąją prasme. Mes jų nebijojome.

Lucia Bartošová (Čekijos Respublika)

Mes iš esmės streikavome, todėl pamokos nevyko. Tai buvo pirmas geras dalykas. Vaikai buvo visiškai sužavėti – mes eidavome į mokyklą, bet streikuodavome valgykloje. Mes tiesiog reikalavome dialogo, jog norime kalbėtis su mokytojais. Bet tiesa ta, kad daugiausia viską organizavo ketvirtokai, trečiokai, o aš buvau pirmametė, tad buvome labiau stebėtojai – tiesiog žiūrėjome, kas vyksta, bet tai buvo gerai. Iš tiesų direktorius nebijojo vaikų minios – jis atėjo akis į akį ir pasakė, kad turėtume pasakyti, ko iš jo norime. Ir jis bandė tai įgyvendinti. Ir jam pavyko. Pakeisti mokymo programą, padaryti ją įdomesnę, nebedėstyti to, kas niekam neįdomu. Pavyzdžiui, geografijoje – Sovietų Sąjungos žemėlapiai. Turėjome mokėti nubraižyti, kur išgaunami tam tikri išteklių ir panašiai – visiškai absurdas. O rusų kalba tapo pasirenkamu dalyku – iš esmės pradėjo atsirasti įvairūs pasirenkamieji dalykai. Mano manymu, jie pradėjo įvesti daugiau pasirenkamųjų dalykų atsižvelgdami į tai, ką kiekvienas nori studijuoti universitete.

3 priedas: Mokinio užduočių lapai

1) Ką, tavo nuomone, reiškia „pasipriešinti mokytojams“? Šiuo metu klasėje dalijatės įvairiomis nuomonėmis šiuo klausimu. Užfiksuokite įdomiausias mintis. Galite sukurti minčių žemėlapi.

2) Peržiūrėkite liudininko pasakojimą, perskaitykite informaciją apie mokymąsi socializmo laikotarpiu ir trumpą liudininko biografiją, tada atsakykite į šiuos klausimus:

Kaip liudininkas vertina mokymąsi socialistiniu laikotarpiu? Ar, tavo nuomone, nepatenkintas mokinys galėjo pasipriešinti tokiam mokymui?

Ar mokykla padėjo liudininkui suprasti, kaip veikia pasaulis aplink jį? Ką reiškia „indoktrinacija“?

Kokią rolę mokytojai turėjo mokymosi procese? Ką, tavo nuomone, reiškia, kad švietimas buvo kontroliuojamas Komunistų partijos?

Grįžkite prie liudininkų įrašų

Ištraukos

Ką dabar girdėjome?

Krzysztof Tur (57 m.) – lenkų mokytojas ir aktyvistas, vietos savivaldos narys. Gimė Seinų mieste, Lenkijos–Lietuvos pasienyje, vėliau išvyko studijuoti į Poznanę. Kilus permainų bangai sugrįžo į gimtąjį miestą ir pradėjo bendruomenėje vykdyti švietėjišką veiklą įvairialypėje vietos bendruomenėje. Būdamas mokytoju ir mokyklos direktoriumi, jis ugdė pirmąsias naujoje sistemoje augančių vaikų kartas ir tai tęsia iki šiol.

Informacija apie socialistinį švietimą

Socialistinių šalių, politiškai susijusių su dominuojančia Sovietų Sąjunga, švietimas buvo sąmoningai pavaldus valdančiųjų komunistinių partijų tikslams. Mokymo programos buvo kuriamos taip, kad kartu su akademinėmis žiniomis būtų diegiama Marksistinės-Leninistinės ideologijos samprata. Visuose švietimo lygiuose buvo privalomas rusų kalbos, Sovietų Sąjungos geografijos ir kultūros mokymas, siekiant sustiprinti Lenkijos ar Čekoslovakijos visuomenės priklausomybės SSRS jausmą. Politinės temos buvo laikomos itin jautriomis ir jų kvestionavimas ar aptarimas tarp mokytojų ir mokinių iš esmės buvo neįsivaizduojamas.

3) Peržiūrėkite liudininko pasakojimą, perskaitykite informaciją apie mokymąsi socializmo laikotarpiu ir trumpą liudininko biografiją, tada atsakykite į šiuos klausimus:

Kaip po 1989 m. lapkričio revoliucijos pasikeitė mokytojų požiūris į gimnazijos mokinius?

Kokias naujas teises mokiniai įgijo 1989 m. rudenį?

Koks buvo didesnės demokratijos mokykloje siekimo procesas?

Kaip tokia demokratija turėjo pasireikšti?

Grįžkite prie liudininkų įrašų

Ištraukos

Ką dabar girdėjome?

Lucia Bartošová (50 m.) gimė

Bratislavoje, tuometinėje

Čekoslovakijoje. 1989 m. rudenį aktyviai dalyvavo moksleivių protestuose.

Aksominės revoliucijos metu Lucia

buvo mokinių ir mokyklos

administracijos derybų dėl naujų

taisyklių jos gimnazijoje liudininkė.

1990-ųjų pradžioje studijavo farmaciją

Bratislavos universitete. Pirmą kartą su

Vakarais susidūrė 1993 m., dirbdama

aukle Auriche, netoli Štutgarto. 1999 m.

nusprendė persikelti gyventi į Čekiją.

Gimnazistai Aksominės revoliucijos metu:

1989 m. lapkritį Lucia Bartošová buvo pirmametė gimnazistė Bratislavoje.

Nors dažnai prisimenamas universitetų

studentų vaidmuo Aksominės

revoliucijos pradžioje, gimnazijų mokinių

aktyvumas lieka nuošalyje. Šie

jaunuoliai, įpratę prie griežtos

hierarchinės ir nedemokratiškos

švietimo sistemos, dažnai sugebėdavo

radikaliai pakeisti mokymosi turinį per

protestus ir pasiekti, kad būtų atsisakyta

nemėgstamų, socialistinės ideologijos

paveiktų pamokų.

4) Ką reiškia turėti demokratinę mokyklą? Pagalvok apie šiuos klausimus ir aptark juos su savo klasės draugais.

Ar esate susidūrę su situacija, kuri primena šioje pamokoje aptartas situacijas?

Ar jūsų mokykloje priimtina laisvai diskutuoti su mokytoju?

Kuo jūsų mokyklos mokinių padėtis skiriasi nuo tos, kurią apibūdino liudininkas 1-ajame šaltinyje?

Kuo jūsų mokyklos mokinių padėtis skiriasi nuo vaidmens, kurį mokiniai įgijo Bratislavoje 1989 m. rudenį?

Kiek demokratijos turėtų būti kiekvienoje mokykloje?

Ar teisinga, kad mokymo programą mokiniai galėtų keisti balsuodami?

Kas jums daro įtaką gyvenime?

Mokymosi veikla

Mokymosi veikla: Skirtingų požiūrių tyrinėjimas

Priedai

1 priedas: trumpos liudininkų biografijos

2 priedas: tekstų ištraukos grupėms

3 priedas: klausimai grupėms

4 priedas: refleksija

Nuorodos

Ištraukos

Pasakojimas *Kas jums daro įtaką gyvenime?*

Mokymosi veikla: Skirtingų požiūrių tyrinėjimas

Diana-Maria Beldiman

Šioje mokymosi užduotyje siūloma kelios didaktinės užduotys, kurias galima naudoti kalbant su mokiniais apie demokratiją ir totalitarinius/autoritarinius režimus XX amžiuje. Medžiagą sudaro asmenų, gyvenusių tiek totalitarinių ar autoritarinių režimų, tiek demokratijos laikais, liudijimai. Užsiėmimai gali būti naudojami siekiant atsakyti į klausimą: Kas jums daro įtaką gyvenime? Galite naudotis vaizdo liudijimais, tačiau mokymosi veiklos aprašyme rasite ir rašytinę kiekvienos ištraukos versiją. Prie kiekvienos ištraukų grupės taip pat pridedamas atskiras darbo lapas, kurį galite naudoti dirbdami su grupėmis klasėje.

Norėdami sudominti mokinius, galite pradėti nuo klausimo: Kas jums daro įtaką gyvenime? Mokiniai gali pasidalinti savo pirmosiomis mintimis, idėjomis ir jausmais per plenarinę diskusiją, individualiai, poromis arba mažose grupelėse. Tada galite kartu žiūrėti šį pasakojimą.

Mokymosi veikla: Skirtingų požiūrių tyrinėjimas

Amžiaus grupė: 16 - 18 metų mokiniai

Trukmė: 90 minučių

Priemonės: Mentimeter platformoje pateiktas klausimas „Kas daro jums įtaką gyvenime?“ arba lipnūs lapeliai, trumpos liudininkų biografijos (1 priedas), ištraukos, teksto ištraukos (2 priedas) ir klausimai mokiniams (3 priedas), apmąstymų lapai mokiniams (4 priedas), ausinės vaizdo įrašams žiūrėti, kurios turėtų būti prijungtos prie mokinių telefonų arba kitų skaitmeninių įrenginių, kuriuos turi kiekviena grupė, A2 arba didesnis popieriaus lapas grupiniams minčių žemėlapiams, pieštukai.

Ištraukos:

- 1 ištrauka: Juozas Malickas (Lietuva).
- 2 ištrauka: Juozas Malickas (Lietuva).
- 3 ištrauka: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgija).
- 4 ištrauka: Petros Pizanias (Graikija).
- 5 ištrauka: Nikos Vatopoulos (Graikija).
- 6 ištrauka: Nikos Vatopoulos (Graikija).
- 7 ištrauka: Nikos Vatopoulos (Graikija).
- 8 ištrauka: Ivan Florian (Rumunija).
- 9 ištrauka: Armandina Soares (Portugalija).
- 10 ištrauka: Vladimir Davydov (Lietuva).
- 11 ištrauka: Vladimir Davydov (Lietuva).
- 12 ištrauka: Amir Mohammadi (Nyderlandai).
- 13 ištrauka: Milice Ribeiro Do Santos (Portugalija).
- 14 ištrauka: Michaela Bedrníková (Čekija).
- 15 ištrauka: Andres Ruiz Grima (Ispanija).

Mokymosi rezultatai:

Šios veiklos metu mokiniai:

- Atpažins kokios aplinkos daro įtaką žmonių gyvenimams.
- Apmąstys veiksnius, kurie daro įtaką žmonių raidai demokratinėje sistemoje ir totalitariniame režime.
- Išanalizuos, kaip gyvenimas totalitariniame režime gali paveikti žmonių požiūrį į įvairias kasdienybės temas.
- Apibendrins informaciją apie veiksnius, darančius įtaką žmonių gyvenimui tiek demokratinuose, tiek totalitariniuose režimuose.
- Vertins demokratinėje sistemoje esančius žmogaus teisių ir teisinės valstybės principus.

1 žingsnis: Įžanga (10 min.)

Paskelbkite pamokos temą ir paklauskite mokinių, kas jiems daro įtaką gyvenime. Galima naudoti Mentimeter arba mokiniams išdalinti lipnius lapelius ant kurių jie gali užrašyti savo atsakymus bei iškabinti juos lentoje.

2 žingsnis : Mokinių sudominimas (10 min.)

Suskirstykite mokinius į keturias grupes ir priskirkite kiekvienai grupei žiūrėti skirtingas ištraukas (2 priedas). Jei grupės neturi galimybės žiūrėti vaizdo įrašų, galite paprašyti, kad jie perskaitytų 2 priede pateiktas interviu ištraukų transkripcijas. Mokiniai grupėse aptaria jiems priskirtas ištraukas, atsakydami į šiuos klausimus:

- Kas yra žmonės ištraukose?
- Apie ką jie pasakoja?
- Kas jiems darė įtaką gyvenime?

Plenarinės diskusijos metu paprašykite mokinių pasidalinti savo atsakymais į šiuos klausimus ir aptarti visus panašumus ar skirtumus

3 žingsnis: Požiūrių atpažinimas mažose grupėse (25 min.)

Tose pačiose keturiose grupėse paprašykite mokinių perskaityti 2 priede pateiktus jiems priskirtų ištraukų tekstus ir nustatyti, koks, jų manymu, yra kiekvieno liudytojo požiūris. Aptardami liudininkų požiūrius, mokiniai turėtų nustatyti pagrindines ir šalutines tekstų idėjas. 3 priede pateikti klausimai gali jiems padėti atrasti, atpažinti šias idėjas. Paprašykite mokinių grupėse aptarti savo atsakymus ir juos sustruktūruoti minčių žemėlapiuose. Minčių žemėlapiai turėtų atsakyti į klausimą: „Kas darė įtaką liudininkų gyvenimui?“.

4 žingsnis: Bendra refleksija (30 min.)

Kiekviena grupė pristato savo minčių žemėlapią prieš visą klasę. Vienos grupės pristatymas turėtų trukti iki 2 minučių. Prieš pristatymus nurodykite mokiniams užsirašyti grupių išvadų panašumus ir skirtumus.

Keturioms grupėms baigus pristatymus, surenkite diskusiją apie jų išvelgtus panašumus ir skirtumus bei apmąstykite, kaip liudininkai reagavo į poveikį, kurį jie patyrė per interviu aptariamų laikotarpių kontekste. Galite naudoti šiuos orientacinius klausimus:

- Kokiu mastu ir kaip jie buvo paveikti?
- Kaip jie jautėsi dėl patirtos išorės įtakos? Kokios buvo jų emocijos, jausmai ir mintys išgyvenant šį laikotarpį? Kaip jie jaučiasi dabar?
- Kaip jie patys vertina tam tikrus savo gyvenimo įvykius?

5 žingsnis: Namų darbų užduotis (5 min.)

Siekiant geriau suprast pilietinių teisių ir laisvių pažeidimo problemas, paprašykite mokinių parašyti trumpą (300 žodžių) apie totalitarinių režimų įtaką bei poveikį asmeniniam gyvenimui ir žmonių laisvėms. Esė (rašinį) galima rašyti remiantis šiais klausimais:

- Kokių istorinių įvykių kontekste buvo pažeistos pilietinės teisės ir laisvės?
- Kokių priemonių buvo imtasi žmogaus teisėms apriboti?
- Kaip jie vertina tam tikrus savo gyvenimo įvykius?

6 žingsnis: Refleksija (10 min.)

Paprašykite mokinių individualiai užpildyti 4 priedą - refleksiją, kurioje pažymimi mokinių pasiekimai per pamoką.

1 priedas: Trumpos liudininkų biografijos

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35 m.) gimė ir užaugo Kuboje. Vaikystėje ji priklausė Pioneros de la Batalla de Ideas - 1999 m. Fidelio Kastro inicijuotame protesto judėjime, siekiant Elian Gonzalez sugrįžimo. Lisbet įgijo komunikacijos magistro laipsnį Havanos universitete. Nuo 10 metų ji dirbo Kubos nacionaliniame radijuje ir televizijoje. Į Belgiją atvyko gyventi 2015 m., pirmą kartą išvykusi iš Kubos į kelionę aplink pasaulį su amerikiečių ne pelno siekiančia organizacija Up with People. Ji gyvena Antverpene su trimis vaikais ir dirba skaitmeninės rinkodaros specialiste.

Michaela Bedrníková

Michaela Bedrníková (56 m.) - farmacijos ekspertė iš Čekijos. Ankstyvoje vaikystėje ji buvo SSRS pionierių organizacijos nare. Būdama vidurinės mokyklos moksleivė Michaela tapo aktyvia krikščione. Ji priklausė įvairioms pusiau nelegalioms evangelikų jaunimo grupėms. Jos draugai buvo disidentai, disidentų tėvų vaikai ir politinių kalinių giminaičiai. Michaela dalyvavo neoficialioje religinėje veikloje ir 1989 m. rudenį vykusiose studentų protestuose.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64 m.) Graikijos laikraščio Kathimerini žurnalistas, rašytojas ir fotografas, specializuojasi miesto kultūros ir Atėnų urbanistikos srityse. Jis užaugo konservatyvioje pasiturinčioje šeimoje. Jo politinis prabudimas įvyko diktatūros laikais per Atėnų politechnikos mokyklos sukilimą. Būdamas paauglys jis sužinojo, jog ne visi protestuojantys žmonės yra „komunistai“ ar priešiški valstybės esmei. Jis nedalyvavo jokioje pasipriešinimo veikloje, tačiau suvokė, ką reiškia demokratijos poreikis. Nikos pabrėžia įtraukiojo ir pilietinio ugdymo svarbą.

Petros Pizanias

Jonijos universiteto profesorius emeritas Petrosas Pizanias (77) gimė 1947 m. Atėnuose, Gargaretos rajone. Diktatūros laikais jis prisidėjo prie pasipriešinimo veiksmų. Norėdamas laisvai kvėpuoti, būdamas 20 metų pabėgo į Prancūziją. Paryžiuje tapo pasipriešinimo Graikijos diktatūrai grupių nariu. Studijavo sociologiją ir istoriją. Grįžęs į Graikiją buvo labai aktyvus kairiosios politinės partijos narys. Šiuo metu rašo straipsnius apie dabartinę politinę padėtį ir demokratijos kokybę.

Andrés Ruiz Grima

Ispanas Andrés Ruiz Grima (73 m.) išėjo į pensiją ir retkarčiais dirba buriuotoju. Būdamas 20 metų jis buvo įkalintas už aktyvizmą prieš Franco režimą. Kartu su senjorų organizacija Yayoflautas jis dalyvavo Ispanijos protestų judėjime Indignado (2011 m.) ir Katalonijos nepriklausomybės judėjime (2017 m.). Jam artimos anarchistinės idėjos, jis nebalsuoja ir pasisako už dalyvaujamąją demokratiją.

Juozas Malickas

Juozas Malickas (52 m.) - istorijos mokytojas iš Lietuvos. Savo gyvenimo istoriją jis pasitelkia Lietuvos praeičiai ir dabarčiai sujungti. Augęs Lietuvoje, jis 20 metų emigravo į JAV, o 2020 m. grįžo į Lietuvą. Remdamasis asmenine patirtimi, Juozas lygina sovietinę ir nepriklausomybę atgavusią Lietuvą, taip pat atkreipia dėmesį į permainas vedusias nuo mažo miestelio iki dinamiško dabartinio Vilniaus.

Vladimir Davydov

Vladimiras Davydovas (63 m.) - visą gyvenimą Vilniuje gyvenantis verslo konsultantas, kuris tiesą apie sovietų nusikaltimus, disidentus ir Lietuvos istoriją sužinojo tik po 1990 m. įvykusio nepriklausomybės atgavimo. Nepriklausomybė jam buvo lyg dviašmenis kalavijas, atnešęs baimę dėl Lietuvos rusų, tokių kaip jis, ateities ir tapatybės krizę... Taip pat atnešęs ir suteikęs atviras sienas, galimybę sužinoti tiesą, keliauti ir pasirinkti savo kelią.

Amir Mohammadi

Amiras Mohammadi (39 m.) 2016 m. atvyko į Nyderlandus kaip pabėgėlis iš Irano. Jis negavo leidimo gyventi šalyje, tačiau negalėjo ir grįžti, todėl šešerius metus gyveno šešėlyje, slėpdamasis kaip dokumentų neturintis asmuo. Galų gale jis vis dėlto gavo leidimą gyventi šalyje. Amiras geriau nei bet kas kitas žino, ką reiškia neturėti jokių teisių.

Armandina Soares

Armandina Soares (80 m.) - į pensiją išėjusi Portugalijos valstybinės mokyklos mokytoja. 1974 m. ji gyveno Angoloje, kur išgyveno kolonijinio karo pabaigą. Angoloje, būdama mokytoja, ji buvo dekolonizacijos aktyvistė, kovojusi už nepriklausomybę. Grįžusi į Portugaliją, 9-ajame dešimtmetyje ir tūkstantmečio pradžioje, ji buvo labai atsidavusi „daugiakultūrinio“ ugdymo srities mokytoja bei visada kovojo už lygias romų bendruomenių teises.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79 m.) - į pensiją išėjusi psichologė ir šeimos terapeutė iš Portugalijos. Kilusi iš šeimos, kovojusios prieš diktatūrą, 1964 m. ji su savo draugu, bėgančiu kuris bėgo nuo privalomojo šaukimo į kariuomenę Portugalijos karui Afrikos kolonijose, pasitraukė į tremtį Paryžiuje. Į Portugaliją ji grįžo 1975 m., praėjus metams po demokratinės revoliucijos. Ji kovojo už jaunimo ir už moterų reprodukcinės bei seksualinės sveikatos teises šalyje, išsinešančioje iš konservatyviosios katalikiškos diktatūros.

Ivan Florian

Ivan Florian (52 m.) gimė Rumunijoje, 1989 m. per antikomunistinę revoliuciją buvo karys. Nuo 1997 m. jis dirbo Bukarešto viešojo transporto įmonėje. Nuo 2010 m. jis buvo šios organizacijos informatorius, atskleidęs keletą vadovybės sukčiavimo atvejų. Per ateinantį dešimtmetį, jam patariant, maždaug 20 žmonių tapo sąžiningumo pranešėjais ir sukūrė nacionalinio lygmens pranešėjų tinklą.

2 priedas: teksto fragmentai grupėms

1 grupė

Juozas Malickas (Lietuva)	Gyvenimo užsienyje idėją man suformavo sovietinė propaganda, kuri buvo labai nuosekli. Ji labai nuosekliai ir tolygiai aiškino, kas yra Vakarai - kad tai blogis, kad tai ideologiškai neteisinga visuomenė, nors ekonomiškai taip neatrodo, nes jie geriau rengiasi ir turi daugiau įvairovės. Tačiau kalbant apie žmogiškumą, puikiai prisimenu, kad per žinias rodė benamius Amerikos gatvėse, rodė kaip per demonstracijas gatvėse mušami žmonės. Žiniose buvo formuojama nuomonė, kad jie, Amerika, nori mus užkariauti.
---------------------------	---

Juozas Malickas (Lietuva)	Mano motina taip pat neigiamai vertino Vakarus - tai buvo socialiai neteisinga visuomenė, kuri leido žmonėms likti benamiais ir badauti. Jai tai buvo atskaitos taškai, kuriais remdamasi ji galėjo sakyti: „Štai kodėl mūsų visuomenė yra geresnė“. Ir aš pritariu tokiam pačiam suvokimui.
---------------------------	--

Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgija)	Vėliau, kai užaugau, visada gyvenau su tėvais. Kuboje yra taip, kad kai užaugi, lieki su tėvais. Taigi visą gyvenimą turėjau tuos pačius įpročius, nes neišeidavau iš namų. Ir tai irgi malonu. Kartais namuose matai tris ar keturias kartas gyvenančias kartu, nes finansiškai taip pat nėra galimybių eiti ieškoti savo būsto. Taigi, tu ten esi visą gyvenimą ir tave supa visa ta šeimos meilė ir šiluma. Niekada savęs neklausiau, kaip pasaulis atrodytų lauke. Neturėjau poreikio žinoti, kaip atrodo pasaulis už Kubos ribų. Nes man tai buvo mano komforto zona,
--------------------------------	--

	mano saugi vieta. Ir aš tiesiog nejaučiau poreikio. Be to, gyvenome socialinėje sistemoje, į kurią iš išorės nelabai kas galėjo patekti. Daugiausia per žiniasklaidą, televiziją ir radiją, nes viskas ateina iš vyriausybės, nėra privačios žiniasklaidos, taip pat negaunama daug vaizdų apie tai, koks gyvenimas yra už Kubos ribų. O jei to nežinai, neturėtum ir ieškoti. Taigi galvojau: mes čia esame laimingi. Ir aš galvojau: visi už Kubos ribų gyvena daugmaž taip pat. Toks buvo mano mažas fantazijų pasaulis, kai buvau maža. Po 2013 m., kai pirmą kartą surengiau didelę kelionę aplink pasaulį, savo akimis pamačiau, kas vyksta už Kubos ribų ir kaip skiriasi kitos šalys.
--	--

Petros Pizanias (Graikija)	Nuo 16-17 metų jaučiau poreikį išeiti, atsiverti. 16-17 m. - tai maždaug 1963-1964 m., kai šalyje vyko dideli, intensyvūs politiniai sukrėtimai, ir du žmonės supažindino mane su šiais, sakykime, asmenimis. Vienas iš jų buvo mano brolis, kuris nuo mažens buvo kairysis, netgi komunistas, Lambrakio jaunimo narys. Jis vedė mane už rankos, taip pat nurodinėjo, ką turėčiau skaityti, ko aš nenorėjau girdėti, bet aš tai dariau, nes vyresnysis brolis man tai primetė. Be to, jis veddavosi mane į kiną žiūrėti svarbių filmų, kurių aš nemėgau, man labiau patiko vesternai, nuotykiškai su karais ir panašiai. Kinas buvo labai svarbus visai šeimai. Mes dažnai eidavome į kiną, o tėvai atskirai eidavo į teatrą be mūsų. Skaitymas, laikraščiai ir pan. Antrasis procesas, sakykime, grupė, kuri mane tam tikra prasme politizavo, leido suprasti, kad politika yra kažkas svarbaus. Buvo diskusijos, kurios vykdavo kiekvieną sekmadienio rytą mūsų namuose, su tėvo draugais, kur visi jo draugai, išskyrus jį patį, buvo kairieji. Jie diskutuodavo, atsinešdavo laikraščių, skaitydavo, kalbėdavosi, mama gamindavo užkandžius, kavą ir panašiai, o aš ten buvau ir jų klausiausi.
----------------------------	--

2 grupė

Nikos Vatopoulos (Graikija)	Bendrai buvau vaikas, kuris daug skaitė, ir nors 1967 m. namuose neturėjome televizoriaus, o jį įsigijome 1968 m., ir galbūt apie tai pakalbėsime vėliau, turėjau ryšį, manau, daugiau nei vidutinį ryšį, su tuo, kas vyksta už Graikijos ribų. Pirmiausia, mano tėvas, kuris mokėjo anglų kalbą, prenumeravo žurnalą „Times“. Amerikietišką žurnalą „Times“. Pamenu, kiekvieną savaitę gaudavome šį žurnalą į namus. Tėvas jį skaitydavo, duodavo man, nors buvau labai mažas, ir aš jį vartydavau. Ir visada prisimenu, kad iškirpdavau paveikslėlius arba bandydavau suprasti kai kuriuos dalykus. Taip sakau todėl, kad nuo pat mažens vaizdas man darė įspūdį, jog yra daug įdomių dalykų, kurie yra toli nuo to, kas vyksta namuose. Manau, kad tai man labai padėjo, todėl ir miniu tai, ir paveikslėlius, ir apskritai garsus, muziką, kurios klausydavomės namuose, nes mano tėvas labai mėgo muziką ir gerai dainavo. Ko jis neperdavė savo vaikams... Turiu omenyje įvairią muziką, kurios klausydavomės, muzikos įvairovę, užsienio naujienos, kiek tik galėjau suprasti būdamas mažas vaikas, manyje sukėlė smalsumą ir jausmą, kad daug kas nutinka, ko negaliu suprasti, ko galbūt negalėsiu pamatyti, bet tai tikrai yra kažkas, kas manęs laukia.
-----------------------------	---

Nikos Vatopoulos (Graikija)	Kita vertus, tai buvo labai įdomu. Kaip gimė tuo metu mylimos piratinės radijo stotys, žinoma, nelegalios ir piratinės, ir kaip pagrindiniais kanalais plito užsienio roko muzikantai ir visi progresyvios muzikos judėjimai, bet jie taip pat buvo apibendrinti, ir kokią didžiulę įtaką jie darė diskografijai. Visa progresyvi užsienio muzika, ne tik popmuzika, kuri, žinoma, buvo, yra ir visada bus populiari, rūpi visiems, bet ir sudėtingesnis muzikos žanras, kuris, be abejo, buvo politizuotas iš Anglijos, iš Amerikos ir kuris rado bendravimo su graikų jaunimu kanalus.
-----------------------------	---

Nikos Vatopoulos (Graikija)	Taigi, prisiminimai iš perėjimo laikotarpio, kaip aš jį apibūdinau, ir kaip jis buvo užantspauduotas manyje, ir dabar. Tai skatina mane provokuoti, tai reiškia, kad tai buvo kažkas, kas mane sukrėtė. Galbūt tai išgyvenau tyliau, bet vis dėlto tai labai stipriai mane paveikė. Galutinai mane suformavo. Manau, kad šis perėjimas iš diktatūrinio režimo į laisvą demokratinę sistemą, manau, yra ne tik lūžis, bet ir atsivėrimas. Bent jau mano kartos atstovus tai labai stipriai apibrėžė.
-----------------------------	--

Ivan Florian (Rumunija)	Likęs pasaulis mus pasiekdavo tik per piratines kasetes, tiek garso, skirtas kasetiniam grotuvui, tiek vaizdo, kad galėtume žiūrėti filmus. Vienu metu netgi buvo tam tikrų struktūrų, kurios sugebėdavo kur nors išsinuomoti kambarį, kaip sakydavo, vaizdo įrašams leisti. Tai reiškia, kad ten buvo spalvotas televizorius, vaizdo kamera, o jūs eidavote ir mokėdavote už filmo peržiūrą. Pamenu, buvo toks kino teatras Lipscani gatvėje, nuėjau ir ilgai stovėjau eilėje, kad galėčiau pamatyti „E.T.“. Tai buvo pirmas filmas, kurį mačiau per vaizdo įrašą. Po to išgarsėjo „Rokis“, prisimenu, kad pradėjome treniruotis su draugais iš kaimynystės,ėjome į politechnikumą, bėgome laiptais, jautėmės kaip „Rokis“. Tai buvo tarsi mūsų pabėgimas iš tos situacijos. Ir automatiškai su ilgesiu žiūrėdavome į „Coca-Colą“ ar „Pepsi“, ką matydavome tose reklamose ar filmuose, ir įsivaizduodavome, kas ten vyksta, kaip ten gera.
-------------------------	--

3 grupė

Armandina Soares
(Portugalija)

Kalbant apie padėtį šalyje, mes visada tikėjomės, kad Salazaras išnyks nuo žemės paviršiaus. Taigi siekėme kitokio gyvenimo Portugalijoje. Turėjome šiek tiek informacijos apie tai, kas vyksta... nes kai kurie iš mūsų klausėsi radijo laidų... Neprisimenu jos pavadinimo... tos slaptos laidos. Taigi žinojome, kas vyksta. Mes turėjome galimybę skaityti, pavyzdžiui, Sartre'as buvo mūsų visų literatūros šaltinis, kaip ir Simone de Beauvoir... Taigi, mes žinojome, kas vyksta pasaulyje. Pavyzdžiui, aš pati su grupe draugų eidavau į knygyną, apie kurį esu jums pasakojusi... Manau, kad jis vadinosi Divulgação, ir ten visada buvo paslėptos draudžiamos knygos. Jie žinojo, kas mes esame. Taigi galėjome nusipirkti šių knygų. Turėjau daug uždraustų knygų. Tiesą sakant, tai vienas iš dalykų, kuriuos visada turėjau. Mano namuose tai bus problema, kai manęs nebebus... Kas nutiks visoms toms knygoms? Paprasto atsakymo nėra. Kaip jūs tai padarėte? Nusipirkote draudžiamų knygų? Mes eidavome ten ir klausdavome. Jau daugiau ar mažiau žinojome, ką jie turi atsargų... Norėjome šių knygų, jokių problemų... Jie pristatydavo. Sumokėdavome ir viskas. Ir jie jau žinojo, kas mes esame... Dažnai ten eidavome, nes, laimei, knygos iš anksto nebuvo cenzūruojamos. Knygos buvo cenzūruojamos tik tada, kai jos buvo išspausdintos ir išplatintos knygynuose. Iš knygynų jos buvo paimamos.

Vladimir Davydov (Lietuva)

Sovietiniais laikais mūsų šalis buvo uždara, buvo sunku keliauti į užsienį, tai buvo laikoma beveik ypatingu atveju. Žmonės galėjo keliauti tik į socialistines šalis, o į kapitalistines - nelabai, bet mes daug keliavome po Sovietų Sąjungą. Buvau Kryme, mano sesuo studijavo Sankt Peterburge, tada lankiausi ir Sankt Peterburge, ir Maskvoje, ir kituose miestuose. Ir vėliau, studijų metais, mano aistra buvo kelionės ir sportinis turizmas. Taigi lankiausi Kaukaze, Tien Šanyje, Pamyre ir įvairiuose regionuose įvairiose sąjungos dalyse. Turėjau galimybę daug keliauti ir pamatyti, kaip atrodo šalis, tačiau kalbant apie išvykimą į užsienį, apie tai tikrai nesvajojome. Mums vykti į užsienį, tarkime, į kapitalistines šalis, buvo beveik tas pats, kas dabar svajoti nuskristi į mėnulį, todėl neturėjome didelių vilčių pamatyti pasaulį labai plačiai. Kadangi nežinojome, kas ten yra, gal ir nebuvo didelio poreikio.

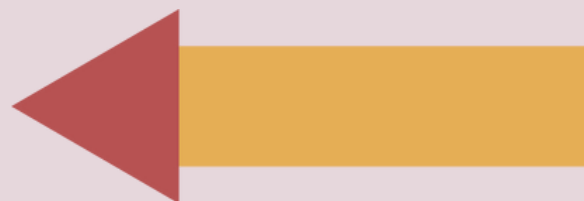
Taigi neturėjome didelių iliuzijų dėl demokratijos, supratome, kad rinkimų praktiškai nebuvo, nes kartais dalyvaudavo tik vienas kandidatas. Ir tai atsitikdavo dažnai. Ir tą kandidatą pasiūlydavo, pavyzdžiui, partijos vadovybė. Ir ką gi, jis praktiškai buvo paskirtas. O balsavimas buvo tik formalumas, nes rezultatas - daugiau kaip 90 proc. balsų už vieną ir vienintelį kandidatą, tada aišku, kad rinkimų iš tikrųjų nebuvo. Bet buvo ir kitas dalykas. Buvo tam tikras pasitikėjimas vyriausybe. Vyko indoktrinacija, propaganda, mokymosi procesas ir mokykloje, ir darbe. Tokia situacija buvo laikoma normalia, sakykime taip. Nors, kita vertus, mes tai supratome, iš tikrųjų supratome, kad tai buvo ne rinkimai, o praktiškai paskyrimas. Na, manau, kad buvo indoktrinuota oficiali nuomonė, ir daugelis gyventojų laikėsi tos nuomonės, sakykime taip. Žinoma, girdėjome, kad buvo disidentų, kad buvo žmonių, kurie protestavo, bet tų žmonių buvo labai nedaug, ir galiausiai mes nelabai supratome protestų ir jų priežasčių.

Vladimir Davydov (Lietuva)

Kai tarnavau kariuomenėje, įstojau į Komunistų partiją, tarkime, dėl patogumo. Jei norėjai siekti karjeros Sovietų Sąjungoje, turėjai būti partijos nariu.

Amir Mohammadi
(Nyderlandai)

Kai kuriose šalyse, ypač Irane, iš kurio atvykau, mažiausi gyvenimo dalykai yra susimaišę su politika. Negalite likti politikos nuošalyje, nes politika gali jus užvaldyti. Jie sprendžia apie kiekvieną tavo gyvenimo dalį ir kiekvienas jų sprendimas turi tau pasekmių. Taigi automatiškai žmonės renka du kelius. Arba jie nuo visko atsiriboja ir susitelkia tik į savo gyvenimą, ignoruodami realybę, arba nusprendžia kovoti ir dalyvauti siekiant pokyčių.

4 grupė

Milice Ribeiro Do Santos (Portugalija)	Tačiau aš taip pat gimiau šeimoje, svetingoje šeimoje, kuri, kaip sakydavo, buvo opozicijoje. Ir mūsų, kaip šeimos, buvimo būdas labai skyrėsi nuo mus supančios aplinkos - tai nebuvo „laikykis nuleistos galvos“, represijų būdas, o gerovės ir vertybių, kurios artimos mano šeimos vertybėms, aplinka. Tai sukūrė atmosferą... Mano tėvai... Tėvas buvo gydytojas, knygų kolekcionierius, meno mylėtojas. Mano motina buvo mama namų šeimininkė, tačiau jie sukūrė šiltą ir draugišką atmosferą. Visi mano draugai ir draugės mėgdavo ateiti į mūsų namus ir laisvai diskutuoti. Taip pat ir su mano tėvais - išsakyti savo mintis. Tai buvo labai sveika atmosfera. Žinoma, žmonės galėjo diskutuoti tik namuose! Susitikimai buvo draudžiami. Netgi šnekėtis gatvėje, meiliai bučiuotis gatvėje - tai buvo draudžiama. Todėl mano namai iš tikrųjų buvo savotiškas prieglobstis grupei žmonių, tai tiesa.
---	--

Michaela Bedrníková (Čekija)	Prisimenu, kartą, kai buvau antroje klasėje, grįžau namo iš mokyklos visiškai sužavėta, nes rodė gražų filmą apie Leniną, labai emociškai stiprų. Susijaudinusi papasakojau apie tai mamai, o ji ruošė maistą, kažką maišė keptuvėje ir net nepažvelgė į mane, kas jai buvo neįprasta, kai aš apie tai kalbėjau, ji visai į mane nežiūrėjo. Ir tada ji tiesiog tai pakomentavo. Tai buvo mano pirmoji patirtis, augant tokioje aplinkoje, bet nuo tos akimirkos gavau ir esminę pamoką, kad iš tikrųjų tėvai nelaiko to režimo teisingu, kad jie tiesiog nesutinka su tuo, kas vyksta.
-------------------------------------	---

Andres Ruiz Grima (Ispanija)

Su keliais draugais diskutavome apie įvairius dalykus ir pradėjome apie juos skaityti. Aš buvau nusiteikęs kritiškai. Akivaizdu, kad Rusijos revoliucija mums darė didelę įtaką, bet turėjome savo abejonių. Sakydavome: gerai, gerai, revoliucija daroma liaudžiai, ji vykdoma liaudies vardu, bet paskui iš liaudies atimama valdžia. Tai partijos centrinis komitetas. Ir tai man pasirodė ne visai prasminga. O jau su stalinizmu ir viskuo, ką matėme ir 68-aisiais, Prahoje ir anksčiau Vengrijoje 56-aisiais, šie dalykai šiek tiek girgždėjo. Jei tai yra revoliucija... Ir, žinoma, kai skaitai, kad Rusijoje buvo revoliucijos pradžia, iš kurios bolševikai pasisavino visą valdžią ir perdavė sovietams, o paskui visa valdžia neatiteko sovietams, valdžia atiteko Komunistų partijos centriniam komitetui. Man tai skambėjo nesąmoningai, nors turėjau... komunizmas, kaip toks, kaip ideologija, turi daugybę atmainų ir galėtų būti sprendimas žmonijai. Bet arba jis patikslina klausimą, kas turi valdžią, arba mes niekur nenueisime. Visos revoliucijos žlunga. Pažiūrėkite į Kiniją ar į Rusiją, jei tai revoliucija. Supratau savo libertarinį polinkį, nes žmonės man apie tai sakė. Pirmas kontaktas su žmonėmis iš Komunistų partijos ar darbininkų komisijų ir panašiai, kai aš niuansuodavau kai kuriuos dalykus, kuriuos jie man pasakė kažkokiame pusiau slaptame bare ir panašiai, be jokios anarchizmo ar CNT [Anarchistų partijos] įtakos ar dar ko nors, na, aš niuansuodavau dalykus. „Oho, tada tu, tada tu anarchistas. Tu esi utopistas“. Sakau: „Na, gal aš ir utopistas, gal aš ir anarchistas, nežinau“. Niekada nepardavinėjau dogmų ar ideologijos, niekada. Niekada, net ir šiandien socialiniuose tinkluose, to nedarau, niekada. Nemojuoju vėliava, nepropaguoju ideologijos, išsakau savo nuomonę, kontrastuoju ir ieškau informacijos, bet niekada neparduodu ideologijos kaip sprendimo žmonijai. Manau, kad arba valdžia yra horizontali, arba revoliucijos neverta daryti. Visada atsiras klika, kuri, nesvarbu, ar ją vadinsite kapitalistiniais oligarchais, ar partiniais oligarchais, visada užgrobs revoliucijas. Visada.

3 priedas: klausimai grupėms

1 grupė

Ištrauka: Juozas Malickas (Lietuva)

1. Pasak Juozo Malicko, kokį vaidmenį sovietų propaganda atliko formuojant visuomenės požiūrį į Vakarus?
2. Kaip sovietų vaizduojami Vakarai skyrėsi nuo Vakarų deklaruojamų idealų ir kodėl tai gali būti reikšminga istoriniu požiūriu?
3. Kaip Juozo motinos požiūris į Vakarus sutapo su sovietų valdžios pozicija?
4. Ką ši istorija leidžia suprasti apie Sovietų Sąjungos izoliacionistinę politiką ir jos poveikį asmeniniams požiūriams į Vakarus?

Ištrauka: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgija)

1. Kaip gyvenimas su šeima formavo Lisbeth Ruiz Sanchez pasaulėžiūrą ir jos požiūrį į gyvenimą už Kubos ribų?
2. Kokį vaidmenį Kubos vyriausybės kontroliuojama žiniasklaida atliko formuojant Lisbeth supratimą apie gyvenimą už Kubos ribų?
3. Kaip Lisbeth vaikystės patirtys Kuboje pakeitė jos požiūrį į valstybės sistemos teikiamą saugumo jausmą?
4. Kokį poveikį Lisbeth supratimui apie gyvenimą už Kubos ribų turėjo 2013 metais vykusį kelionę aplink pasaulį?

Ištrauka: Petros Pizanias (Graikija)

1. Kaip 1960-ųjų pradžioje egzistavęs politinis klimatas Graikijoje paveikė liudininko susidomėjimą politika?
2. Kokiais būdais šeimos ir socialiniai susibūrimai tapo liudininko politinio ugdymo priemone?
3. Kokią įtaką liudininko ankstyvam politiniam sąmoningumui turėjo jo brolis ir jo kultūriniai pomėgiai?
4. Kaip menas ir kultūra (ypač kinas ir literatūra) darė įtaką politinėms pažiūroms XX a. vidurio Graikijoje?

2 grupė

Ištrauka: Nikos Vatopoulos (Graikija)

1. Kaip prieiga prie žurnalo „Times“ ir užsienietiškos muzikos paskatino liudininko domėjimąsi apie gyvenimą už Graikijos ribų?
2. Pasak liudininko, kokia buvo „piratinių“ radijo stočių ir pogrindinių muzikos kanalų reikšmė 1960-ųjų Graikijoje?
3. Kokiais būdais, liudininko nuomone, gyvenimas diktatūroje paveikė Graikijos jaunimo kultūrą?
4. Ką liudininkas turi omenyje sakydamas „perėjimas“ ir kaip jis apibūdina jo bei jo kartos patirtus emocinius ir socialinius išbandymus?
5. Kaip liudininko pasakojimas padeda suprasti kultūrinės patirties (tokios kaip muzika ir žurnalai), kaip pasipriešinimo ar psichologinio pabėgimo formos, vaidmenį?
6. Kodėl liudytojas mano, kad politiniai ir kultūriniai pokyčiai jo jaunystėje turėjo ilgalaikį poveikį jam?

Ištrauka: Ivan Florian (Rumunija)

1. Kaip piratinės juostos ir nuomojamos vaizdo peržiūros vietos liudininkui ir jo aplinkos žmonėms tapo ryšio priemonėmis su išoriniu pasauliu?
2. Kodėl tokių filmų kaip E.T. ar Rokis peržiūros buvo įsimintina patirtis liudininkui? Kaip šie filmai paveikė vietos jaunimo veiklą?
3. Kokį vaidmenį produktai, tokie kaip „Coca-Cola“ ar „Pepsi“, atliko formuojant liudininko požiūrį į gyvenimą už jo šalies ribų? Ar šie produktai buvo idealizuoto, nepriklausomo gyvenimo simboliai?
4. Kaip liudininko patirtis atskleidžia Vakarų žiniasklaidos kultūrinį poveikį šalims, kuriose užsienio turinys buvo ribojamas?
5. Ką atskleidžia tai, jog norint pamatyti piratinį filmą apie to laikotarpio socialinę ir kultūrinę aplinką, liudininko šalyje reikėjo stovėti valandų valandas?
6. Kaip domėjimasis užsienio žiniasklaida ir muzika liudininkui tapo tiek pasipriešinimo forma, tiek asmeniniu „pabėgimu“ nuo kasdienybės?

3 grupė

Ištrauka: Armandina Soares (Portugalija)

1. Kaip slaptos radijo transliacijos ir uždrausta literatūra padėjo formuoti liudytojo supratimą apie gyvenimą už Portugalijos ribų Salazaro valdymo laikotarpiu?
2. Kokį vaidmenį tokie rašytojai kaip Jeanas-Paulis Sartre'as ir Simone de Beauvoir atliko liudininko ir jo draugų intelektualiniame gyvenime?
3. Kaip liudininkas ir jo draugai sugebėdavo gauti uždraustų knygų, ir ką tai pasako apie cenzūros sistemą Portugalijoje?
4. Kaip liudininko patirtis bei pasidalinta istorija apie uždraustas knygas ir informaciją, atspindi pasipriešinimą Salazaro režimui?
5. Ką liudininko istorija atskleidžia apie kultūrinę aplinką Portugalijoje Salazaro valdymo metu?

Ištrauka: Vladimir Davydov (Lietuva)

1. Kaip liudininko kelionių patirtys Sovietų Sąjungoje paveikė jo požiūrį į pasaulį už jos ribų?
2. Kokie iššūkiai ar kliūtys trukdė Sovietų Sąjungoje gyvenantiems žmonėms keliauti į užsienį ir kaip tai formavo jų požiūrį į užsienio šalis?
3. Kaip liudininkas apibūdina sovietų rinkimus ir ką tai atskleidžia apie politinį klimatą Sovietų Sąjungoje?
4. Kodėl, liudininko nuomone, egzistavo pasitikėjimas sovietų valdžia, nepaisant tikrų rinkimų stokos? Ar buvo kokia nors politinė praktika, kuri padėjo stiprinti lojalumą valdžiai?
5. Kokie buvo liudininko motyvai stoti į Komunistų partiją ir kaip tai atspindi karjeros galimybių pasirinkimą Sovietų Sąjungoje?
6. Ką liudininko požiūris į disidentus ir visuomenėje vykusius protestus pasako apie Sovietų Sąjungoje gyvenusių piliečių politinį suvokimą tuo laikotarpiu?

Ištrauka: Amir Mohammadi (Nyderlandai)

1. Ką Amir turi omenyje sakydamas, kad net mažiausias dalykas tavo gyvenime, gyvenant Irane, yra susijęs su politika?
2. Amir teigia, jog Irano visuomenėje žmonės arba atsiriboja nuo politikos, arba aktyviai priešinasi? Ką jis tuo nori pasakyti? Kaip jis šiuos pasirinkimus apibūdina?
3. Pasak Amiro, su kokiais socialiniais iššūkiais susiduria žmonės, gyvenantys politiškai suvaržytuose režimuose?

4 grupė

Ištrauka: Milice Ribeiro Do Santos (Portugalija)

1. Kuo Milice šeimos aplinka skyrėsi nuo bendros socialinės atmosferos represinio režimo metu? Kokį vaidmenį jų namai atliko draugams ir svečiams?
2. Kaip Milice namai tapo „prieglobsčiu“ atviroms diskusijoms ir kodėl tai buvo svarbu tuometinėmis politinėmis sąlygomis?
3. Kokias vertybes Milice tėvai puoselėjo savo namuose? Kaip šios vertybės skyrėsi nuo tų, kurias propagavo politinė sistema šalyje?
4. Kodėl Milice patirtis gali būti laikoma platesnių socialinių procesų, būdingų žmonėms, besipriešinantiesiems represiniams režimams, atspindžiu?

Ištrauka: Michaela Bedrníková (Čekija)

1. Kokį šeimos požiūrį į politinį režimą atskleidžia Michaelos motinos reakcija dėl jos susižavėjimo filmu apie Lenina?
2. Kaip ši patirtis padėjo Michaelai suprasti savo šeimos santykį su valdžia?
3. Kokį vaidmenį Michaelos istorijoje atlieka valstybės propaguojama ideologija ir jos poveikis mažiems vaikams?
4. Kaip Michaelos pasakojimas atskleidžia kartų skirtumus reaguojant į vyriausybės propagandą sovietinę įtaką patyrusiose šalyse?

Ištrauka: Andres Ruiz Grima (Ispanija)

1. Kaip liudininkas apibūdina savo pirminį susižavėjimą Rusijos revoliucija? Kas lėmė jo nusivylimą ja?
2. Kokie konkretūs įvykiai, pavyzdžiui, įvykiai Vengrijoje ir Čekoslovakijoje, sustiprino liudininko abejones komunistinių revoliucijų sėkme?
3. Ką liudininkas turi omenyje kalbėdamas apie „horizontalią“ valdžios struktūrą ir kodėl, jo nuomone, tai būtina tikrai revoliucijai?
4. Kaip liudininko susitikimai su Komunistų partijos nariais ir darbininkų komisijomis paveikė jo supratimą apie politines etiketes, tokias kaip „anarchistas“ ar „utopistas“?

4 priedas: Refleksija

Refleksija

1. Kaip jauni žmonės buvo paveikti totalitarinio režimo? Įvardyk bent tris teigiamus arba neigiamus veiksnius:

2. Žmonės, gyvenę totalitariniame režime, dažnai manė, kad gyvenimas demokratinėje šalyje yra...

3. Tarp dalykų, kuriuos laikome svarbiais žmogui, gyvenančiam demokratinėje šalyje, yra:

4. Po šios dienos pamokos manau, jog gyventi demokratinėje šalyje yra:

5. Apibūdinkite šios dienos pamoką vienu žodžiu:

Ar žinai, ką tavo seneliai mano apie jaunimą?

Mokymosi veikla

Mokymosi veikla: Dialogas tarp kartų

Priedai

1 priedas: Trumpos liudininkų biografijos

2 priedas: Teksto ištraukos

3 priedas: Ką demokratija reiškia piliečiui?

4 priedas: Ko tikimasi iš šių dienų jaunimo?

5 priedas: Ką reiškia gyventi totalitarinėje santvarkoje?

6 priedas: Dokumentinio teatro apžvalga

Nuorodos

Ištraukos

Pasakojimas: Ar žinai, ką tavo seneliai mano apie jaunimą?

Mokymosi veikla: „Dialogas tarp kartų“

Denis Detling and Vassiliki Sakka

Slavonijos muziejus ir Graikijos istorinio švietimo asociacija (AHEG)

Ši mokymosi užduotis „Ar žinai, ką tavo seneliai mano apie jaunimą?“ skirta 16–18 metų amžiaus mokiniams ir skirta tyrinėti demokratijai iš istorinės ir kartų perspektyvos. Per 90 minučių mokiniai apmąstys gyvenimą totalitariniuose režimuose, supras demokratijos principus ir analizuos visuomenės lūkesčius, keliamus jauniems žmonėms. Per diskusijas, grupines veiklas, multimedijos išteklius ir kartų dialogą pamokoje skatinamas kritinis mąstymas, bendradarbiavimas ir empatija. Pamokos pabaigoje moksleiviai sugalvoja, kaip jie gali prisidėti prie demokratijos formavimo, skatindami aktyvų pilietinį dalyvavimą ir atsakomybę.

Mokymosi veikla: Dialogas tarp kartų

Amžiaus grupė: 16–18 metų

Trukmė: 90 minučių

Priemonės: Lipdukai, žymekliai, trumpos liudininkų biografijos (1 priedas), vaizdo įrašo ištraukos, teksto ištraukos (2 priedas), pasakojimas „Ką demokratija reiškia piliečiui?“ (3 priedas), „Ko tikimasi iš šių dienų jaunimo?“ (4 priedas) ir „Ką reiškia gyventi totalitarinėje santvarkoje?“ (5 priedas).

Ištraukos:

1 ištrauka: Ovidia Sanchez Raquenes (Ispanija).

2 ištrauka: Petros Pizanias (Graikija).

3 ištrauka: Slobodanka Moravčević (Belgija).

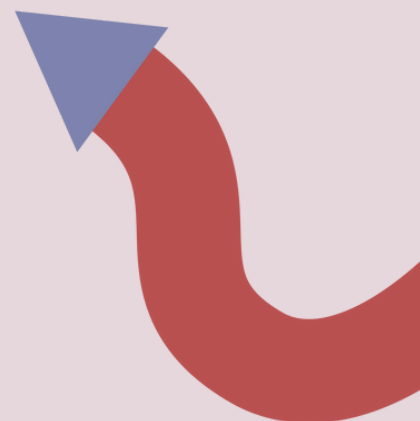
4 ištrauka: Norbert Ngila (Belgija).

5 ištrauka: Nikos Vatopoulos (Graikija).

6 ištrauka: Željko Rogina (Kroatija).

7 ištrauka: Rasa Kaušakienė (Lietuva).

8 ištrauka: Joanna Miłosz-Piekarska (Lenkija).

Mokymosi rezultatai:

Šios veiklos metu mokiniai:

- Supras gyvenimą XX a. totalitariniuose režimuose.
- Atpažins piliečių vaidmenį ir teises demokratinėje visuomenėje.
- Praktikuos bendrų diskusijų ir pristatymų įgūdžius.
- Augins savirefleksiją apie pilietinės atsakomybės ir aktyvaus dalyvavimo demokratijoje svarbą.
- Lavins empatiją, įvertins kartų skirtumus ir mokysis iš ankstesnių patirčių.
- Įvertins demokratijos lūkesčius ir palygins juos su istorinėmis ir kartų perspektyvomis.

1 žingsnis: Įžanga (10 min.)

Tikslas: Įžanga

Trumpa diskusija su mokiniais, naudojant kelis nukreipiančius klausimus:
Kaip manote, ką jūsų tėvai ir seneliai mano apie jus (mokinius ar apskritai apie jaunimą) šiais laikais, jūsų gyvenimo būdą, gyvenseną? Ką jie jums sako? Ar žinote, koks buvo jūsų senelių ir prosenelių gyvenimas prieš demokratinius pokyčius? Ar jie jums apie tai pasakoja?

Diskusijos metu užsirašykite, kaip atrodė gyvenimas prieš demokratinius pokyčius. 3 priedas gali padėti praturtinti mokinių atsakymus.

Po diskusijos galite toliau žiūrėti pasakojimą ir trumpai apmąstyti, kas yra liudininkai ir kuo jie dalijasi.

2 žingsnis: Diskusija apie demokratiją (15 min)

Tikslas: Nagrinėti mokinių požiūrį į demokratiją.

Suskirstykite mokinius į mažas grupes ir paprašykite jų sugalvoti atsakymus į klausimą: ką jums reiškia demokratija? Mokiniai užrašo savo mintis ant lipnių lapelių ir priklijuoja juos ant tam skirtos „Demokratijos sienos“. Plenarinės diskusijos metu apžvelkite ir palyginkite mokinių idėjas su pagrindiniais demokratijos principais, išdėstytais 3 priede. Norėdami padėti vadovauti diskusijai, galite užduoti šiuos klausimus:

- Kokios teisės jums atrodo svarbiausios?
- Ar kaž kurios iš šių teisių šiandien yra savaime suprantamos?

3 žingsnis: Lūkesčiai jaunimui (15 min.)

Tikslas: Išanalizuoti, ko visuomenė tikisi iš jaunimo.

Suskirstykite mokinius į mažas grupes ir paprašykite jų sugalvoti atsakymus į klausimą: *ko tikimasi iš jaunų žmonių šiuolaikinėje visuomenėje?* Mokiniai užrašo savo idėjas ant lipdukų ir priklijuoja jas ant tam skirtos „Lūkesčių sienos“. Paskui naudokite 4 priedą kaip nuorodą, kad paskatintumėte visos klasės diskusiją. Tegul mokiniai užrašo savo idėjas ant lipnių lapelių ir priklijuoja jas prie „Lūkesčių sienos“.

Neprivalomas išplėtimas: jei liks laiko, taip pat galite paprašyti mokinių suskirstyti savo lūkesčius pagal svarbą arba pagal lūkesčių sudėtingumą.

4 žingsnis: Multimedijos tyrinėjimas (10 min.)

Tikslas: Sužinoti apie skirtingų kartų požiūrį į demokratiją.

Klasėje žiūrėkite ištraukas iš liudijimų, kuriuose seneliai ar vyresnės kartos atstovai dalijasi savo nuomone apie jaunimą ir demokratiją. Mažose grupelėse paprašykite mokinių apmąstyti šiuos vaizdo įrašus, pateikdami jiems istorinio konteksto lapus ir šiuos klausimus:

- Apie ką kalba liudininkai?
- Kaip šie požiūriai dera su mūsų pačių idėjomis? Su mūsų demokratijos ir lūkesčių siena?

Mokiniai turėtų pasidalyti su grupe po vieną stebinantį ar verčiantį susimąstyti komentarą, kurį išgirdo.

5 žingsnis: Diskusija tarp kartų (15 min.)

Tikslas: kurti dialogą tarp mokinių ir visuomenės.

Paskatinkite diskusiją klasėje naudojdami šiuos klausimus:

- Ar turite teises ir pareigas, kurios reikalingos demokratijoje?
- Ar jūsų seneliai turi teisių?
- Kaip manote, ką būtų galima patobulinti mūsų dabartinėse demokratinėse sistemose, ko neturėjo mūsų tėvai?

Remdamiesi šia diskusija, mokiniai gali iš naujo peržiūrėti savo lūkesčių sienoje esančius užrašus, juos pakeisti arba pridėti naujų.

Neprivalomi namų darbai (rezultatais galima pasidalinti per kitas pamokas):
Paskirkite mokiniams apklausti šeimos narį ar vyresnį giminaitį, kurio jie galėtų paklausti:

- Ką jums reiškia demokratija?
- Ko tikėtės iš jaunosios kartos demokratinėje visuomenėje?
- Kokių lūkesčių turėjote iš savo tėvų ar senelių?

6 žingsnis: Paskutinis – būsimi veiksmai (15 min.)

Tikslas: Sugalvoti idėjų ir aptarti, kaip jaunimas gali aktyviai formuoti demokratiją.

Klasėje aptarkite šį klausimą: *kokį vaidmenį jaunimas gali atlikti kuriant teigiamus pokyčius?* Kartu pagalvokite, kokių nedidelių veiksmų mokiniai galėtų imtis, kad prisidėtų prie demokratijos (pvz., dalyvauti bendruomenės projektuose, balsuoti, kai turi teisę, imtis aplinkosaugos iniciatyvų). Šias idėjas užrašykite ant naujos „Veiksmų sienos“.

Kaip alternatyvą galite rinktis šį užsiėmimą (90 min.).

Alternatyvi veikla[1]: Dokumentinio teatro dramos technikų naudojimas (15 min.)

Dokumentinis teatras[2]: teatras persipinantis su viešąja erdve: tikrove, gyvenimu.

“Pažadinkite auditoriją iš estetiškos ramybės miego”, – Milo Rau.

[1] Tai dramos technika, kuri paprastai įtraukiama į dokumentinio teatro projektus, tačiau gali būti naudojama ir atskirai, kaip šiame pavyzdyje. Dokumentiniam teatrui kurti reikia daugiau užsiėmimų, tačiau ji plačiai naudojama ir tinka dirbant su žodiniais liudijimais.

[2] Apie dokumentinio teatro istoriją skaitykite puslapyje „Dokumentinis teatras ir mokykla“.

Dokumentinis teatras mokykloje[3]

Norint mokykloje sukurti dokumentinį teatrą, reikia, kad mokiniai atliktų tyrimą (pvz., mokiniai imtųsi liudijimų – žodinės istorijos), dalyvautų ekspertai, mokinių tyrimas būtų dokumentuojamas ir diskutuojama tema (gyvai arba įrašytai), būtų naudojamas menas (vaizdai, plakatai, muzika, filmų ištraukos), užduodami klausimai tema ir naudojami dramos metodai. Daugiau informacijos ir dokumentinio teatro pavyzdžių rasite 6 priede.

Kaip parengti dokumentinį teatrą šia tema?

Parengiamąjį darbą sudaro šie etapai: medžiagos apdorojimas, jausmų (baimės, gėdos, pykčio, pažeminimo, pasididžiavimo, nusivylimo, nusivylimo ir t. t.) išreiškimas ir atskleidimas, naujos medžiagos šia tema ieškojimas ir atradimas arba sukūrimas (pavyzdžiui, nauji interviu su giminaisiais, tėvais, seneliais, imigrantais ir t. t.), istorinio fono pateikimas, atvejui tinkamų ašių ir (arba) linijų paieška. Atminkite, kad svarbų vaidmenį atlieka vietovės, lyčių sintezės ir socialinės klasės gyventojų bei mokinių poreikiai ir interesai.

Svarbiausias elementas yra dramatizavimas, kuris atliekamas mokinių parašytoje naujoje pjesėje. Pagrindinės linijos kildinamos iš esamos medžiagos, o naudojamos dramos technikos, pavyzdžiui, monologas, sąmonės koridorius, vaidyba ir kt. Dialogai ir debatai dokumentuojami, juos lydi multimedija (muzika, vaizdo įrašai ir kt.).

[3] Remiantis Natasha Merkouri (AHEG) darbu, kurį įgyvendino ir atliko penkiolikmečiai, dalyvaujantys programoje „Kintančios demokratijos“.
<https://www.youtube.com/watch?v=XaQED-j7GqI>

Kitaip tariant, dokumentinis teatras – tai realybės ir vaidybos (su netikėtumo elementu) derinys.

Svarbūs elementai

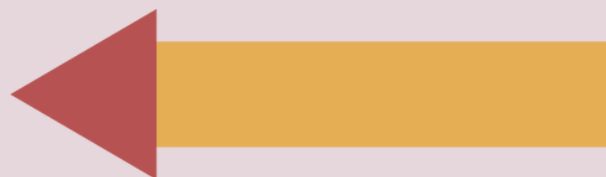
Labai svarbus veiksnys yra klausimų kėlimas, taip pat rezultatų aptarimas (ir diskusijos dėl jų), ekspertų (istoriko, sociologo, antropologo, filmo kūrėjo ir t. t.) klausinėjimas ir šaltinių (filmų, nuotraukų, liudijimų, meno kūrinių ir t. t.) rekomendacijos. Veikla neabejotinai būtina; mokiniai ieško atsakymų ir ieško naujų klausimų. Iš esmės jūs kuriate dokumentinį teatrą (svarbu originalumas).

Galimas pasiūlymas

Moksleiviai kartu pradeda vertinti frazę: „Ar mano demokratija yra tavo demokratija?“ Ką jums reiškia demokratija? Kaip ir kodėl žmonės kovoja už demokratiją? Šioje vietoje labai svarbu išstudijuoti istorinius rėmus – dokumentavimui naudokite žemėlapij ir paveikslėlius. Ekspertas ir (arba) istorikas kelias minutes kalba (vaizdo įrašė arba asmeniškai) apie 1989 m. ir komunistinių režimų žlugimą, taip pat ir (arba) diktatūrų žlugimą Graikijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, migracijos srautus 2015 m. ir t. t. Jūs pasirenkate, į ką sutelkti dėmesį.

Vėliau keliami nauji klausimai, pavyzdžiui, „Kokios buvo sąlygos atvykstant į šalį žmonėms, atvykusiems iš kitų vietų / šalių?“. 4–5 mokiniai atlieka performansą: patirtis, jausmai, apsisprendimas, tikriausiai su lyčių požiūriu. Fone be garso rodomos filmo šia tema ištraukos. Šioje vietoje gali įsikišti sociologas, kaip ekspertas, per vaizdo įrašą arba asmeniškai.

Spektaklyje taip pat gali būti pateikiami lūkesčiai, svajonės, siekiai, nesėkmės, nusivylimas monologu ar dialogu išreiškiant mintis ir jausmus, tapatybės problemas ir priklausymo jausmą arba klausimus, pavyzdžiui, „Kas nepavyko, jei nepavyko?“.

Toliau pateikiama paradigma: antrosios kartos migrantai vėl atvyksta į savo kilmės šalį. Didžiuojasi savo vardais, savo kultūra: muzika, teatru, nematerialiaja kultūra, popkultūra. Kaip pavyzdį galime pasitelkti albanų kilmės migrantus ir kitus (pavyzdžiui, azijiečių, afrikiečių kilmės) migrantus Graikijoje ir (arba) kitose šalyse. Galime žiūrėti Niko, graikų ir nigeriečių kilmės jaunuolio, liudijimą: <https://www.istorima.org/sign-in> („Juodaodis ir graikas“). Atsižvelgdami į originalų klausimą „Ar mano demokratija yra tavo demokratija?“, lyginame jį su migrantų kilmės liudininkų interviu projekte „Besikeičiančios demokratijos“.

Galiausiai pereiname prie išvadų: nedaug atsakymų, daugiau klausimų, daug ką reikia apmąstyti ir apdoroti.

Teminės kategorijos ir (arba) temos

Galimos teminės kategorijos galėtų būti šios:

1. Pasipriešinimas – kova – baimė – džiaugsmas – viltis: demokratijos siekis, 2. Pereinamasis etapas, 3. Lūkesčiai, siekiai, nusivylimas, 4. Postdemokratija[4], įtrauktis, žmogaus teisės ir „antrarūšiai piliečiai“, netikros naujienos, žiniasklaidos kontrolė ir t. T., 5. Jaunimas ir vyresnieji, 6. Ką galime padaryti?

Alternatyvi veikla mokiniams

Pateikiame keletą kūrybinės veiklos pasiūlymų, kurie suaktyvina mokinius ir gali skatinti reflektuoti, pvz:

1. Užrašykite savo mintis ir jausmus.
2. Pasirinkite asmenį (literatūrinį arba iš realaus gyvenimo) ir įsivaizduokite jo kasdienį gyvenimą prieš perėjimą ir po jo. Arba jaunuolį po 10 metų.
3. Suraskite žemėlapyje minėtų asmenų vietovę, vardus ir maršrutus.
4. Padiskutuokite su bendraklasiais iš kitų šalių ir palyginkite jų šeimos istorijos patirtį ir prisiminimus su liudininkų patirtimi ir prisiminimais. Surenkite interviu su savo šeimos nariais.
5. Užfiksuokite savo tyrimo distiliaciją mene (eilėraštis, laisvas tekstas, paveikslas, drama ir t. t.).

[4] C.Croucho apibrėžimas: „Postdemokratinė visuomenė – tai visuomenė, kuri ir toliau turi ir naudoja visomis demokratijos institucijomis, tačiau joje jos vis dažniau tampa formaliu apvalkalu. Energija ir inovacinis veržlumas iš demokratinės arenos pereina į siaurus politinio ir ekonominio elito sluoksnius“. Crouchas teigia, kad „mes negyvename postdemokratinėje visuomenėje, bet link tokios būklės judame“. Colin Crouch, 2004 m. Postdemokratija, Kembridžas: Polity Press.

Pavyzdys: Įsivaizduojama senelio / močiutės ir jaunuolio diskusija / ginčas.

Vyresniojo surinkti taškai ir jaunuolio surinkti taškai

Siūlome jiems pasirinkti argumentus ir diskutuoti. Jų argumentai turėtų būti pagrįsti pasirinktomis ištraukomis ir pateikti kaip vaidmenų žaidimas, greitai ir stakato režimu[5]. Pavyzdžiui:

G. Mes neturėjome laisvės – jūs nesuprantate, ką reiškia laisvė. Jūs nesuprantate, ką reiškia neturėti būtiniausių dalykų (maisto, drabužių, kelionių). Dėl viso to kovojome.

Y. Mes turime laisvę, bet neturime galimybių. Jūs nebuvote bedarbiai, kaip mes dabar.

G. Mes kovojome už pagrindines žmogaus ir politines teises.

Y. Šiandien teisės vėl ne visiems. Žiūrėkite į mažumas ir atstumtuosius...

G. Jūs turite laisvą prieigą prie informacijos, o mes turėjome cenzūrą.

Y. Yra gausybė netikrų naujienų... Pliuralizmas – tai ne visai laisvė.

G. Jums rūpi materialus gyvenimas; nauji automobiliai, naujos technologijos, brangūs drabužiai...

Y. Manote, kad jaunimas yra vienalytė grupė? Yra daug skirtumų. Ne visi jais domisi.

G. Socialinėje medijoje praleidžiate begalę laiko.

Y. Tai yra bendravimo priemonė. Jums sunku suprasti...

G. O kaip dėl augančio rasizmo ir pan. Esate abejingi ir neaktyvūs.

Y. Ne, nesame; esame įtraukesnė ir tolerantiškesnė karta, kovojanti skirtingomis priemonėmis.

G. Nemanau, kad kovojate; turite dažniau išeiti į gatves, būti ryžtingesni.

Y. Mes kovojame už dalykus, kuriuos jūsų karta sunaikino: aplinką, daugiau žmogaus teisių ir pan.

G. Jūs priimate dalykus kaip savaime suprantamus: demokratiją, laisvę, balsavimą.

Y. Ar tikrai diskutavote su mumis apie šiandienos problemas? Ar įsiklausote į tai, ką mes norime pasakyti?

G. Norėčiau išklausti viską, ką man norėsite pasakyti. Ką manote apie savo gyvenimą po 20 metų? Apie savo šalį? Apie demokratiją?

[5] Tai yra kažkas pavyzdinio ir įsivaizduojamo, ką, kaip tikimasi, sukurs mokiniai.

Galite pasirinkti vaizdus, kurie praturtins argumentus: demonstracijos, susirėmimai, jauni žmonės, besinaudojantys išmaniaisiais telefonais, prabangūs automobiliai ir pan. Kai ši diskusija vyksta, vaizdai tyliai bėga už mokinių scenos.

1. Pasirinkite porą fragmentų iš liudijimų (2 priedas) ir pateikite argumentus, prieštaraujančius liu (Petros Pizanias, Ovidia Sanchez Raquena, Slobodanka Moravčević, Norbert Ngila).
2. Perskaitykite Nikos Vatopoulou ištrauką (2 priedas) ir atsakykite į klausimus, kuriuos jis pateikia jauniems žmonėms („Labai norėčiau pasiklausyti...“).
3. Skaitydami ištraukas paklauskite mokinių, ar jie gali įžvelgti kokių nors skirtumų ar panašumų tarp šalių, kurios turi skirtingą kelių politinių režimų patirtį? Ką žmonės mano apie jaunimą? Ko jie iš jų tikisi?
4. Išklausykite Dionisio Savvopoulou dainos „Odė Georgiosui Karaiskakiui“, kurią jis parašė diktatūros laikais Graikijoje (1968 m., įkvėptas 1968 m. gegužės įvykių, kai buvo Paryžiuje). Tai odė besipriešinančiam jaunimui, tačiau užmaskuota Graikijos revoliucijos (1821 m.) didvyrio vardu, o skirta Che Guevarai. Taigi jis išvengė cenzūros ir buvo nepaprastai populiarus! Jis net įžangoje įdėjo liaudies muzikos. <https://www.youtube.com/watch?v=YlISrIFbos&t=22s>

Tas pats žmogus dabar, kai jam jau 80 metų, kritiškai vertina radikalius jaunuolius! Ar jūsų šalyje yra panašių atvejų?

1 priedas: Trumpos liudininkų biografijos

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47 m.) – serbė ir belgė. Ji užaugo buvusios Jugoslavijos dalyje, kuri vėliau tapo Serbijos Respublika. Jugoslavijos karų metu Slobodanka liko gyventi Belgrade. Būdama studentė ji buvo aktyvi OTPOR – nesmurtinio protesto judėjimo prieš Miloševićiaus kontroliuojamą Serbijos valdžią – narė. Kurį laiką gyvenusi Meksikoje, 2014 m. ji susipažino su dabartiniu savo vyru belgu ir emigravo į Belgiją. Šiuo metu Slobodanka dirba serbų–kroatų kalbos dėstytoja Gento universitete. Ji yra ortodoksų krikščionė.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64 m.) iš Graikijos yra laikraščio „Kathimerini“ žurnalistas, rašytojas ir fotografas, specializuojasi miesto kultūros ir Atėnų urbanistikos srityse. Jis užaugo konservatyvioje buržuazinėje šeimoje. Jo politinis prabudimas įvyko diktatūros laikais per Atėnų politechnikos mokyklos sukilimą, kai jis, būdamas paauglys, sužinojo, kad ne visi protestuojantys žmonės yra „komunistai“ ar priešiški valstybės esmei. Jis nedalyvavo jokiaje pasipriešinimo veikloje, tačiau suvokė, ką reiškia demokratijos poreikis. Jis tiki įtraukioju ir pilietiškumo ugdymu.

Norbert Ngila

Norbert Ngila (66 m.) yra Kongo ir Belgijos pilietis. Pirmuosius 28 savo gyvenimo metus jis gyveno Konge, tuometiniame Zaire, kur Mobutu įvedė totalitarinį režimą. Kinšasos universitete įgijęs geografijos diplomą, jis pradėjo dirbti mokytoju. 1986 m. jam buvo suteikta stipendija studijuoti Belgijoje. Nors jis planavo grįžti ir gyventi Konge, tačiau liko Belgijoje, nes jo gimtojoje šalyje vyravo neaiškus režimas. Jis dirba Sankaa, skėtinėje Afrikos asociacijų organizacijoje. Gyvena Antverpene su žmona ir dviem dukromis.

Petros Pizanias

Jonijos universiteto profesorius emeritas Petrosas Pizanias (77) gimė 1947 m. Atėnuose (Graikija), Gargaretos rajone. Diktatūros laikais jis vykdė keletą pasipriešinimo veiksmų. Tam, kad galėtų kvėpuoti, būdamas 20 metų pabėgo į Prancūziją. Paryžiuje tapo pasipriešinimo Graikijos diktatūrai grupių nariu. Studijavo sociologiją ir istoriją. Grįžęs į Graikiją buvo labai aktyvus kairiosios politinės partijos narys. Šiuo metu rašo straipsnius apie dabartinę politinę padėtį ir demokratijos kokybę.

Ovidia Sanchez Raquena

Ovidia Sanchez Raquena (76 m.) daugelį pereinamojo laikotarpio metų Ispanijoje dalyvavo bendruomenės organizacijų veikloje. Ji gimė Andalūzijoje ir, gelbėdamasi nuo skurdo, migravo į įvairius miestus. Atvykusi į Sabadelį (miestas netoli Barselonos) ji įsitraukė į kaimynystės judėjimą (Associació de Veïns Torre-Romeu), kad gautų galimybę naudotis pagrindinėmis teisėmis (vandentiekis ir kt.).

Željko Rogina

Željko Rogina (65 m.) užaugo Rytų Slavonijoje, Kroatijoje, kur gyvena iki šiol. Jis yra į pensiją išėjęs filosofijos, etikos ir logikos mokytojas. Būdamas vidurinės mokyklos moksleivis buvo priimtas į Komunistų sąjungą, tačiau nusivylęs konfliktais partijos vadovybėje ir nacionaline retorika, 1990 m. išstojo ir nusprendė daugiau politikoje nebedalyvauti. Vykstant permainingoms Kroatijoje, įstojo į kariuomenę savanoriu ir tarnavo iki 1992 m. birželio mėn. Kai jo dalinys buvo išsiųstas į mūšio laukus Bosnijoje ir Hercegovinoje, jis nusprendė grįžti ir imtis darbo mokykloje.

Rasa Kaušakienė

Rasa Kaušakienė (55 m.) – istorijos mokytoja iš Lietuvos. Rasa išgyveno Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį 1990-aisiais ir matė jį iš įvairių perspektyvų ir pozicijų. Tuo metu būdama penkto kurso universiteto studentė, ji susidūrė su dideliu netikrumu dėl ateities. Jos patirtis atspindi iššūkius, su kuriais šiuo laikotarpiu susidūrė daugelis jaunų žmonių ir studentų, taip pat jaunų mamų. Greitų pokyčių fone jie dažnai jautėsi pasimetę, prislėgti ir susiskaldę.

Joanna Miłosz-Piekarska

Joanna Miłosz–Piekarska (69 m.) – lenkų poetė ir rašytoja, Czesławo Miłoszo (komunistų valdžios uždrausto lenkų disidento, Nobelio literatūros premijos laureato) dukterėčia. Gimė Varšuvoje, paauglystėje išvyko iš Lenkijos į Didžiąją Britaniją, vėliau – į Australiją. Savo kūryboje nagrinėja jaunystės lenkiškojo komunizmo laikais, Australijos emigracijos ir tėvynės ilgesio temas, taip pat tarp dviejų skirtingų tikrovių pakibusio likimo sunkumus ir džiaugsmus. Šiuo metu ji gyvena Melburne, kur vadovauja aktorių agentūrai.

2 priedas: Teksto ištraukos

Olivia Sanchez Raquenes
(Ispanija)

Jie nenori. Mes juos kviečiame, o jie atsako „O, čia tik močiutėms ir seneliams“, „Ne man“. O po to matote, kad jie nieko neveikia, tiesiog parkuose rūko, geria alų ar dar ką nors. Ne, nematau, kad jie norėtų sekti mūsų pėdomis. Aš noriu išeiti į pensiją iš kultūros centro, žinote? Noriu pasitraukti iš kaimynų asociacijos, o mes nerandame nė vieno, kuris norėtų įsitraukti. Ačiū Dievui, kad vieno iš mano sūnų draugė ateina mums padėti į komisiją, nes ji daug ką už mus padaro, kad galėčiau pasirūpinti kitais reikalais, nes ji mums ištiesia ranką. Mes jai mokame, mokame už tas valandas, kurias ji ten būna. Bet mes negauname užmokesčio. Niekada nesame uždirbę nė cento, o ir nenorime, nes esame savanoriai. Ne, mes neiname į vieną iš šių vietų tam, kad užsidirbtume pinigų, priešingai, šiek tiek jų įdedame. Todėl ir sakau, kad žmonės nenori. Žmonės nieko nenori, tik turėti gražius automobilius, hm, pinigų kišenėse, kad galėtų juos išleisti.

Petros Pizanias (Graikija)

dabar jaunimui pirmiausia norėčiau pasakyti, kad jie turi pykti, išeiti į gatves ir, jei reikia, kelti triukšmą. Jūs esate didžiausios aukos tų susitarimų visuomenėje, kurie sparčiai nyksta, ir už tai sumokėsite arba gerokai prastesnėmis gyvenimo sąlygomis, arba būsite priversti kur nors emigruoti, kad tik gyventumėte kaip žmonės, nieko daugiau. Taigi pykite, pykite, pykite dar kartą ir išeikite į gatves. Be to nieko nepasieksite. Įrodymas iš mano paties praeities, kuri yra visos Graikijos visuomenės praeitis, - demokratija grįžo žlugus chuntai ne todėl,

kad čia atėjo Karamanlis ar Papandreu, o todėl, kad milijonai graikų išėjo į gatves. Taip turėtų būti ir šiandien.

Slobodanka Moravčević
(Belgija)

Bet jūs esate jauni. Jūs to nesuprantate. Jūs matote tokius keistus dalykus. Aš jau minėjau, kad užaugau savotiškoje pasakoje. Ir tikrai negalėjau labai tiksliai matyti visų tų vykstančių dalykų. Bet vėliau turėjau suprasti. Taip pat buvau žurnalistė ir dirbau Belgrado radijuje. Labai norėjau suprasti, kas vyksta. Dariau daug interviu su žmonėmis, atvykusiais į Serbiją iš kitų šalių. Su žmonėmis, kurie išgyveno tokius baisius dalykus. Pavyzdžiui, ėmiau interviu iš žmogaus, kuris buvo patekęs į kažkokį karo kalėjimą. Man tai buvo labai svarbu suprasti. Tai galbūt, tarsi, tarsi lėtai pabundi ir pamažu, pamažu supranti, kad visi tie žmonės, kurie tave supa ir yra arti tavęs, tiek daug patyrė. Tada, žinoma, buvau labai užsiėmus savo politiniais protestais. Maniau, kad reikia padaryti kažką gero dėl visų, ne tik dėl savęs, maniau, kad tai tiesiog privaloma kiekvienam žmogui. Ir man tai patinka, kai esi jaunas, turi taip jaustis. Manau, kad gėda, jog šiandien jauni žmonės ne tik čia, bet ir Serbijoje bei visur kitur daro tik elementarius dalykus, nesvarbius dalykus, Tiktok? Jie neturi idealų. Manau, kad tai taip pat didelė mūsų visuomenės problema. Tokia ugnis turi kilti iš jaunų žmonių. O mūsų jaunimas miega. Arba jie serga depresija. Arba jie tiesiog nežino, nuo ko pradėti. Galbūt jie atras tikrovę, kaip aš, po dvidešimties metų, kad jie pasinaudojo manimi ir pan. Bet mes vis tiek kažką padarėme teisingai, supranti. Tai, kad sustabdėme Miloševićių, buvo tam tikra demokratija, tam tikra laisvė. Niekada ne iki galo, bet vienas žingsnis yra geriau nei joks.

Norbert Ngila (Belgija)	To man tikrai gaila, nes šiame sektoriuje dirbu jau beveik 20 metų ir visada stengiausi šiek tiek palaikyti jaunus žmones, kalbėti apie demokratiją, daryti įvairius dalykus, bet jaučiu tam tikrą pasipriešinimą. Bet nežinau, iš kur tai kyla, nežinau. [...] Taigi tai labai sunku. Jie nesidomi, jie domisi kitais dalykais, pavyzdžiui, muzika, sportu ir t. t., bet mažai domisi demokratija, kaip veikia sistema, koks ten jaunimo vaidmuo, ką Afrikos jaunimas gali padaryti šioje visuomenėje, kad pagerėtų jų padėtis. Bet jie labai mažai tuo domisi, bet tai, manau, yra didelė problema.
-------------------------	--

Norbert Ngila (Belgija)	Labai svarbu apie tai kalbėtis su jaunimu, nes esame demokratinė šalis, Belgija yra demokratinė šalis. Jei esi už sistemos ribų, tavo gyvenimas visada bus sunkus. Kad ką nors gautumėte, turite būti sistemos viduje. Taigi, jūs taip pat turite naudotis demokratija. Kaip tai galite padaryti? Turite išmokyti sistemą, turite išmokyti demokratijos. Turite išgirsti. Bet jei sakysite: taip, aš esu už sistemos ribų, noriu tik muzikos, nesiruošiu dalyvauti debatuose apie demokratiją, nenoriu būti už politines partijas, esu neutralus. Tai nėra geras būdas siekti emancipacijos.
-------------------------	---

Nikos Vatopoulos (Graikija)	Nemėgstu duoti patarimų, nes manau, kad žmogus darys tai, ką nori daryti, ir turėtų daryti tai, ką nori daryti, nepaisant to, ką sako kiti. Jūs dalinate patarimus. Nes tai, kas svarbu jums, gali būti ne taip pat svarbu kitam žmogui. Tačiau labai norėčiau padiskutuoti su jaunu žmogumi, kuris, žinoma, tai padarė, bet, tarkime, hipotetiškai kalbėčiausi su žmogumi, kuriam būtų dvidešimt metų, kuris būtų gimęs XXI amžiuje. Labai, labai, labai, labai norėčiau išklausti, ne pasakoti, o išklausti. Nes esu įsitikinęs, kad net ir šiuose vaikuose slypi stiprus
-----------------------------	--

romantizmas. kuris ateityje gali mus nustebinti. Bet esu tikras, kad yra didžiulė prasmė tame. Ir kaip anksčiau sakiau, kad yra uolus technokratinis požiūris, kad atsiribojama nuo istorinės sąmonės, tai gali būti tiesa, nes toks yra ir bendras klimatas. Bet aš norėčiau pasiklausyti ir automatiškai būtinai palyginčiau tam tikrus aspektus. Labiausiai norėčiau išgirsti apie jų gyvenimą po 20 metų. Kaip jie norėtų gyventi. Tegul jie pagalvoja apie šį pasiekimą. Kaip jie norėtų. Arba ką jie galvoja apie Graikiją. Arba jei juos sujaudina kažkas, kas sujaudina ir mane, ir mes diskutuojame apie dalykus, kurie man gali atrodyti labai prasmingi. Mane labai sujaudina, tarkime, Graikijos idėja, turint omenyje pirminį Graikijos idėjos paprastumą. Tai, ką mes vadiname žiūrėjimu į uolą ir sakymu, kad čia yra Graikija. Būti kažkuo savo, būti savo tėvyne, ši sąvoka. Jei taip ji veikia. Ji tikrai tam tikra prasme veiks. Bet kaip. Tai dalykai, kuriuos man būtų įdomu ne tik išgirsti, bet ir patyrinėti. Man nebūtų taip įdomu tik pasakyti. Jei kas nors manęs paprašytų perteikti patirtį, taip, manau, kad tai prasminga. Lygiai taip pat, kaip aš prašau vyresnių žmonių pasidalinti savo patirtimi ir pats ją interpretuoju. Tai prasminga, jei yra susidomėjimas. Bet manau, kad svarbiausia, kaip jau minėjome, yra sąveika ir gebėjimas kažką perimti iš kito, nebūti paralelinėmis kartomis, turėti tai, kas labai įdomu ir vaisinga.

Rasa Kaušakienė (Lietuva)

Na, man atrodo, kad demokratija – tai nebijoti, nebijoti sakyti, nebijoti, kad kažką pasakysi ir kas nors neteisingai supras, kad tave gali įskaudinti. Žodžio laisvė, kad jei nieko neįžeidi, gali kritikuoti. O apie Lietuvą sakau, kad mes esame demokratinė šalis, kai leidžiame sau pasijuokti iš savo prezidento, iš aukšto pareigūno, tai tik demokratinės šalies piliečiai gali tai daryti. Ir jauniems žmonėms svarbu žinoti, kad ne visada buvo taip, kad galėjai sakyti, ką nori, eiti, kur nori, turėti, ką nori, kad daugelį

	gyvenimo ir veiklos sričių riboja valstybė, o dabar to praktiškai nėra. Jie yra labai laisvi ir turi daug platesnį veiklos, pasirinkimo, išvykų, kelionių ir pasaulio pažinimo spektrą nei sovietų vaikai. Tiesiog jie turi tiek daug galimybių: dalyvauti įvairių organizacijų veikloje, savanoriauti. Tiesiog eikite ir darykite, o mūsų tikslas – tiesiog paskatinti juos nesustoti, nelėtinti tempo. Taigi tiems, kurie nebalsuoja arba kritikuoja, aš visada sakau, ir galiu dar kartą pakartoti, kad jei jūs nebalsavote, jei niekuo neprisidėjote prie demokratijos, jūs tiesiog neturite teisės kritikuoti, nes patys iš savęs atėmėte tą galimybę.
--	--

Željko Rogina (Kroatija)	Kai sakoma „jaunimas“, manoma, kad jaunimas yra vienalytė grupė, tačiau taip nėra. Tiems, kurie, pamatę tamsiaodį žaidėją, stadione mėto bananus, arba tiems, kurie matuoja kukurūzų aukštį, nieko nesakyčiau. Jie yra pasiklydę atvejai ir bijau, kad tokių bus vis daugiau. Lygiai taip pat nėra ką pasakyti tiems, kurie eina gatve, važiuoja dviračiu ar vairuoja automobilį žiūrėdami į telefoną, įkvėpti ir užsiėmę socialinių tinklų smulkmenomis.
---------------------------------	--

Joanna Miłosz-Piekarska (Lenkija)	Mano požiūris į demokratiją labai paprastas. Demokratija nėra kažkas, ką gauni dovanų. Ir tai negali būti laikoma savaime suprantamu dalyku. Ir aš, aš norėčiau tai be galo kartoti jaunajai kartai, kuri, na, aš taip šiek tiek žiūriu, šiek tiek tarsi nusivylė tuo laisvės jausmu ir... Arba net ne nusivylę, nes jie jau gimė jame. Bet jie tai laiko absoliučiai savaime suprantamu dalyku. Kad taip yra ir apie ką viskas yra. O kad vyresnieji kažką susigalvoja, na, reikia protingai galvoti, reikia protingai galvoti apie rinkimus ir reikia žiūrėti. Reikia stebėti tuos, kuriuos išrinkome, ir reikia stebėti tuos,
--	---

kurie nėra išrinkti, bet patys save stumia. Nes laisvę galima atimti iš tokio žmogaus šitaip [sprigto gestas]. Turime daugybę tokių pavyzdžių visame pasaulyje.

3 priedas: Ką demokratija reiškia piliečiui?

- Balsavimo teisė – galimybė dalyvauti renkant atstovus ir priimant svarbius sprendimus.
- Saviraiškos laisvė – teisė laisvai reikšti nuomonę, įsitikinimus ir požiūrį.
- Teisė rengti susirinkimus – galimybė organizuoti ir dalyvauti taikiuose protestuose ir susirinkimuose.
- Teisė į informaciją – laisva prieiga prie informacijos ir valdžios veiksmų skaidrumas.
- Žmogaus teisių apsauga – pagarba pagrindinėms visų piliečių teisėms ir laisvėms.
- Lygybė (pagal įstatymą) – visi piliečiai yra lygūs pagal įstatymą, nepriklausomai nuo socialinės padėties, etninės priklausomybės, religijos ar kitų požymių.
- Dalyvavimas kuriant įstatymus – per išrinktus atstovus piliečiai daro įtaką įstatymų kūrimui.
- Valdžios atsakomybė – valdžia yra atsakinga piliečiams ir privalo atsakyti už savo veiksmus.
- Teisė į teisingumą ir teisinę gynybą – galimybė kreiptis teisinės gynybos teisių pažeidimo atveju.
- Teisė į švietimą – galimybė priimti pagrįstus sprendimus ir kritiškai mąstyti.
- Socialinės teisės – teisė į pagrindines socialines paslaugas, tokias kaip sveikatos priežiūra, švietimas ir socialinė apsauga.
- Pilietinio aktyvumo skatinimas – motyvacija dalyvauti socialiniuose ir politiniuose procesuose siekiant bendros gerovės.

4 priedas: Ko tikimasi iš šių dienų jaunimo?

- Aktyvus dalyvavimas visuomenės gyvenime – įsitraukimas į bendruomenės gyvenimą per savanorišką darbą, iniciatyvas ar pilietinį dalyvavimą.
- Švietimas ir savęs tobulinimas – įsipareigojimas mokytis ir įgyti žinių, įgūdžių ir kompetencijų ateities iššūkiams.
- Atsakomybė – atsakomybės prisiėmimas už savo veiksmus ir sprendimus.
- Pagarba įvairovei – atvirumas skirtingoms kultūroms, įsitikinimams ir žmonėms.
- Aplinkosauginis sąmoningumas – rūpinimasis aplinka ir aktyvus dalyvavimas tvarioje veikloje.
- Kritinio mąstymo ugdymas – informacijos, socialinių normų ir politinių klausimų apmąstymas.
- Inovacijos ir gebėjimas prisitaikyti – pasirengimas priimti pokyčius ir prisitaikyti prie naujų technologijų bei darbo sąlygų.
- Žmogaus teisių gynimas – lygybės skatinimas, pagarba visų žmonių teisėms ir jų apsauga.
- Savarankiškumo ugdymas – palaipsniui ugdyti finansinį ir emocinį savarankiškumą.
- Konstruktyvus nuomonių reiškimas – pozityvus ir produktyvus dalyvavimas diskusijose.
- Solidarumas ir empatija – rūpinimosi kitais žmonėmis ir bendruomene rodymas ir kitų poreikių supratimas.
- Iniciatyvumas – drąsa imtis iniciatyvos sprendžiant problemas ir kuriant teigiamus pokyčius visuomenėje (agentūriškumas).

5 priedas: Ką reiškia gyventi totalitarinėje santvarkoje?

- Vienpartinė sistema – valdymas, kurį kontroliuoja viena politinė partija (pvz., komunistų partijos Lenkijoje ir Čekoslovakijoje, fašistiniai režimai Ispanijoje ir Portugalijoje, diktatūra Graikijoje).
- Autoritarinis lyderis – vieno asmens dominavimas, pavyzdžiui, Francisco Franco Ispanijoje, António de Oliveira Salazaras Portugalijoje arba Josipas Brozas Tito Jugoslavijoje (socialistinės Kroatijos kontekste).
- Politinės represijos – opozicinių partijų ir asmenų persekiojimas, įskaitant masinius areštus, kankinimus, tremtį ir egzekucijas.
- Žiniasklaidos kontrolė – visiška valstybės kontrolė spaudai, radijui ir televizijai skleisti propagandą.
- Cenzūra ir draudimai – režimo ideologijai prieštaraujančios literatūros, meno (kino, teatro, muzikos) ir mokslinių tyrimų slopinimas.
- Ribota švietimo prieiga – švietimo sistemos buvo pajungtos ideologinei indoktrinacijai (ypač būdinga komunistiniams ir fašistiniams režimams).
- Nacionalistinė propaganda – tautos, valstybės ar valdančiosios ideologijos šlovinimas (pavyzdžiui, fašistinis nacionalizmas Ispanijoje ir Portugalijoje, Graikijoje).
- Asmenybės kultas – lyderio išaukštinimas iki neliečiamojo statuso, garbinamas per viešas ceremonijas ir propagandą.
- Religinių laisvių apribojimai – komunistiniuose režimuose, pavyzdžiui, Lenkijoje ir Lietuvoje, Bažnyčia patyrė nuolatinį spaudimą ar persekiojimą (tuo tarpu fašistiniuose režimuose religijos dažnai buvo instrumentalizuojamos, o Bažnyčia paprastai derino savo veiksmus su valdžia).

- Priverstinė kolektyvizacija – ypač tokiose komunistinėse valstybėse kaip Lenkija ir Lietuva, kur žemės ūkio nuosavybė buvo prievarta nacionalizuota.
- Priverstinė emigracija – daugelis buvo priversti emigruoti dėl politinio persekiojimo ar ekonominių apribojimų (ypač protų nutekėjimas: mokslininkai, politikai, menininkai).
- Stebėjimas ir represijos: PIDE Portugalijoje, Guardia Civil Ispanijoje, UDBA Jugoslavijoje (Kroatijoje), Securitate Rumunijoje).
- Ekonominė nelygybė ir privilegijos – politiniai lojalistai naudojami privilegijomis, o paprasti piliečiai dažnai gyveno skurde.
- Nepasitikėjimas ir informatoriai – režimai skatino žmones pranešti valdžios institucijoms apie kaimynus ir šeimos narius.
- Izoliacija nuo pasaulio – riboti tarptautiniai ryšiai, ypač akivaizdūs fašistinėje Portugalijoje ir Ispanijoje prieš demokratines reformas.

6 priedas: Dokumentinio teatro apžvalga

Ar mano demokratija yra ir tavo demokratija?

Dokumentinio teatro
metodas

Graikijos istorijos
mokymo asociacija
(A.H.E.G.)

Υπόθεση Λάραμ, Tectonic Theatre Project (2020)

**Dokumentinis teatras: teatras, susipinantis su
viešąja erdve: realybė, gyvenimas**

„Pažadink auditoriją iš estetinės ramybės miego“

Dokumentinio teatro istorija

- Rusijos revoliucija: „gyvieji laikraščiai“, naujienų vaidinimas: propaganda
- JAV – Didžioji Britanija: atsiranda subjektyvumo konceptas
- „Teatras nėra informacijos mediumas, ir jis nėra edukacijos mediumas, tai dabarties mediumas arba tiksliau – dabarties pristatymas“ – Milo Rau, režisierius
- Rimini Protokoll kolektyvas, Milo Rau, Yael Ronen (nuo 1980-ųjų): „artimiau pažvelgti į kasdienybės teatralumą“
 - Pervaidinimas (įvykių atgaivimas, atkartojimas)

„Sovietiniai darbuotojai (sovietinio kino) laikraštis 'gyvai'“
Sankt Peterburgo centrinis valstybinis kino ir foto dokumentų archyvas

„Taip *Rimini Protokoll* ne tik kuria teatralizuotus atradimų atvaizdus, bet ir vėl užvaldo viešąją erdvę. Be tyrimais pagrįstų projektų, yra daugybė veiklų, kurios išeina iš teatro saugumo zonos [...].

Vadovaujant *Rimini Protokoll*, viskas tampa tiek pat realu, tiek pat įtartina. Tai ne iš anksto nustatyta dramaturgija atskiria meną nuo realybės, o pats stebėtojas tampa specialistu, kuris turi sekti autentiškumo ir teatralumo pėdsakus [...].

Rimini Protokoll šūkį galima apibendrinti taip: geriausias menas yra pati realybė – nukopijuota, perrinkta, atsispindinti pati savyje, pateikta auditorijai stebėjimui. „Teatras yra mediumas, per kurį galima perteikti turinį“. Toks paprastas, toks kuklus, toks radikalus yra *Rimini Protokoll* pradžios taškas. [...] Jei visa tai apie gyvenimą, vadinasi, mes visi esame specialistai.“

<https://www.rimini-protokoll.de/website/en/text/everyone-s-a-specialist>

Milo Rau, „Visi yra specialistai“. *Rimini Protokoll* ir tikrovės rekonstrukcija, 2004 m.

Rimini Protocol,
“Unboxing the
Past”, 2021

Rimini Protokoll, *Ο Αγών μου* (2016)

Rimini protokoll,
2016 m.
Mein Kampf
(neonacizmas)

„Farmakonisi byla:
vandens įstatymas“
Graikijos nacionalinis
teatras
(Migrantų skendimas)

Υπόθεση Φαρμακονήσι ή το Δίκαιο του νερού, Εθνικό Θέατρο (2015)

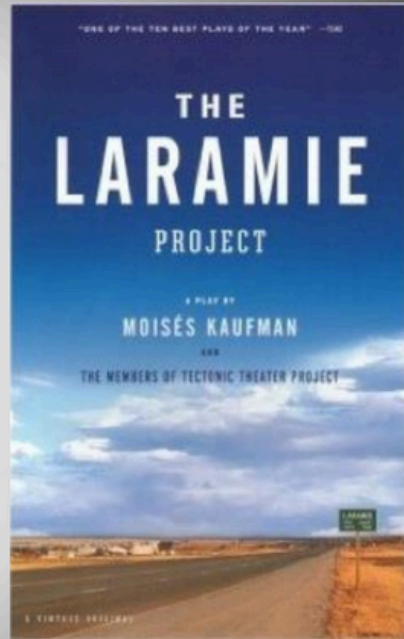
<https://www.youtube.com/watch?v=uGSCtKhBZ00>

„Tamsieji amžiai“, Milo Rau. Shaubine, 2015 m.
Leibach: „Kiekvienas žmogus žudo tai, ką myli“

Υπόθεση Λάραμι, Tectonic Theatre Project (2020)

Įvairios kilmės darbuotojų migrantų, dirbančių valytojais, patirtis. Jų asmeniniai liudijimai sudaro pjesės pagrindą – jie patys ją parašė. Originalūs personažai – ne aktorės.

„Švarus miestas“: Onassis Stegi Grammaton kai Technon

Η καθαρή πόλη, Στέγη Γραμμάτων (2020)

Eilėraštis:
Marleno:
„Valpona“
(Šlovinant imigrantų valytojus...)

Visi tualetai Atėnuose švarūs – dėka mano mamos

...

Jos rankos kietos ir pilnos žaizdų nuo baliklio
Jos veidas kietas ir pilnas žaizdų nuo baliklio
nuo viso Atėnų baliklio
Mano mama turi tiek baliklio, kad jos atvaizdas mano galvoje blunka

...

Mūsų mamos visos valo Graikijos tualetus
Ir jų vardai kartūs burnoje
Švara jas daro nepastebimas
Niekas jų nevadina vardu
Bet mano mamos vardas – upės vardas
Ašarų upė ir baliklio upė
Ji kyla iš aukštai su užesiu
Valyti, valyti, valyti

Dokumentinis teatras mokykloje

Natasha Merkouri, filologė ir dramos ekspertė,
AHEG

- Teatro erdvė: klasė
- Studentų tyrimai: žodinė istorija (liudijimai)
- Ekspertų dalyvavimas, dokumentuojant studentų tyrimus ir aptariant temą (gyvai arba įrašant)
- Meno panaudojimas (vaizdai, plakatai, muzika, filmo ištraukos)
- Temai aktualūs klausimai
- Dramos technikos

Kaip parengti dokumentinį teatrą pasirinkta tema?

- **Pasiruošimas:** medžiagos parengimas
Jausmų išreiškimas ir atskleidimas (baimė, gėda, pyktis, pažeminimas, pasididžiavimas, nusivylimas, apmaudas...)
Temos tyrimas ir naujos medžiagos ieškojimas / kūrimas (pvz., nauji interviu). Istorinio konteksto pateikimas.
Tinkamų linijų nustatymas (vietovė, lyties ir socialinės klasės sąsajos, poreikiai, interesai)
- **Dramaturgija:** mokinių parašyta nauja pjesė; pagrindinės medžiagos linijos; dramos technikos, tokios kaip monologas, sąmonės koridorius, vaidinimas; dialogai ir diskusijos dokumentuojami ir papildoma multimedija (muzika, vaizdo įrašai ir pan.)
- **Realybės ir vaidybos derinys** (netikėtumo elementas...)

- Klausimų kėlimas
- Tyrimo rezultatų aptarimas
- Diskusija
- Klausimų pateikimas ekspertams
- Šaltinių komentavimas: filmai, nuotraukos, liudijimai, menas ir kt.
- Vaidinimas
- Atsakymai ar dar daugiau klausimų?
- Tu kuri dokumentinį teatrą

Galimas įgyvendinimas

- Mokiniai užsiėmimą pradeda drauge komentuodami frazę: „Ar mano demokratija yra ir tavo demokratija?“ Ką tau reiškia demokratija?
- Kaip ir kodėl žmonės kovojo už demokratiją? (Istorinis kontekstas – žemėlapis ir dokumentinės nuotraukos).
Ekspertas / istorikas kalba (vaizdo įrašė arba gyvai) apie 1989 metus ir komunistinių režimų žlugimą, taip pat apie diktatūrų žlugimą Graikijoje, Ispanijoje, Portugalijoje ir migracijos srautą 2015 m. ir pan.
- Kokios buvo sąlygos žmonėms, atvykstantiems iš kitų vietų / šalių? 4–5 mokiniai vaidina: patirtys, jausmai, ryžtas. Lyties aspektas. Fone rodomos filmo ištraukos be garso.
Įsitraukia antropologas / sociologas (vaizdo įrašė arba gyvai).

Galimas įgyvendinimas

- Lūkesčiai, svajonės, siekiai, nesėkmės, nusivylimai: monologas ar dialogas, išreiškiantis mintis ir jausmus. Tapatybė ir priklausymas. Kas nutiko ne taip, jei apskritai nutiko ne taip?
- Antroji migrantų karta: naujas požiūris į kilmės šalį. Pasididžiavimas savo vardais, kultūra: muzika, teatras, nemateriali kultūra, popkultūra.
- Migrantai iš Albanijos ir kiti (Azijos, Afrikos kilmės). Liudijimas – Nico, graikų ir nigerio kilmės jaunuolis: <https://www.istorima.org/sign-in> („Juodas ir graikas“).
Ar mano demokratija yra tavo demokratija?

Galutinis pasirodymas: mažai atsakymų, daugiau klausimų, daug apmąstymų ir apdorojimo.

D. Trumpas: „Aš esu labiau graikas nei Giannis“ („Greek Freak“). Komentarai apie tapatybės klausimus...

Teminės kategorijos

1. Pasipriešinimas – Kova – Baimė – Džiaugsmas
2. Perėjimo laikotarpis
3. Lūkesčiai, siekiai
4. Meta-demokratija: įtrauktis, žmogaus teisės ir „antrojo lygio piliečiai“, melagienos, žiniasklaidos kontrolė ir pan.
5. Jaunimas ir suaugusieji
6. Ką galime padaryti?

Veiklos mokiniams

1. Užsirašyk savo mintis ir jausmus.
2. Pasirink asmenį (literatūros personažą ar tikrą) ir įsivaizduok jo/jos kasdienį gyvenimą prieš pereinamąjį laikotarpį ir po jo. Arba – jaunuolio gyvenimą po 10 metų.
3. Pažymėk žemėlapyje vietas, vardus ir žmonių, apie kuriuos kalbama, maršrutus.
4. Pasikalbėk su savo bendraklasiais iš kitų šalių ir palygink jų šeimos istorijos patirtis ir prisiminimus su liudininkų istorijomis.
5. Išreikšk savo tyrimo esmę per meną (eilėraštis, laisvas tekstas, piešinys, drama ir kt.).

Ačiū!!!

Nuotraukos: Aggelos Barai
"Albanian Migration"

Ko tu tikiesi iš demokratijos?

Mokomoji veikla

Mokomoji veikla: Kalbamės apie demokratiją

Priedai

1 priedas: Trumpos liudininkų biografijos

2 priedas: Teksto ištraukos

3 priedas: Ką demokratija reiškia piliečiui ir ko tikimasi iš jaunimo?

4 priedas: „Ar tavo demokratija yra mano demokratija?“ Diskusijų apie demokratiją pavyzdžiai

Nuorodos

Ištraukos

Pasakojimai tema „Ko tu tikiesi iš demokratijos?“

Mokomoji veikla: Kalbamės apie demokratiją

Vassiliki Sakka

Graikijos istorijos mokytojų asociacija (AHEG)

Šios mokomosios veiklos pagrindinis tikslas – skatinti mokinių kritinį mąstymą ir pakviesti apgalvoti, kaip jie suvokia demokratiją bei jai šiandien kylančius iššūkius. Tikimasi, kad tai padės 16-18 metų mokiniams ugdyti atsakingą pilietinę savimonę ir suprasti aktyvios pilietinės laikysenos svarbą. Šia veikla taip pat siekiama stiprinti istorinę savimonę, supažindinant su netolima praeitimi ir dabartine situacija Europoje bei pasaulyje, kartu skatinti apsibrėžti, ko mokiniai tikisi iš demokratijos, gyvendami dabartiniame pasaulyje.

Norėdami sudominti mokinius, pradėkite užduodami klausimą: *Ko jūs tikėtės iš demokratijos?* Mokiniai gali pasidalyti pirminėmis mintimis, idėjomis ar jausmais diskutuodami su visa klase, poromis, mažose grupėse, ar atsakydami individualiai. Po to galite kartu peržiūrėti vieną iš pasakojimų.

Mokomoji veikla: Kalbamės apie demokratiją

Amžiaus grupė: 16 - 18 m.

Trukmė: 90 minučių

Priemonės: Pasakojimų ištraukos, trumpos liudininkų biografijos (1 priedas), teksto ištraukos (2 priedas), Pasakojimas „Ko tikiesi iš demokratijos“ (3 priedas), Pasakojimas „Ar tavo demokratija, mano demokratija?“ (4 priedas).

Ištraukos:

- 1 ištrauka: Željko Rogina (Kroatija).
- 2 ištrauka: Željko Rogina (Kroatija).
- 3 ištrauka: Andrés Ruiz Grima (Ispanija).
- 4 ištrauka: Michaela Bedrníková (Čekija).
- 5 ištrauka: Nikos Vatopoulos (Graikija).
- 6 ištrauka: Chee-Han Kartosen-Wong (Nyderlandai).
- 7 ištrauka: Michaela Roman (Rumunija).
- 8 ištrauka: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgija).
- 9 ištrauka: Amir Mohammadi (Nyderlandai).
- 10 ištrauka: Jeangu Macrooy (Nyderlandai).
- 11 ištrauka: Jeangu Macrooy (Nyderlandai).
- 12 ištrauka: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugalija).

Mokymosi rezultatai:

Šios veiklos metu mokiniai:

- Apmąstydami gyvenimą XX a. totalitariniuose režimuose, reflektuos, kokia trapi yra demokratija.
- Atpažins piliečių vaidmenį ir teises demokratinėje visuomenėje, bei pastebės, kaip nauji poreikiai jas iš naujo apibrėžia.
- Supras postdemokratijos keliamus pavojus ir neigiamas pasekmes
- Ugdys kritinį mąstymą lygindami skirtingų kartų požiūrį į demokratiją bei visuomenės keliamus lūkesčius.
- Praktikuos dalyvavimo diskusijoje ir bendradarbiavimo įgūdžius.
- Apmąstys pilietinės atsakomybės ir aktyvaus dalyvavimo demokratijoje svarbą.
- Skatins empatiją, mokins įvertinti kartų skirtumus, bei reflektuos netolimą praeitį.
- Įvertins lūkesčius demokratijai istorijos ir kartų perspektyvų šviesoje.
- Skatins asmeninį ir socialinį mokymąsi (metakognityvinį).

Ižanga (10 min)

Tikslas: Nubrėžti kontekstą, leidžiantį tyrinėti gyvenimą šiuolaikinėse demokratinėse visuomenėse.

Pirmiausia trumpai pristatykite demokratijos sąvoką, remdamiesi 3 priedu. Pabrėžkite pagrindinius su demokratija susijusius bruožus, pavyzdžiui, žmogaus teises, žodžio laisvę, laisvus rinkimus ir jų antitezes – autoritarinį vadovavimą, cenzūrą ar ribotas laisves.

Pasinaudokite Europos (arba pasaulio žemėlapiu), kad iliustruotumėte skirtingą liudininkų kilmę ir patirtį. Pasakodami pristatykite esminį istorinį kontekstą, kad padėtumėte mokiniams geriau suprasti jų gyvenimo aplinkybes.

1 žingsnis: Ką reiškia demokratija? (15 mins)

Tikslas: Iširti, kaip liudininkai suvokia demokratiją, remiantis jų pasakojimais.

Pateikite mokiniams istorijų arba trumpų atvejų studijų apie žmones, kurie išgyveno perėjimus iš totalitarinių režimų į demokratijas, pasirinkdami skirtingus geografinius regionus ir aplinkybes: Rytų Europos šalis, Pietų Europos šalis ir skirtingos kilmės migrantų asmenis Belgijoje ir Nyderlanduose. Paprašykite mokinių dirbti poromis arba mažose grupelėse, kad jie parengtų kontekstinius pasakojimus (pasakojimo būdas, kai kuriamos istorijos, glaudžiai susijusios su aplinka, kultūra ar situacija, kurioje jos vyksta). Pasirinktas ištraukas jie turėtų panaudoti aptardami šiuos klausimus:

- Ko, pasak skirtingų liudininkų, buvo tikimasi iš demokratijos? Kas nutiko ne taip?
- Kas buvo demokratijos „priešas“ skirtingose šalyse remiantis pasakotojų patirtimi? Ko jie pasigedo, kai gyveno autoritarinio režimo sąlygomis?

2 žingsnis: Veikla grupėse (20 mins)

Priklausomai nuo klasės dydžio, mokiniai gali dirbti mažose grupėse ir skaityti ištraukas (2 priedas). Paprašykite mokinių pabandyti surasti panašumų ir (arba) skirtumų, kaip liudininkai apibrėžia demokratijos sąvoką. Pirmiausiai, kiekviena grupė nuspelvina Europos žemėlapij skirtinga spalva pagal liudininkų kilmės šalį. Tada kiekviena grupė aptaria ir palygina savo išvadas, kaip skiriasi požiūris į demokratiją pagal liudytojų kilmę (buvusios komunistinės šalys, Pietų Europa, skirtingos kilmės migrantai). Vadovaukite diskusijai, kurios metu visa klasė palygins ir aptars išvadas.

3 žingsnis: Veikla grupėse (20 mins)

Tikslas: Apmąstykite šiandienos demokratijos problemas.

Paprašykite, kad grupės sugalvotų atsakymus į šiuos klausimus: *Kokias šių dienų demokratijos problemas iliustruoja girdėti liudijimai? Ar yra dar kas nors, ką norėtumėte pridėti?* Mokiniai užsirašo pastabas, taip pat gali užrašyti pagrindinius rezultatus lentoje (galima naudotis įrankiais, pavyzdžiui, Mentimeter).

Po to mokiniai žiūrės dokumentinio teatro „Ar mano demokratija yra tavo demokratija“ ištrauką, kurioje rodomi mokinių atsakymai į klausimą: „Ką jums reiškia demokratija?“ (00.43.31–00.44.34). <https://www.youtube.com/watch?v=XaQED-j7GqI&t=13s>. Paprašykite mokinių pasidalyti savo mintimis apie vaizdo įrašą ir mokinių pasakojimus.

Po to mokiniai gali diskutuoti grupėse (4 grupėse) apie keletą neseniai įvykusių viešųjų diskusijų pavyzdžių, kuriuos rasite 4 priede: (1) šūkis „Your body, my choice“ („Tavo kūnas, mano pasirinkimas“), paplitęs socialinėse medijose prieš 2024 m. JAV prezidento rinkimus; (2) „nėra didesnio smurto nei nedarbas ir skurdas“; (3) Elonas Muskas nupirkęs „Twitter“ (dabar – „X“), „žodžio laisvės“ vardu vėl aktyvavo profilius, ginančius sąmokslų teorijas, besidalinančius neapykantos ir rasistinėmis žinutėmis; (4) Du atvejai („Black lives matter“ („Juodaodžių gyvybės svarbios“) ir „Dikeosyni“, susiję su policijos brutalumu ir žmogaus teisių pažeidimais).

4 žingsnis: Visos klasės diskusija (15 mins)

Prieš plenarinę diskusiją apibrėžkite, paaiškinkite ir aptarkite postdemokratijos sąvoką[1].

Paprašykite mokinių aptarti savo idėjas ir palyginti jas su pagrindiniais demokratijos principais, išdėstytais 3 priede. Galite naudoti šiuos orientacinius diskusijų klausimus:

- Kurios teisės, jūsų manymu, yra svarbiausios demokratijai?
- Ar kuri nors iš šių teisių šiandien laikoma savaime suprantamu dalyku? Ar kai kurios teisės yra pamirštos arba nepakankamai įvertintos?
- Kodėl žmonės renkasi demokratiškai rinkti politikus, skelbiančius nedemokratinės idėjas?
- Ko šiandien tikėtis iš demokratijos? Ir kuo esate pasirengę prisidėti prie jos patys?

[1] C. Croucho apibrėžimas: „Postdemokratinė visuomenė – tai visuomenė, kuri ir toliau turi ir naudoja visomis demokratijos institucijomis, tačiau joje jos vis dažniau tampa formaliu apvalkalu. Energija ir inovacinis veržlumas iš demokratinės arenos pereina į siaurus politinio ir ekonominio elito sluoksnius“. Crouchas teigia, kad „mes negyvename postdemokratinėje visuomenėje, bet link tokios būklės judame“. Colin Crouch, 2004 m. Postdemokratija, Kembridžas: Polity Press.

Papildoma veikla

Jei lieka laiko, mokiniams taip pat galima duoti užduotį sukurti nedidelį filmą, paremtą jų ir bendraamžių atsakymais į klausimą: *Ko tikėtės iš demokratijos šiandien?* Jį galima praturtinti vaizdais ir muzika. Be to, jų mintys ir idėjos gali būti užfiksuotos meno kūriniuose, pavyzdžiui, eilėraščiuose, esėse, paveiksluose, dramos kūriniuose ir t.t. Pasiūlykite būdų, kaip kelti klausimus ir stiprinti demokratiją.

Pastaba apie vertinimą

Galima įvertinti mokinių komunikacijos ir kalbos įgūdžius. Taip pat kognityvinius suvokimo įgūdžius.

Metakognityvinius įgūdžius sunku išmatuoti. Vis dėlto požiūrio ir įsitikinimų išsakymas, refleksija ir aktyvus įsitraukimas galėtų būti būdai jiems įvertinti.

1 priedas: Trumpos liudytojų biografijos

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35 m.) gimė ir užaugo Kuboje. Vaikystėje ji priklausė „Pioneros de la Batalla de Ideas judėjimui“. „Idėjų mūšis“ buvo 1999 m. Fidelio Kastro organizuotas protesto judėjimas, siekiantis iš naujo atgaivinti gyventojų, o ypač jaunimo entuziazmą socializmui. Havanos universitete Lisbeth įgijo komunikacijos magistro laipsnį. Kuboje nuo 10 metų dirbo nacionaliniame radijuje ir televizijoje. Belgijoje apsigyveno 2015 m., pirmą kartą išvykusi iš Kubos į kelionę aplink pasaulį su amerikiečių ne pelno siekiančia organizacija „Up with People“. Ji gyvena Antverpene su trimis vaikais ir dirba skaitmeninės rinkodaros specialiste.

Michaela Bedrníková

Michaela Bedrníková (56 m.) – farmacijos ekspertė iš Čekijos. Ankstyvoje vaikystėje ji buvo Pionierių (komunistinių šalių vaikų organizacija) judėjimo narė. Būdama vidurinės mokyklos moksleive Michaela tapo aktyvia krikščione. Ji priklausė įvairioms pusiau nelegalioms evangelikų jaunimo grupėms, veikdama jose susidraugavo su disidentais, disidentų tėvų vaikais ir politinių kalinių giminaičiais. Michaela įsitraukė į valstybės persekiojamą religinę veiklą ir dalyvavo 1989 m. rudenį vykusiuose studentų protestuose.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64 m.) iš Graikijos yra laikraščio „Kathimerini“ žurnalistas, rašytojas ir fotografas, specializuojasi miesto kultūros ir Atėnų urbanistikos srityse. Jis užaugo konservatyvioje, pasiturinčioje šeimoje. Jo politinis prabudimas įvyko diktatūros laikais per Atėnų politechnikos mokyklos sukilimą, kai jis, būdamas paauglys, sužinojo, kad ne visi protestuojantys žmonės yra „komunistai“ ar priešinasi valstybės esmei. Jis nedalyvavo jokiaje pasipriešinimo veikloje, tačiau suvokė, ką reiškia demokratijos poreikis. Jis tiki įtraukiuoju ir pilietiškumo ugdymu.

Andrés Ruiz Grima

Andrés Ruiz Grima iš Ispanijos (73 m.) išėjo į pensiją ir retkarčiais dirba burlaivio vairuotoju. Būdamas 20 metų jis buvo įkalintas už aktyvizmą prieš Franco režimą, taip pat dalyvavo „Yayoflautas“ (organizuota senjorų grupė iš įvairių Ispanijos miestų ir regionų), priklausanti 15M-indignados judėjimui (protesto judėjimas nukreiptas prieš taupymo politiką Ispanijoje 2011 m.) ir Katalonijos nepriklausomybės judėjime (2017 m.). Jam artimos anarchistinės idėjos, jis nebalsuoja ir pasisako už dalyvaujamąją demokratiją.

Amir Mohammadi

Amiras Mohammadi (39 m.) 2016 m. atvyko į Nyderlandus kaip pabėgėlis iš Irano. Jis negavo leidimo gyventi šalyje, tačiau ir negalėjo grįžti atgal, todėl šešerius metus gyveno slapstydamasis kaip dokumentų neturintis asmuo. Galiausiai jis vis dėlto gavo leidimą gyventi Nyderlanduose. Amiras geriau nei bet kas kitas žino, ką reiškia neturėti jokių teisių.

Chee-Han Kartosen-Wong

Chee-Han Kartosen-Wong (41 m.) – reklamų, dokumentinių ir kino filmų montuotoja. Būdamas kinų kilmės tėvų vaikas, ji užaugo Borne, Nyderlanduose, kur jie vieninteliai buvo azijiečių kilmės. Augdama Chee-Han patyrė daug rasizmo. Kai ji pastoj, Chee-Han su vyru pradėjo ieškoti vaikiškų knygų, su kuriomis galėtų susitapatinti jų sūnus, tačiau tokių tiesiog nerado. Vaikų knygose azijiečių kilmės vaikai buvo vaizduojami stereotipiškai. Chee-Han jaunystėje trūko sektinų pavyzdžių, todėl ji pati pradėjo rašyti įtraukiančias knygas vaikams.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30 m.) yra dainininkas ir dainų autorius. Kai būdamas 20 metų jis atvyko į Nyderlandus ieškodamas daugiau laisvės, jį pribloškė jo tėvynės Surinamio ir Nyderlandų ekonominės gerovės skirtumas, o kartu suvokimo trūkumas, kad ši gerovė kyla iš Nyderlandų kolonijinės praeities. Jis buvo šokiruotas sužinojęs, kad Ketu Koti, vergovės panaikinimo šventė, čia buvo švenčiama tik mažos žmonių grupės. Jeangu atstovavo Nyderlandams „Eurovizijos“ dainų konkurse su protesto daina apie vergovę, iš dalies atliekama sranantongo kalba, kuri sulaukė prieštaringų reakcijų.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79 m.) – į pensiją išėjusi psichologė ir šeimos terapeutė iš Portugalijos. Kilusi iš šeimos, kovojusios prieš diktatūrą, 1964 m. ji su savo draugu, kuris bėgo nuo privalomojo šaukimo į kariuomenę Portugalijos karui Afrikos kolonijose, išvyko į Paryžių (Prancūziją). Į Portugaliją ji grįžo 1975 m., praėjus metams po demokratinės revoliucijos. Ji kovojo už institucionalizuoto jaunimo teises ir už moterų seksualinės sveikatos teises šalyje, pereinančioje iš konservatyvios katalikiškos diktatūros.

Željko Rogina

Željko Rogina (65 m.) užaugo Rytų Slavonijoje, Kroatijoje, kur gyvena iki šiol. Jis yra į pensiją išėjęs filosofijos, etikos ir logikos mokytojas. Būdamas vidurinės mokyklos moksleivis buvo priimtas į Komunistų sąjungą, tačiau nusivylęs konfliktais partijos vadovybėje ir nacionaline retorika, 1990 m. išstojo ir nusprendė daugiau politikoje nebedalyvauti. Vykstant permainingoms Kroatijoje, įstojo į kariuomenę savanoriu ir tarnavo iki 1992 m. birželio mėn. Kai jo dalinys buvo išsiųstas į mūšio laukus Bosnijoje ir Hercegovinoje, jis nusprendė grįžti ir imtis darbo mokykloje.

Michaela Roman

Michaela Roman (77 m.) – į pensiją išėjusi Rumunijos biologė, neturinti politinių pažiūrų. XX a. septintojo dešimtmečio pradžioje ji buvo geriausia biologijos studentė. Ji manė, kad taps mokslininke, tačiau tuo metu jai nepavyko, nes režimas blokavo visas biologų darbo vietas, todėl ji neturėjo laisvės rinktis, kur dirbti ir kuo gyventi. Po revoliucijos ji įkūrė nedidelį verslą, kuris leido jai vienai auginti du vaikus ir suteikė laisvę.

2 priedas: Teksto ištraukos

Željko Rogina (Kroatija)

Buvau šalia, tiesiogiai nedalyvavau, bet buvau liudininkas perėjimo nuo vienpartinės prie daugiapartinės demokratinės sistemos, nuo socialistinio gamybos būdo prie kapitalistinio. Dabar, apibendrinamas visa tai, galiu pasakyti, kad niekas nėra juoda ar balta. Kalbant apie demokratiją visuomenėje, jos tikrai daugiau nei anksčiau, ji nepalyginamai didesnė. Tai, ko anksčiau negalėjome daryti, ar mums buvo neleidžiama, dabar galime. Klausimas, žinoma, yra tas, ar kas nors tai girdi ir ar tai randa atgarsį. Kalbant apie šią ekonominę transformaciją, nuoširdžiai tikėjau, kad bus įmanomas geresnis pasaulis, kuriame nebus tų, kurie turi, ir tų, kurie neturi beveik nieko, bet paaiškėjo, kad kol kas taip nebus. Taigi belieka tikėtis, kad mūsų priimta sistema laikui bėgant taps demokratiškesnė ir kad stengsimės išsaugoti bent menkus socialinės valstybės elementus.

Željko Rogina (Kroatija)

Taigi kyla klausimas, ar tuo metu Kroatijos apygardose vyko tikras demokratinis procesas? Žinoma, ne. Buvo kažkas, kas vadinama delegatų sistema, bet tai buvo tik tikros demokratijos, kai kiekvienas gali balsuoti ir būti išrinktas, nevykęs plagiatas, o ypač, nes nebuvo jokio nuomonių pliuralizmo. Ji veikė taip, kad dirbantieji savo darbovietėse ir kiti piliečiai vietinėse bendruomenėse išrenka savo delegatus. Paskui šie delegatai renkasi savus, o jie vėl renkasi tarpusavyje, kol pasiekia aukščiausius valdžios sluoksnius. Žinoma, procese piliečių valia buvo visiškai prarasta. O virš viso to atsargiai veikė

	Komunistų partija, arba, kaip tada vadinosi, Komunistų lyga, kad šiame tariamame rinkimų procese neatsirastų kokių nors disonansinių tonų. Štai ir viskas, kiek tai susiję su šia tema.
--	--

Andrés Ruiz Grima (Ispanija)	Ar kas nors žino, už ką jie balsavo? Ar kas nors žino, kokioje nors pasaulio šalyje, išskyrus didžiąsias, už ką balsuoja be Trumpo ar Baideno? Turiu omenyje parlamentarus, kongresmenus ir panašiai. Kas jie tokie, kaip žmonės? Kaip jie gyvena? Iš ko jie gyvena? Balsai turėtų būti už žmones, kuriuos pažįsti, kurie gali tave atstovauti, kuriuos gali stebėti. Tai būtų demokratija. Ir dar daugiau – na, kontraktas, įpareigojantis kontraktas. Bet ne, laimi tas, kuris labiausiai įžeidinėja, tas, kuris turi daugiausia priemonių pasirodyti žiniasklaidoje, ekonominių priemonių pasirodyti žiniasklaidoje.
-------------------------------------	--

Michaela Bedrnikova (Čekija)	Žinoma, buvau šiek tiek nusivylusi, nes kai turėjai jausmą, tikriausiai gana nerealistišką, kad viskas bus puiku, kad visi bus sąžiningi, o paskui pamatai, kad... nežinau, kad po revoliucijos žmonės buvo godūs ir vėl naudojosi situacija savo naudai. Tada sužinote, kiek daug korupcijos, kiek daug įvairių dalykų, kiek daug apsimetinėjimo ir panašių dalykų. Na, tai, žinoma, labai liūdna. Man dėl to buvo gaila, jaučiau tam tikrą nusivylimą. Bet gyvenimas tęsiasi. Tai tarsi savotiškas mokestis už laisvę. Na, tokia ta laisvė, tad kažkas... Asmeniškai jaučiau šiek tiek, kad laisvė tomis pirmosiomis dienomis buvo susijusi su tam tikru sąžiningumu ar teisingumu, ar kaip tai pavadintum. Na, pasirodė, kad ne visiems tai galioja. Taigi, tai buvo nusivylimas. Žinoma, taip ir buvo.
-------------------------------------	---

Nikos Vatopoulos (Graikija)

Visa tai dabar reiškia, kad keičiasi ne tik politinis ir ekonominis modelis, bet ir tai, kaip žmonės save apibrėžia. Manau, kad tai yra sukrečiantis dalykas, nutikęs mūsų eroje. Nes ankstesniais dešimtmečiais, vadinamaisiais pokario dešimtmečiais, nepaisant didžiulių problemų, kurios natūraliai egzistavo (Kiekviena epocha turi didžiulių problemų), buvo plačiai paplitęs tikėjimas, kad pasaulis kažkoku būdu progresuos ir kad tu kažkoku būdu rasi darbą, kad po dešimties metų viskas logiškai bus geriau, kad mokslas padės, kad tavo vaikai bus geriau išsilavinę už tave, jie tuoj pat ras darbą ir kad laimės siekimas kažkiek priklausos nuo tavęs. Toks buv gyvenimo kursas. Gerai, žinoma, visa ši schema yra pernelyg supaprastinta, bet noriu pasakyti, kad bent jau mano karta užaugo su jausmu, jog pasaulis tobulėja. Pasaulis vienaip ar kitaip progresuos. Kadangi jis ima iš kiekvieno – automatiškai, su kova, su konfliktais, su reikalavimais, su tikėjimu darbu, su švietimu – vienaip ar kitaip progresas bus. Pastaraisiais metais šis tikėjimas žlugo. Ir visuomenė įgijo daug tuštumų, daug olų, daug ertmių. Taigi, šis socialinės percepcijos, visų valstybių socialinio audinio irimas pagimdė visus kraštutinius reiškinius, sakyčiau, ideologinius reiškinius, kurie iš esmės pakirto tikėjimą demokratija.

Chee-Han Kartosen-Wong
(Nyderlandai)

Nyderlandai yra visuomenė, susidedanti iš daug skirtingų etninių ir tautinių grupių. Ir visi Nyderlanduose gimę esame olandai. Mes visi esame lygūs. Ir tą lygybę galime pasiekti tik tada, jei visi prabilسیمė. Ir nustosime tylėti. Nes aš kilęs iš kinų šeimos, ir mano tėvai tylėjo. Dabar, beje, mažiau. Bet anksčiau jie tylėdavo, nes manė, kad tai nėra pakankamai svarbu... ir nenorėjo kelti triukšmo. Bet prabilti nėra triukšmo kėlimas. Kovoti už savo teises nėra triukšmo kėlimas. Tai darytų bet kas, kas nėra traktuojamas lygiai. Ir aš tikiuosi, kad nauja karta ir toliau tai darys.

Michaela Roman (Rumunija)

Ko tikėjausi... Sunku paaiškinti, nes negalvojau apie demokratiją, nes visada galvojau apie lyderystę, kuri būtų... .. kolektyvinė... protinga. Protinga. Kuri nebūtų neteisinga žmonėms, nes kiekvienas turi savų kančių. Man teko susidurti su daugybe nelogiškų dalykų, todėl visada norėjau... Norėjau, kad man vadovautų protingi žmonės. Nenorėjau vadovauti ar... bet norėjau, kad man vadovautų protingi žmonės. To ir tikėjausi. Žinoma, paskui atėjo demokratija, pliuralizmas...

Taigi pirmaisiais pereinamojo laikotarpio metais, kaip ir visi kiti, buvome demokratijos kūrimo liudininkai. Apie demokratiją daug ko nežinojau, mokiausi eidamas į priekį. Mane taip pat mokė Mihai, kuris buvo...

Svarbu tai, kad formaliai viskas buvo comme il faut. Daug partijų, pliuralizmas. Pasirodė, kad tai trukdė, kaip ir šiandien. Turime pripažinti, kad daugiau partijų tik gadina istorijas.

Nors ir mažais žingsneliais, su daugybe atsitraukimų, pažanga buvo padaryta. Aš to neginčiju. Mes turime demokratiją.

Trapią, bet ją turime. Ir svarbiausia šiame pasaulyje, bent jau mano lygiu, turime laisvę. Todėl manau, kad tai yra svarbiausia. Galiu kalbėti, galiu eiti, kur noriu, galiu judėti, kaip noriu. Taigi manau, kad tai

	nėra... Šiame pasaulyje nėra nieko svarbesnio už laisvę. Turiu omenyje, kad tai yra prioritetas. Taip jaučiuosi, nes anksčiau neturėjau laisvės, todėl laisvė yra tai, kas man labiausiai patinka.
--	---

Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgija)	Galimybės –ne lygios, bet visiems suteikiamos galimybės ir teisė žmonėms būti tokiems, kokiais jie nori būti, sakyti tai, ką jaučia ir galvoja, neskriaudžiant kitų žmonių. Laisvė sakyti tai, ką jaučiate. Manau, kad man tai labai svarbus dalykas, nes to pasigedau Kuboje. To jausmo, kad galiu sakyti, ką noriu, galiu pasidalyti savo nuomone. Žinau, kad kartais tai gali būti šiek tiek pavojinga, nes yra neapykantos kurstymas žiniasklaidoje ir visa kita. Bet tai tiesiog pagrindinė žmogaus teisė –pasakyti, ką jis jaučia, ką galvoja. Dalytis savo nuomone yra labai svarbu. Taip pat gauti galimybių gyvenime, nesvarbu, iš kur esi kilęs, taip pat turėtum gauti galimybių gyvenime, tau turėtų būti leista būti visuomenės dalimi, kurioje tu taip pat galėtum gauti galimybę augti, prisidėti. Man tai labai svarbu.
---	---

Amir Mohammadi (Nyderlandai)	Demokratija turi būti įtrauki. Kiekvienas turi turėti galimybę kalbėti ir reikšti savo nuomonę. Visa kita, kas susiję su demokratija, yra lūkesčiai, pavyzdžiui, žodžio laisvė ar panašiai. Bet demokratija yra tai, kad visi turi sėdėti prie stalo ir ne vienas žmogus priima sprendimą. Tai grupės protas, kuris priima sprendimą. Taip, bet aš sakiau, kad demokratija yra tai, kai visi sėdi aplink stalą ir priima sprendimą. Bet demokratija Nyderlanduose man iš tikrųjų įrodė savo vertę praeityje, kai buvau be dokumentų. Sakiau, kad nesu patenkintas tuo, kaip čia viskas vyksta, bet nesu prieš demokratiją kaip platformą. Platforma yra, pavyzdžiui, „Android“ ar „iOS“, kur gauni programinę įrangą, kai kurias programėles
---	--

	įdiegtas automatiškai „Android“ ar „iOS“. Dirbi su jomis. Kai kurios veikia gerai, kai kurios – ne. Su platforma problemų nėra. Platforma veikia gerai. Demokratijos platforma Nyderlanduose veikia gerai. Kai buvau be dokumentų, galėjau dalyvauti tiesioginėje televizijos laidoje su politikais. Jie priėmė mane prie stalo. Taigi, taip, tai yra demokratija ir tai, už ką mes esame. Siekiame turėti tikrai įtraukia, tikrą įtraukia visuomenę ir laisvę. Tada tikiuosi, manau, kad esame teisingame kelyje. Argumentai už ir prieš visada egzistuoja, bet tai yra gražus dalykas demokratijoje. Užuoť žudę vienas kitą, kalbame, ginčijamės, protestuojame.
--	---

Jeangu Macrooy (Nyderlandai)	Demokratija taip pat yra apie prabilimą. Pastaraisiais metais taip pat mačiau, kad pokyčiai yra įmanomi. Net jei galvoji apie kolonijinę praeitį. Didelį šoką patyriau 2015 metais. Dabar iš tiesų esame visiškai kitame laikmetyje. Nyderlandai dabar labai aktyviai nagrinėja tą istoriją. Svarsto, kaip galime su ta istorija susitvarkyti. Ir... tie pokyčiai ateina dėl to, kad žmonės prabyla. Tai, kad žmonės kalbėjo apie kolonijinę praeitį. Dar gerokai prieš man išleidžiant „Gold“. Savo, kaip menininko, indėlį vertinu kaip kuklų. Bet tai yra judėjimas žmonių, kurie vis randa drąsos kalbėti apie kažką, kas užtikrina, kad... Pavyzdžiui, 2023 m. liepos 1 d., per Ketį Koti šventę, karalius atsiprašė už Nyderlandų vergovės istoriją. Tai tikrai žymi... tai tikrai žymi naują erą man. Turime kitokius pokalbius, kai jie sako: „Mes pripažįstame... tą praeitį, tą skausmą... mes pripažįstame, koks jis baisus, ir pripažįstame jo pasekmes.“ Taigi, mes taip pat galime pradėti tikrai nagrinėti... Kokias problemas turime dabar, kurias galime atsekti iki tos istorijos, ir kaip mes jas spręsimė kartu.
---	---

Jeangu Macrooy
(Nyderlandai)

Demokratija man reiškia tikėjimą... mūsų visų balsų galia. Tikrai tikiu žmonių galia. Kad pokyčiai tikrai įmanomi, jei surandame vieni kitus ir išreiškiame save kartu. Ir kad turėtume užimti tą erdvę. Ir labai džiaugtis, kad galime.

Milice Ribeiro Dos Santos
(Portugalija)

Na, kai pagalvoju apie visus šiuos metus, lieka kartumo poskonis, tai neišvengiama. Nes gyvenu demokratinėje šalyje, šiuo metu net turime socialistų partiją, bet yra tokia socialinė nelygybė, tiek daug nepasiekėme. Kai pagalvoju, kad 20 proc. gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos, kad žmonės, turintys darbą, negali gauti minimalaus atlyginimo, Šalyje, kurioje 1,5 mln. žmonių neturi šeimos gydytojo, kur savas būstas yra rimta problema ir tiek daug žmonių gyvena gatvėse... Žinoma, lieka kartus poskonis. Ir man beveik norisi pasakyti, kad reikia dar vienos balandžio 25-osios, gal tada pavyks ką nors pakeisti. Demokratinėje valstybėje reikia, kad visi dalyvautų procese, visi turėtų dalyvauti, o mes turėtume rūpintis demokratiniu procesu ir užtikrinti, kad jis neatsiliktų nuo pasaulio raidos ir naujų problemų atsiradimo. Yra neseniai, 2022 m., atliktas tyrimas, iš kurio matyti, kad Portugalijos padėtis, palyginti su kitomis demokratinėmis šalimis, yra gera tiek pilietinių laisvių, tiek sąžiningų rinkimų procesų požiūriu; kita vertus, jos padėtis prasta dėl nepakankamo piliečių politinio dalyvavimo ir politinės kultūros nebuvimo. Iš tikrųjų tai ir yra svarbiausia išvada. Kai galvojame apie Portugalijos politiką, darome išvadą, kad politinės partijos turi savo galios dinamiką ir kad jos veikia labai, labai toli nuo rinkėjų, jos nutolusios nuo žmonių, kurie jas išrinko. Todėl politinė prasmė ištuštėja, o žmonės jaučiasi nepasirengę politinei intervencijai. Manau, kad tai viena iš priežasčių, skatinančių populizmą, kuris staiga išpildo Portugalijoje. Jis užfiksavo mūsų piliečių, kurie neranda vietos savoje šalyje, diskomfortą.

3 priedas: Ką demokratija reiškia piliečiui ir ko tikimasi iš jaunimo?

- Balsavimo teisė – galimybė dalyvauti renkant atstovus ir priimant svarbius sprendimus.
- Saviraiškos laisvė – teisė laisvai reikšti nuomonę, įsitikinimus ir požiūrį.
- Teisė rengti susirinkimus – galimybė organizuoti ir dalyvauti taikiuose protestuose ir susirinkimuose.
- Teisė į informaciją – laisva prieiga prie informacijos ir valdžios veiksmų skaidrumas.
- Žmogaus teisių apsauga – pagarba pagrindinėms visų piliečių teisėms ir laisvėms.
- Lygybė (pagal įstatymą) – visi piliečiai yra lygūs pagal įstatymą, nepriklausomai nuo socialinės padėties, etninės priklausomybės, religijos ar kitų požymių.
- Dalyvavimas kuriant įstatymus – per išrinktus atstovus piliečiai daro įtaką įstatymų kūrimui.
- Valdžios atsakomybė – valdžia yra atsakinga piliečiams ir privalo atsakyti už savo veiksmus.
- Teisė į teisingumą ir teisinę gynybą – galimybė kreiptis teisinės gynybos teisių pažeidimo atveju.
- Teisė į švietimą – galimybė priimti pagrįstus sprendimus ir kritiškai mąstyti.
- Socialinės teisės – teisė į pagrindines socialines paslaugas, tokias kaip sveikatos priežiūra, švietimas ir socialinė apsauga.
- Pilietinio aktyvumo skatinimas – motyvacija dalyvauti socialiniuose ir politiniuose procesuose dėl bendros gerovės.

Ko tikimasi iš jaunimo šiandien?

- Aktyvus dalyvavimas visuomenės gyvenime –įsitraukimas į bendruomenės gyvenimą per savanorišką darbą, iniciatyvas ar pilietinį dalyvavimą.
- Švietimas ir savęs tobulinimas – įsipareigojimas mokytis ir įgyti žinių, įgūdžių ir kompetencijų ateities iššūkiams.
- Atsakomybė – atsakomybės prisiėmimas už savo veiksmus ir sprendimus.
- Pagarba įvairovei – atvirumas skirtingoms kultūroms, įsitikinimams ir žmonėms.
- Aplinkosauginis sąmoningumas – rūpinimasis aplinka ir aktyvus dalyvavimas tvarioje veikloje.
- Kritinio mąstymo ugdymas – informacijos, socialinių normų ir politinių klausimų apmąstymas.
- Inovacijos ir gebėjimas prisitaikyti – pasirengimas priimti pokyčius ir prisitaikyti prie naujų technologijų bei darbo sąlygų.
- Žmogaus teisių gynimas –lygybės skatinimas, pagarba visų žmonių teisėms ir jų apsauga.
- Savarankiškumo ugdymas – palaipsniui ugdyti finansinį ir emocinį savarankiškumą.
- Konstruktyvus nuomonių reiškimas – pozityvus ir produktyvus dalyvavimas diskusijose.
- Solidarumas ir empatija – rūpinimosi kitais žmonėmis ir bendruomene rodymas ir kitų poreikių supratimas.
- Iniciatyvumas – drąsa imtis iniciatyvos sprendžiant problemas ir kuriant teigiamus pokyčius visuomenėje (agentūriškumas).

4 priedas: Ar tavo demokratija mano demokratija?

„Tavo kūnas, mano pasirinkimas“:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/nov/13/your-body-my-choice-maga-men>

<https://www.newyorker.com/news/the-lede/your-body-my-choice-a-new-rallying-cry-for-the-irony-poisoned-right>

„Naujas šūkis ironija persmelktai dešinei“

Praėjo mažiau nei dvidešimt keturios valandos po Trumpo perrinkimo, kai jauni vyrai pradėjo naudoti šūkį, kuris rodo žingsnį atgal lyčių lygybės ir moterų teisių srityje, ypač susijusį su reprodukcinėmis teisėmis: „Tavo kūnas, mano pasirinkimas“ („The New Yorker“).

Straipsnyje aptariama, kaip radikali dešinė iškreipė frazę „Mano kūnas, mano pasirinkimas“, kuri dažnai buvo naudojama kovoje už moterų reprodukcinės teises.

Alec Perkins
nuotrauka,
<https://www.flickr.com/photos/alecperkins/33332921525/>

Black Lives Matter

John Lucia nuotrauka, <https://www.flickr.com/photos/studioseiko/27950807420/>

Leonhard Lenz, CC0, via Wikimedia Commons

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:BlackLivesMatter_protest_Berlin_2020-05-30_25.jpg

Teisybė:

Atvejai, kai civiliai ir (arba) policija žiauriai nužudo juodaodžius, romus ir LGTB+ bendruomenės narius.

Julia Tulke nuotrauka,

<https://www.flickr.com/photos/aestheticsofcrisis/>

Zak/Zackie: LGTB+ pilietis, žiauriai nužudytas bendrapiliečių ir policijos, Atėnai

Unicorn Riot, Maria Louka nuotrauka, <https://unicornriot.ninja/2022/greek-police-kill-teenager-as-racism-violence-against-roma-people-spikes/>

“Justis for Niko” (Teisybė Niko)

Unicorn Riot nuotrauka, <https://unicornriot.ninja/2022/calls-for-justice-for-nikos-sampanis-renewed/>

Tapatybės klausimai: Kas labiau graikas? Juodaodis ar D. Trumpas?

(Kairėje) Gage Skidmore nuotrauka,
<https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/53067465959>
(Dešinė) All-Pro Reels, CC BY-SA 2.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0>>, via Wikimedia Commons,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giannis_Antetokounmpo_%2851664127127%29_%28cropped%29.jpg

Trumpas teigia, kad yra „graikiškesnis“ už Antetokounmpo; Giannis reaguoja.
2024 m. lapkričio 3 d.

<https://www.thenationalherald.com/%CF%84rump-refers-to-giannis-antetokounmpo-as-the-greek-who-has-more-greek-in-him-the-greek-or-me/>

Viešasis domenas, <https://www.dvidshub.net/image/8840865/departments-defense-augments-us-customs-and-border-protection-removal-flight-efforts>

Grandinėmis surakinti migrantai deportuojami iš JAV (23/1/2025)

Louisa Billeter nuotrauka, <https://flickr.com/photos/24761036@N00/54291209052>

Demokratija po rinkimų (20/2025 m. sausio 20 d., inauguracijos diena, JAV)

Istorinio konteksto lapai

Kroatija
Čekija
Graikija
Lietuva
Lenkija
Portugalija
Rumunija
Ispanija

Kroatija

By Denis Detling

Nuo 1945 iki 1990 metų Kroatija buvo viena iš respublikų, sudarančių Socialistinę Federacinę Jugoslavijos Respubliką (SFJR). Ši valstybė veikė kaip vienpartinė sistema, kuriai vadovavo Jugoslavijos komunistų partija (jai priklausė ir respublikinės komunistų sąjungos, tarp jų – Kroatijos komunistų partija). Sąjungos sekretoriumi buvo Josip Broz Tito, iki pat savo mirties 1980 m. buvęs pagrindine figūra Jugoslavijos politikoje.

Nors Jugoslavija buvo įvardijama kaip valstybė, vienijanti tautas ir tautines mažumas, valdžia slopino tautinius jausmus, skatindama „brolybės ir vienybės“ politiką. Nepaisant liberalesnės socializmo formos, lyginant su kitomis Rytų Europos šalimis, politinės ir pilietinės laisvės šalyje buvo ribotos. Valstybė griežtai kontroliavo tiek visuomeninį, tiek ekonominį gyvenimą. Žiniasklaida buvo reguliuojama valdžios, o kritika režimui dažniausiai nebuvo toleruojama. Vis dėlto, Jugoslavijoje gyvenimo lygis buvo aukštesnis nei daugelyje kitų Rytų Europos šalių dėl specifinio socializmo modelio ir atvirumo Vakarams. Piliečiams buvo leidžiama keliauti į užsienį, o tai buvo retas reiškinys kitose socialistinėse valstybėse. Švietimo sistema buvo formuojama pagal dominuojančią ideologiją. Valstybė investavo į raštingumo didinimą ir užtikrino prieinamą mokymą - dauguma jaunų žmonių galėjo lankyti pradinę ir vidurinę mokyklą.

1980-ųjų pabaiga žymi svarbų politinių ir socialinių pokyčių laikotarpį Kroatijoje. Kroatijoje, kaip ir kitose Jugoslavijos respublikose, stiprėjo demokratizacijos siekis, kuris lėmė ne tik ekonominių, bet ir politinių bei etninių konfliktų paaštrėjimą - kilo tarprespublikinė ir tarpetninė krizė. Visa tai kartu su stiprėjančiu nacionalizmu prisidėjo prie Jugoslavijos federacijos silpnėjimo, galiausiai pasibaigusio Jugoslavijos komunistų partijos – iki tol buvusios pagrindine ideologine ir politine vienijančia jėga – žlugimu 1990 m. sausį.

1989 metų pabaigoje Kroatijos komunistų partija sutiko oficialiai įvesti daugiapartinę sistemą – šis procesas palaipsniui vyko ir kitose respublikose (išskyrus Serbiją ir Juodkalniją). 1990 metų pradžioje Kroatijoje buvo įregistruotos pirmosios opozicinės partijos, kurios pasisakė už demokratines reformas, rinkos ekonomiką ir didesnę nepriklausomumo lygį. Stipriausia partija Kroatijoje tapo Kroatijos demokratinė sąjunga (HDZ), kuriai vadovavo Franjo Tuđmanas. Pirmuosiuose daugiapartinčiuose rinkimuose 1990 m. pavasarį komunistai prarado valdžią, o HDZ laimėjo rinkimus, ir Franjo Tuđmanas tapo Kroatijos prezidentu. Rinkimai vyko ir kitose Jugoslavijos respublikose. Slovėnijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje bei Makedonijoje laimėjo pokyčių siekiančios partijos, tuo tarpu Serbijoje ir Juodkalnijoje valdžią išlaikė komunistai. Po rinkimų prasidėjo Jugoslavijos respublikų prezidentų derybos dėl valstybės pertvarkymo.

Tuo metu Kroatijoje stiprėjo nacionalizmas ir siekis atsiskirti nuo Jugoslavijos. Kartu kilo dalies Kroatijoje gyvenančių serbų maištas – jie norėjo gyventi kartu su serbais už Kroatijos ribų, vadovaudamiesi augančiu Serbijos nacionalizmu. Remiantis 1991 m. gegužę vykusiu referendumu, Kroatija (kartu su Slovėnija) 1991 m. birželio 25 d. paskelbė nepriklausomybę. Tai lėmė atvirą ginkluotą konfliktą su Jugoslavijos Liaudies Armija ir Serbijos sukarintomis grupuotėmis. Jugoslavijos kariuomenės vadovybė siekė išsaugoti Jugoslaviją, o maištavę Kroatijos serbai nenorėjo gyventi atskirai nuo Serbijos. Karo metu (1991–1995 m.) didelė Kroatijos dalis, įskaitant rytinį regioną, buvo okupuota Serbijos pajėgų. Karas pareikalavo daug gyvybių, gyventojai buvo priverstinai iškeldinti iš okupuotų teritorijų, daugybė pastatų buvo sunaikinta. Karas baigėsi 1995 m. vasarą po Kroatijos kariuomenės vykdytos karinės operacijos „Audra“ („Oluja“), kurios metu Kroatija atgavo daugumą savo teritorijų.

Demokratinės pertvarkos procesas tęsėsi visą paskutinį XX a. dešimtmetį. Po pirmųjų daugiapartinių rinkimų 1990 m. Kroatija pasitraukė iš vienpartinės socialistinės sistemos ir pradėjo demokratinės tvarkos kūrimą. Šiuo laikotarpiu politinėje arenoje dominavo Kroatijos demokratinė sąjunga (HDZ), kuriai vadovavo pirmasis nepriklausomos Kroatijos prezidentas Franjo Tuđmanas. Karo metu demokratiniai procesai buvo užgožti ginkluoto konflikto ir politinės centralizacijos. Nors formaliai egzistavo daugiapartinė demokratija, opozicija buvo silpna, o žiniasklaida – smarkiai paveikta valstybės. Dešimtmečio antroje pusėje valdžiai pradėta priekaištauti dėl autoritarinių tendencijų, žiniasklaidos laisvės suvaržymų ir lėto pažangos tempo stiprinant teisinę valstybę. Tik po

Tuđmano mirties 1999 m. ir pasikeitus vyriausybei 2000 m. Kroatija pagreitino reformas, skirtas demokratinių institucijų stiprinimui ir integracijai į Europos bei tarptautines struktūras.

Švietimo sistema patyrė pokyčių – iš mokyklų programų buvo pašalintas turinys, susijęs su Jugoslavijos tapatybe, o vietoj jo įtraukta Kroatijos kultūra ir istorija, pritaikyta prie naujų politinių ir socioekonominių sąlygų.

Kartu su politiniais pokyčiais Kroatijoje vyko ir ekonominės permainos. Perėjimas nuo socialistinės planinės ekonomikos prie rinkos ekonomikos, o nuo socialinės nuosavybės – prie privačios nuosavybės, buvo sudėtingas ir skausmingas procesas. Skirtingai nei daugelyje kitų Rytų Europos šalių, kur vyravo valstybinė nuosavybė, Kroatijoje iki 1990 m. beveik visos įmonės veikė socialinės nuosavybės pagrindu, remiantis darbuotojų savivalda. Pereinamuoju laikotarpiu dalis turto buvo perduota valstybės nuosavybei, o likusi dalis – privatizuota (privatizacijos procesą lydėjo daug pažeidimų). Ši transformacija lėmė ryškų pramonės gamybos nuosmukį, rinkų praradimą, lėtą naujų rinkų įsisavinimą, staigų nedarbo augimą, gyvenimo lygio prastėjimą, socialinį nesaugumą ir visuomenės susisluoksniavimą. Karo padariniai dar labiau pablogino ekonominę padėtį, sulėtino plėtrą ir padidino valstybės skolą.

Milan Ivanović ir Željko Rogina pasakojo apie gyvenimą prieš demokratinius pokyčius, taip pat apie įvykius, vykusius jų metu ir po jų, kritiškai reflektuodami savo patirtis. Željko Rogina buvo aktyvus karo dalyvis, o Milanas dalyvavo reintegracijos procese. Tūnde Šipoš Živić kaip vaikas sveikino demokratinius pokyčius 90-ųjų pradžioje – ji perteikia savo tėvų prisiminimus. Karo metu ji kartu su šeima gyveno teritorijoje, kurią kontroliavo serbai, todėl gali papasakoti apie naująją nedemokratiją, taip pat apie taiką reintegracijos procesą, po kurio ji patyrė ir demokratinius pokyčius.

Čekija

By Bohumil Melichar

1938 m. Čekoslovakija pasidavė Vokietijos nacionalsocialistinės politikos spaudimui. Po to, kai jos vadovai pasirašė Miuncheno susitarimą, jie ne tik atidavė pasienio teritorijas, kuriose gyveno gausi vokiečių mažuma, Trečiajam Reichui, bet ir atsisakė parlamentinės demokratijos laisvių. 1939 m. pavasarį visą šalies teritoriją galutinai užėmė Vermachtas, o Slovakija tapo nepriklausoma valstybe su konservatyvia fašistine vyriausybe, lojalia Berlynui. Šešerius metus trukusi nacių okupacija buvo lydima materialinio nepritekliaus, nacionalinio elito bauginimo ir teroro, nukreipto prieš demokratinį ir komunistinį pagrindinį pasipriešinimą. Žydų mažuma buvo sistemingai naikinama ir dėl genocido faktiškai išnyko. Karo veiksmai baigėsi 1945 m. gegužę. Praha buvo užimta Raudonosios armijos, o prezidentas Edvardas Benešas ir Komunistų partijos pirmininkas Klement Gottwald grįžo į tėvynę. Po karo kilęs visuomenės pyktis ir keršto nuotaikos prisidėjo prie vokiečių mažumos priverstinio iškeldinimo iš pasienio teritorijų.

Kairiųjų ir centro politinės partijos susivienijo į vadinamąjį Nacionalinį frontą, kurį, padedant Sovietų Sąjungai, palaipsniui perėmė komunistai. Nuo 1948 m. jie ėmėsi kurti Stalino įkvėptą diktatūrą. Buvo nacionalizuotos ne tik stambios įmonės, bet ir smulkūs verslai bei šeimos ūkiai, kurie buvo prievarta kolektyvizuoti. Tie, kurie šį procesą laikė vagyste, buvo kartu su politiniais oponentais teisiami parodomuosiuose teismuose, nubausti mirties bausme arba įkalinti darbo stovyklose. Valstybinio teroro taikiniais tapo ir nonkonformistiniai menininkai, intelektualai ar bažnyčios vadovai. Likusi visuomenės dalis gyveno centralizuotai valdomoje ekonomikoje, kurioje prioritetas buvo teikiamas sunkiajai pramonei ir inžinerijai, o ne gyventojų poreikiams. Po Stalino mirties atsivėrė galimybės socialistinės sistemos reformavimui. Suteikta didesnė laisvė intelektualams įkvėpė naują kartą, kritiškai vertinusią ne tik stalinistinio smurto perteklių, bet ir siekusią daugiau demokratijos, atvirumo ir laisvės visose gyvenimo srityse.

Socializmo su žmogišku veidu eksperimentas Prahoje buvo nutrauktas 1968 m. rugpjūtį, kai į šalį įžengė Varšuvos kariuomenė. Tankiai užėmė visą šalį, o po reformistinio Komunistų partijos sparno pašalinimo valdžią perėmė nedemokratinio socializmo šalininkai. Sovietų kariai įkūrė nuolatinę bazę netoli Prahos ir liko ten iki 1991 m. Buvo pradėtos partijos ir institucijų „valymo“ kampanijos. Nesutinkantiems su naująja tvarka tai reiškė ne tik karjeros žlugimą, bet ir slaptosios policijos (Gestapo) persekiojimą, kuris galėjo paliesti ir jų šeimas. Priešingai, režimui lojalūs asmenys turėjo galimybę siekti karjeros bei naudotis socialinėmis privilegijomis. Komunistai ragino visuomenę grįžti prie „normalaus gyvenimo“, todėl 1970–1980 m. laikotarpis Čekoslovakijoje vadinamas „normalizacija“. Už lojalumą komunistai siūlė piliečiams patogų gyvenimą – nedarbą, valstybės finansuojamą sveikatos apsaugą ir švietimą, motinystės atostogų prailginimą iki trejų metų bei masinę butų statybą. Tik nedaugelis intelektualų, religinių veikėjų ar buvusių politikų atsisakė ramaus šeimos gyvenimo, darbo, televizijos žiūrėjimo, sporto ir savaitgalių sodybose. 1977 m. jie įkūrė disidentų sambūrį „Charta 77“, kuris kritikavo komunistinį režimą dėl pagrindinių žmogaus teisių pažeidimų.

Nors disidentai kentėjo nuo stipraus Valstybės saugumo spaudimo, nerašytas susitarimas – tylėti mainais į materialinę gerovę – tarp daugumos piliečių ir Komunistų partijos ėmė trūkinėti 1980-aisiais. Jaunoji karta, tiesiogiai nepatyrusi Didžiosios depresijos skurdo, Antrojo pasaulinio karo kovų, stalinizmo teismų ar 1960-ųjų reformų bandymų, pradėjo reikalauti ne tik žodžio laisvės, bet ir apskritai vakarietiško gyvenimo būdo, apie kurį jie sužinojo nepaisant geležinės uždangos. Gyvenimo lygis augo lėtai, o jaunąją kartą vargino ne tik negalėjimas apibrėžti savęs politinės sistemos atžvilgiu, bet ir tai, kad jie turėjo stovėti eilėse, kad gautų butą, nusipirktų gerą skalbimo mašiną, automobilį ar net dviratį. XX a. 9-ojo dešimtmečio viduryje SSRS buvo pradėta nauja socializmo reformavimo banga, kuri ir Prahoje paskatino diskusijas apie demokratijos principus, atvirumą ir visuomenės ateities tikslus. Galiausiai tai peraugo į socialistinės santvarkos pagrindų kvestionavimą.

Praėjus keliems mėnesiams po to, kai sukilusi minia nugriovė Berlyno sieną ir ėmė byrėti Rytų blokas, studentų demonstracijos Prahoje buvo žiauriai numalšintos policijos. Pasipriešinimo banga prieš šį smurtą paskatino visos šalies protestus, visuotinį streiką ir reikalavimus įteisinti daugiapartinę sistemą. Prahos studentų bendruomenė įkūrė Pilietinį forumą, kuris siekė tęsti „Chartijos 77“ iniciatyvas užmezgant dialogą su valdžia. Slovakijoje susikūrė panaši organizacija „Viešumas prieš smurtą“. Václav Havel, vienas iš „Chartijos 77“ steigėjų, tapo aktyvios opozicijos lyderiu. Socialistinės diktatūros žlugimas vyko labai greitai – jau 1989 m. gruodį Havelas tapo prezidentu. Tačiau kritiškai Komunistų partijos politiką vertinusių žmonių vienybė truko neilgai – 1991 m. sausį Pilietinis forumas subyrėjo po triuškinamos pergalės pirmuosiuose demokratiniuose rinkimuose. XX a. paskutiniajame dešimtmetyje politinis laukas buvo padalytas į kairiąsias ir dešiniąsias partijas, kaip įprasta Vakarų parlamentinėse demokratijose. Tuo pat metu, kai suskilo demokratijos siekės pilietinis judėjimas, ėmė ryškėti ir valstybinės vienybės irimo ženklai. 1992 m., po dvejų metų trukusių nesutarimų tarp Prahos ir Bratislavos dėl pokomunistinio valstybės modelio, pagrindinių Slovakijos ir Čekijos partijų lyderiai susitarė dėl administracinio valstybės padalijimo. Buvo įkurtos dvi nepriklausomos valstybės – Čekijos Respublika ir Slovakijos Respublika.

Vienas pagrindinių šios transformacijos veikėjų buvo naujai įkurtos Pilietinės demokratų partijos (ODS) pirmininkas Václavas Klausas, kuris, būdamas ministru pirmininku, pasisakė už spartų valstybinių įmonių privatizavimą ir visos visuomenės perėjimą prie rinkos ekonomikos per kelerius metus. Ši transformacija atnešė ne tik greitus rezultatus, bet ir socialinį nesaugumą, susijusį su korupcija, daugelio socializmo laikais laikytų „vitrininių“ fabrikų žlugimu ir didėjančiu nedarbu. Pradinė visuomenės parama šiai politikai pradėjo silpnėti, kai tapo akivaizdu, kad vakarietiškas vartotojiškumas automatiškai nepasiekiamas visiems. 1996 m. į valdžią sugrįžus socialdemokratams, demokratiškosios kairės vaidmuo vėl tapo reikšmingas – ji ėmė veikti kaip atsvara neoliberalizmui ir privatizacijos šalininkų vizijai. Čekijos perėjimo nuo diktatūros prie demokratijos etapas simboliškai užsibaigė 2003 m., kai buvo paskelbtas referendumas dėl šalies stojimo į Europos Sąjungą. Tuo metu prezidento pareigas ėjo Václavas Klausas, o premjeru buvo socialdemokratų lyderis Vladimíras Špidla

Visų trijų liudininkų – Jiří Zajíco, Michaelos Bedrníkovos ir Lucios Bartošovos – gyvenimus stipriai paveikė Aksominė revoliucija. Jų gyvenimas po socialistinės diktatūros pasikeitė kone per naktį – jie pateko į chaotišką, bet laisvą dešimtojo dešimtmečio erą, kurioje Čekijos ir Slovakijos visuomenė ieškojo naujos tapatybės. Jiří Zajíc Prahos pavasarį išgyveno kaip moksleivis, o po to vykęs susidorojimas dėl jo religinių ir politinių įsitikinimų neleido jam studijuoti norimos specialybės. Lucia Bartošová ir Michaela Bedrníková priklausė Aksominės revoliucijos studentų aktyvistų kartai, gimusiai 1970-aisiais. Pirmieji du priklausė alternatyvioms socialinėms struktūroms – katalikiškai ir protestantiškai pagrindinėms bažnyčioms – o Lucia Bartošová su šeima gyveno taip, kaip dauguma čekoslovakų įsivaizdavo „normalų“ gyvenimą. Visi jie aktyviai dalyvavo 1989 m. rudenį vykusiuose protestuose ir pokomunistinės visuomenės kūrime.

Graikija

Vassiliki Sakka-Maria Fragoulaki

Gyvenimas prieš diktatūrą

1949 metais pasibaigęs Graikijos pilietinis karas (1946–1949 m.) neatnešė politinio stabilumo. Priešingai, iki 1967 m., kai buvo įvesta chunta (pulkininkų diktatūra), šalyje vyravo politinis nestabilumas, kuris palaipsniui vedė prie krizės. Nors pagal konstituciją šalis buvo monarchinė demokratija, karalius aktyviai kišosi į politinius reikalus, vyriausybės dažnai keitėsi. Dešinieji buvo įsitvirtinę politinėje sistemoje, komunistų partija buvo uždrausta. Nacionalinės radikalų sąjungos (ERE) partija, vadovaujama Konstantino Karamanlio (jis buvo ministras pirmininkas 1955–1963 m.) pristatė save kaip antikomunistinę progresyvią visų dešinės jėgų sąjungą. Šalyje veikė karo lauko teismai, vyko kairiųjų persekiojimai, tremtys, įkalinimai, izoliavimas stovyklose bei egzekucijos. Simboliškas pavyzdys – Nikoso Bellogiannio ir dar trijų asmenų sušaudymas nepagrįstai apkaltinus juos šnipinėjimu vos po 2,5 metų nuo oficialios pilietinio karo pabaigos, nepaisant tarptautinės mobilizacijos jų gyvybių išgelbėjimui.

1951 m. buvo įkurta EDA (Vieningoji demokratinė kairė) – kairiųjų partijų koalicija, kuri 1958 m. rinkimuose tapo oficialia opozicija, o tai išprovokavo represijų bangą prieš kairiuosius visoje šalyje. 1961 m. įvyko pirmalaikiai rinkimai, kuriuos lydėjo smurtas ir sukčiavimas. Konservatyvių centristinių partijų koalicija, vadovaujama Georgioso Papandreou (Centro sąjunga), iškyla kaip pagrindinė opozicija. Ji ginčijo rinkimų rezultatus ir paskelbė vadinamąją „Nepriimtina kovą“. Iki 1964 m., kai Centro sąjunga laimėjo rinkimus ir Georgios Papandreou tapo ministru pirmininku, šalyje vyravo politinis chaosas, kuriame aktyviai dalyvavo karališkoji šeima. Šio laikotarpio kulminacija buvo 1963 m. Grigorio Lambrakio, EDA nario ir pasaulinio taikos bei nusiginklavimo judėjimo aktyvisto, nužudymas. Jis žuvo automobilių „avarijoje“, kurią surežisavo aukšto rango policijos pareigūnai. Centro sąjungos valdymą nutraukė jos parlamentarų pasitraukimas 1965 m. liepą (vadinamasis Atsiskyrimas arba Liepos įvykiai –

louliana). Tai žymėjo didelės įtampos ir politinės krizės pradžią, kuriai buvo būdingi dažni vyriausybių pasikeitimai ir politinis smurtas.

Politinis nuosmukis pasiekė viršūnę 1967 m. balandžio 21 d., kai įvyko kariškių perversmas – būrys prisiekusių karininkų įvedė diktatūrą (vadinamą „Pulkininkų chuntą“). Šis režimas panaikino demokratines institucijas, apribojo spaudos, žodžio ir susirinkimų laisvę, buvo griežtai kontroliuojamas švietimas ir profesinių sąjungų veikla. Mokyklose buvo diegiama nacionalistinė propaganda. Šeimos gyvenimas buvo konservatyvus, pagrįstas tradiciniais lyčių vaidmenimis. Kasdieniame gyvenime buvo ribojama piliečių saviraiška ir politinė veikla. Cenzūra buvo labai griežta, o prieštaravusieji režimui rizikavo būti areštuoti, kankinami ar ištremti – tai buvo būdinga visam diktatūros laikotarpiui. Visos trys pateiktos graikų liudijimų istorijos patvirtina laisvių suvaržymus ir dėl to kilusią nesaugumo bei diskriminacijos atmosferą, nukreiptą prieš nekonformistus, o ypač prieš kairiųjų pažiūrų žmones.

Perėjimas

1974 m. liepos 24 d. Konstantinas Karamanlis buvo pakviestas iš Paryžiaus perimti šalies valdžią. Karamanlis suformavo nacionalinės vienybės vyriausybę ir ėmėsi veiksmų demokratijai atkurti. Jis stabilizavo politinę situaciją, atstatė asmens laisves ir siekė demilitarizuoti politiką, taip pat legalizavo Graikijos komunistų partiją, kuri dalyvavo pirmuose laisvuose rinkimuose 1974 m. lapkritį. Šiuose rinkimuose Komunistų partija įveikė neseniai įkurtą Karamanlio vadovaujamą Naujosios demokratijos partiją („Nea Dimokratia“). 1974 m. gruodžio 8 d. vyko referendumas dėl konstitucijos, kurio rezultatas buvo monarchijos panaikinimas – didžioji dauguma graikų pasirinko neribotą demokratiją. Naujoji 1975 m. demokratinė konstitucija garantavo žmogaus teises, parlamentinę sistemą ir valdžių atskyrimą. Visos trys pateiktos graikų liudijimų istorijos pabrėžia „entuziastingą“ didelės dalies gyventojų priėmimą po nepriklausomybės laikotarpio laukiančių „laisvių“. Prasidėjo intensyvaus „politizavimo“ laikotarpis siekiant „pokyčių“ – pasaulio gerinimo. „Tai iš tiesų buvo siautulis, aš nepamirštu garso, to garso, tos atmosferos, to palengvėjimo, kurio nepajėgtum patikėti, ekstazės, pasaulio ekstazės.“

Demokratija („Metapolitefsi“)

Nuo 1974 iki 1981 metų politiniame gyvenime dominavo dešinėsios pakraipos partija Naujoji demokratija, o 1981 m. rinkimus laimėjęs Andreaso Papandreou vadovaujamas Graikijos visuotinis socialistinis judėjimas (PASOK) atvedė centro kairės jėgas į valdžią, daugiausia dėmesio skirdamas socialinėms reformoms. Nuo to laiko šalyje įsitvirtino santykinis politinis stabilumas ir demokratinė valdžios kaita, o karinę grėsmę pavyko visiškai pašalinti. Socialinės teisės buvo sustiprintos reformuojant darbo, socialinės gerovės ir švietimo sritis. Kasdieniame gyvenime politinės laisvės buvo visiškai atstatytos, vystėsi profesinės sąjungos ir politinės organizacijos. Įstatymuose buvo įtvirtintos stipresnės moterų ir mažumų teisės. Švietimas tapo prieinamesnis ir modernizuotas pagal tuo metu galiojančius standartus, siekiant kovoti su nelygybe. Graikijos piliečiams atsirado viltis dėl ekonominės gerovės ir socialinės pažangos, ypač po šalies įstojimo į Europos ekonominę bendriją (EEC) 1981 metais. Apskritai šis laikotarpis buvo lydimas stipraus pokyčių ir gyvenimo sąlygų gerėjimo jausmo, piliečiai siekė dalyvauti politiniame ir socialiniame gyvenime, nors kai kuriais atvejais pasitaikė nuosmukių bei nusivylimų. Nuo 1989 iki 2009 metų politiniame gyvenime vyravo stabilumas ir nuoseklumas, nepaisant įvairių skandalų. Nuo 2010 metų Graikija susidūrė su sunkia finansine ir sociopolitine krize po šalies bankroto ir griežtų finansinių apribojimų įvedimo tarptautinių organizacijų – Tarptautinio valiutos fondo (International Monetary Fund, IMF) ir Europos Centrinio banko (ECB) – iniciatyva. Neramumai, socialinis ir politinis nepasitenkinimas, demonstracijos ir gyvenimo lygio blogėjimas, kartu su nedarbu ir protų nutekėjimu, ženklino „Metapolitefsi“ pabaigą. Viešas pasipiktinimas lėmė valdžios pasikeitimą 2015 metais, kai pirmą kartą rinkimus laimėjo kairiųjų pažiūrų partija, kuri suformavo vyriausybę (iki 2019 metų).

Lietuva

Sandra Gaučiūtė

Gyvenimas prieš demokratiją

Prieš įsitvirtinant demokratinei sistemai, Lietuva patyrė įvairių politinių režimų priespaudą.

- **1918 m. vasario 16 d.** – pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės aktas, kuriuo paskelbtas nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas.
- **1940 m. birželio 15 d.** – Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą.
- **1941 m. birželis** – masiniai gyventojų trėmimai į Sibirą
- **1941–1944 m.** – Vokietija įsiveržė į SSRS, priversdama sovietus atsitraukti. Nacių okupacijos metu vykdytas Holokaustas – buvo nužudyta 90–95 % Lietuvos žydų.
- **1944–1990 m.** – antroji sovietų okupacija.

Sovietų okupacijos metais žmogaus laisvės Lietuvoje buvo smarkiai apribotos.

Cenzūra buvo plačiai paplitusi – nuo spaudos kontrolės iki asmeninių žmonių gyvenimo pasirinkimų apribojimo. Žodžio laisvė taip pat buvo ribojama – bet kokia valdžios, pagrįstos vienpartine sistema, kritika buvo baudžiama. **Privatizacija buvo panaikinta** – žemė, verslai ir turtas buvo nacionalizuoti. Kolektyvizacija reiškė privačios žemės nusavinimą ir priverstinį ūkininkų įtraukimą į kolūkius. Tie, kurie priešinosi, buvo tremiami į Sibirą. **Sovietų valdžia pertvarkė švietimo sistemą**, įvesdama privalomą mokymą ir integruodama jį į komunistinę ideologiją (vykdoma indoktrinacija). **Buvo vykdomas kryptingas teroras prieš bažnyčią** – daug bažnyčių buvo uždaryta, o tikėjimo laisvė apribota. Sovietų režimas aktyviai slopino religines praktikas. **KGB (Sovietų slaptoji policija) veikė nuo 1954 iki 1991 m.** ir buvo pagrindinė Sovietų Sąjungos saugumo institucija. Šios organizacijos pirmtakės, tokios kaip NKVD, veikė kur kas anksčiau ir jau nuo 1940 m. vykdė masines represijas, trėmimus ir egzekucijas Lietuvoje. KGB slopino politinį pasipriešinimą, sekė piliečius ir taikėsi į tuos, kurie priešinosi režimui. Buvo vykdomi areštai, tardymai, kankinimai ir prievarta ištraukiami prisipažinimai. Kaliniai gyveno žiauriomis sąlygomis, patyrė psichologinį spaudimą ir smurtą, buvo siunčiami į priverstinio darbo stovyklas ar net sušaudomi. Sovietų Sąjungos aukščiausios vadovybės nutarimais 1940–1953 m. Lietuvos Respublikoje buvo vykdomos masinės deportacijos, kai gyventojai buvo išvežami į atokias Sovietų Sąjungos vietas, ypač Sibirą, kuriame gyveno žiauriomis sąlygomis.

Remiantis skirtingų šaltinių duomenimis, sovietinės okupacijos laikotarpiu (1940–1990 m.), dėl masinių egzekucijų, trėmimų, priverstinio darbo stovyklų ir politinių represijų mirė arba buvo nužudyti apie 50 000–70 000 Lietuvos gyventojų.

Svarbiausi įvykiai

Trėmimai (1940-ieji – 195-ieji): Sovietų Sąjungos aukščiausios vadovybės nutarimais buvo vykdomi masiniai civilių gyventojų trėmimai į Sibirą ir kitas atokias vietas. Trėmimai turėjo kelis tikslus: siekė numalšinti pasipriešinimą sovietizacijai, nuslopinti tautinį sąmoningumą, spartinti kolektyvizaciją ir tuo pačių išnaudojo tremtinius kaip neapmokamą darbo jėgą retai apgyvendintose Sovietų Sąjungos vietose. Žmonės buvo gabenami gyvuliniais vagonuose, o dalis jų, dėl itin prastų sąlygų, net nepasiekė trėmimo vietos.

- **1941 m. birželis:** pirmosios masinės trėmimų bangos metu ištremta apie **17 500 žmonių**, tarp jų – buvęs Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis, vyriausybės pareigūnai, mokytojai, intelektualai, ūkininkai ir dvasininkai.
- **1948 m. gegužė:** ištremti **40 002 žmonės**.
- **1949 m. kovas:** ištremti **33 736 žmonės**.
- **1951 m. spalio:** ištremti **16 150 žmonių**.

Daugelis tremtinių, įskaitant vaikus, buvo išsiųsti į sunkaus darbo stovyklas Irkutske, Altajuje ir prie Arkties vandenyno.

Lietuvos ginkluotas pasipriešinimas (Partizaninis karas, 1944–1953): Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje prasidėjo ginkluotas pasipriešinimo judėjimas prieš Sovietų okupaciją. Tai buvo ilgiausias partizaninis karas Europoje, trukęs beveik dešimtmetį. Manoma, kad jame dalyvavo apie **40 000–50 000 kovotojų**. Partizaniniame kare dalyvavo įvairaus amžiaus ir socialinių grupių žmonės. Dauguma jų buvo itin jauni – nuo 18 iki 30 metų.

Sovietų okupacinė valdžia žiauriai reagavo į partizaninio karo dalyvius ir jų vykdomą pasipriešinimą – vykdė masines represijas, areštus, žudymus ir smurtą prieš partizanus bei jų rėmėjus. Skaičiuojama, kad **per partizaninį karą žuvo bei buvo nužudyti apie 30 000 partizanų ir jų rėmėjų**.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika (1972–1989):

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika – 1972–1989 m. pagrindyje leistas ir platintas leidinys, dokumentavęs žmogaus teisių pažeidimus, tikinčiųjų persekiojimą bei represijas prieš dvasininkus ir visuomenės veikėjus Sovietų

Lietuvoje. Tai buvo vienas reikšmingiausių disidentinių leidinių, pritraukęs tarptautinį dėmesį ir atskleidęs sovietinius nusikaltimus bei lietuvių kovą už religijos ir tautos laisvę.

Kroniką visiškai slapta pradėjo leisti bei platinti kunigas **Sigitas Tamkevičius**. Sovietų valdžia Kroniką laikė grėsme. Dauguma Lietuvos disidentų – **Sigitas Tamkevičius, Alfonsas Svarinskas, Jonas Boruta, Nijolė Sadūnaitė** – buvo suimti, įkalinti ar ištremti. Kronika atliko svarbų vaidmenį įkvepiant neginkluotą tautos pasipriešinimą ir įrodė, kad sovietinę sistemą galima kvestionuoti, o tautinė bei religinė laisvė Lietuvos gyventojams vis dar yra svarbi.

Pereinamasis laikotarpis

Pereinamasis laikotarpis (1988–1990 m.) Lietuvoje buvo sudėtingas procesas, pasižymintis politinėmis kovomis ir masinėmis demonstracijomis.

- 1988 m. birželio 3 d. įkurtas Sąjūdis (Lietuvos persitvarkymo sąjūdis) – *Lietuvos politinis- visuomeninis judėjimas*, siekęs Lietuvos nepriklausomybės.
- 1989 m. rugpjūčio 23 d. įvyko Baltijos kelias – 650 km ilgio gyva žmonių grandinė, skirta Molotovo–Ribbentropo paktui (1939 08 23) pasmerkti ir vieningam laisvės siekimui (išsivadavimui iš sovietinio okupacinio režimo) pareikšti.
- 1990 m. vasario 24 d. Lietuvoje surengti Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos laisvi daugiapartiniai rinkimai.
- 1990 m. kovo 11 d. priimtas Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo aktas, skelbęs Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą.
- 1991 m. sausio 13 d. SSRS agresijos Lietuvoje karinė akcija. Buvo siekiama įvykdyti Lietuvos valstybinį perversmą ir atkurti šalyje sovietinę valdžią.

Svarbiausi įvykiai

Roko maršas – tai muzikos festivalių ir politinių demonstracijų renginių ciklas, vykęs Lietuvoje 1987–1989 m. Šie renginiai buvo itin svarbūs Sąjūdžio idėjoms skleisti bei siekiant mobilizuoti jaunimą prieš sovietinę valdžią. Koncertų metu buvo atliekamos patriotinės dainos, sakomos kalbos apie Lietuvos ateitį, nepriklausomybę ir tautinį identitetą. Vienas didžiausių Roko maršo renginių, kuris pritraukė apie 100 000 žmonių, įvyko 1988 m. Vilniuje esančiame Vingio parke. Renginyje buvo reikalaujama legalizuoti Lietuvos tautinius simbolius, tokius kaip trispalvė vėliava ir valstybinis himnas.

Roko grupė „Antis“ dainuoja viename iš pirmųjų „Roko maršas“ koncertų. Vilnius, Lietuva, 1987. Nuotr. Raimondas Urbakavičius. Lietuvos nacionalinis muziejus.

Baltijos kelias buvo taiki politinė demonstracija, įvykusi 1989 m. rugpjūčio 23 d. Maždaug 2 milijonai žmonių iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos susikibo rankomis ir sudarė apie 650 kilometrų ilgio gyvą grandinę per tris Baltijos valstybes – nuo Vilniaus (Lietuva), per Rygą (Latvija) iki Talino (Estija). Šis įvykis tapo galingu pasipriešinimo sovietų valdžiai simboliu ir nepriklausomybės siekio išraiška. Baltijos kelias įvyko minint Molotovo–Ribentropo pakto 50-ąsias metines – tai buvo slapta 1939 m. rugpjūčio 23 d. susitarimas tarp nacistinės Vokietijos ir Sovietų Sąjungos, kuris lėmė Baltijos valstybių okupaciją 1940 m. Demonstracijoje dalyvavę žmonės reikalavo, kad Sovietų Sąjunga pripažintų šio pakto neteisėtumą ir atkurtų Baltijos šalių nepriklausomybę. Organizatoriai per radijo laidas ir laikraščius kvietė gyventojus rinktis konkrečiose vietose suplanuotame maršrute. Nepaisant to meto ribotų komunikacijos galimybių, dalyvių skaičius buvo milžiniškas, parodantis stiprią tautinę vienybę. 2009 m. Baltijos kelias buvo įtrauktas į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ registrą, pripažįstant jo svarbą demokratijai ir žmogaus teisėms.

Baltijos kelias, 1989 m. rugpjūčio 23 d. / Kusurija, CC BY-SA 3.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>>, via Wikimedia Commons

1990 m. kovo 11 d. – Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo aktas

Po 1988 m., kai buvo įkurtas Sąjūdis, Lietuvos visuomenė vis aktyviau ėmė reikalausti nepriklausomybės nuo SSRS. 1989 m. Baltijos kelias parodė Lietuvos, Latvijos ir Estijos vienybę prieš sovietinę valdžią. 1989 m. Sovietų Sąjunga leido ribotą Baltijos valstybių savivaldą, tačiau Lietuva siekė visiško suvereniteto. 1990 m. vasario mėn. rinkimuose Sąjūdis laimėjo daugumą Aukščiausiojoje Taryboje. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo aktą, kuriuo buvo paskelbta, kad Lietuvos nepriklausomybė atstatoma remiantis 1918 m. Vasario 16-osios aktu, o Sovietų Sąjungos įstatymai Lietuvoje pripažįstami negaliojančiais. Sąjūdžio lyderis Vytautas Landsbergis buvo išrinktas Aukščiausiosios Tarybos pirmininku – pirmuoju atkurtos Lietuvos valstybės vadovu. SSRS šį nepriklausomybės aktą paskelbė neteisėtu ir įvedė ekonomines sankcijas. 1990 m. balandį SSRS nutraukė naftos ir dujų tiekimą Lietuvai, siekdama sužlugdyti jos ekonomiką.

1991 m. sausio 13 d. – įvykiai Vilniuje

Ekonominis spaudimas neprivertė Lietuvos grįžti į Sovietų sudėtį, tad 1991 m. sausį SSRS ėmėsi karinės agresijos, kurios tikslas buvo nuversti teisėtai išrinktą Lietuvos valdžią ir atkurti sovietinę kontrolę. Sausio 12 d. sovietų pajėgos užėmė Spaudos rūmus Vilniuje, o sausio 13 d. puolė Vilniaus televizijos bokštą, vieną svarbiausių ryšių centrų. Tūkstančiai Lietuvos piliečių susirinko prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų, siekdami apginti savo nepriklausomybę ir teisėtą valdžią. Nepaisant karinės jėgos, visuomenės pasipriešinimas išliko tvirtas, ir sovietų planas žlugo. Per šiuos įvykius žuvo 14 civilių, o daugiau nei 700 žmonių buvo sužeisti gindami Lietuvos laisvę. Po šių įvykių tarptautinė bendruomenė pasmerkė sovietų agresiją, o pasaulio palaikymas Lietuvos nepriklausomybei sustiprėjo.

1991 m. - Sovietų kariuomenė užima Televizijos bokštą ir Lietuvos radijo ir televizijos pastatą Vilniuje. Nuotr. Andriaus Petrulevičiaus. Lietuvos nacionalinis muziejus.

Demokratija

Šiuolaikinė Lietuva – atspari, pažangi ir į ateitį žvelgianti demokratinė valstybė, siekianti suderinti ekonominį augimą su socialiniais iššūkiais ir nacionaliniu saugumu.

Svarbiausi įvykiai:

- 1991 m. vasario 11 d. – Islandija tapo pirmąja Vakarų šalimi, pripažinusia Lietuvos nepriklausomybę.
- 1991 m. liepos 29 d. – Sovietų Sąjunga oficialiai pripažino Lietuvos nepriklausomybę.
- 1992 m. spalio–lapkritis – pirmieji laisvi rinkimai nepriklausomoje Lietuvoje: piliečiai balsavo už Seimą ir priėmė naują Konstituciją.
- 1993 m. vasario 14 d. – pirmieji prezidento rinkimai po nepriklausomybės atkūrimo; pirmuoju išrinktuoju Prezidentu tapo Algirdas Brazauskas.
- 1992 m. – priimta nauja Lietuvos Respublikos Konstitucija.
- 2004 m. – Lietuva įstojo į NATO ir Europos Sąjungą.
- 2015 m. – euras tampa nacionaline valiuta Lietuvoje.

Pirmieji demokratijos metai Lietuvoje buvo pažymėti politiniu nestabilumu ir ekonominiais sunkumais, susijusiais su perėjimu nuo centralizuotos sovietinės ekonomikos prie rinkos ekonomikos. Šalyje vyravo aukšta infliacija, nedarbas, vyko įvairūs socialiniai pokyčiai. Lietuvoje buvo įtvirtinta pusiau prezidentinė demokratijos sistema, kurioje valdymą dalijasi Lietuvos Respublikos prezidentas ir Seimas.

Nuo nepriklausomybės atkūrimo susikūrė įvairios politinės partijos, o valdžios dauguma nuolat keitėsi tarp konservatorių, socialdemokratų ir liberalų. Teisinė sistema buvo nuosekliai reformuota, kad atitiktų europinius demokratinius standartus – 1992 m. priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtino žmogaus teises, laisvus rinkimus ir daugiapartinę sistemą. Teisėjų ir teismų nepriklausomumas buvo sustiprintas siekiant apsaugoti juos nuo politinės įtakos.

Sovietmečiu kasdienis gyvenimas buvo griežtai kontroliuojamas, trūko prekių, laisvių ir galimybių. Įtvirtinus demokratiją, gyventojai įgijo prieigą prie laisvosios rinkos, daugiau darbo galimybių ir individualių teisių. Gyvenimo kokybė ypač pagerėjo Lietuvai įstojus į ES – atsivėrė laisvas judėjimas visoje Europoje.

Šiuo metu Lietuvos ekonomika yra viena sparčiausiai augančių ekonomikų Europos Sąjungoje, pasižyminti stipriomis IT, finansinių technologijų, biotechnologijų ir logistikos sritimis. Lietuvos sostinė Vilnius išaugo į regioninį startuolių centrą, pritraukiantį tarptautines investicijas. Modernizuotos sveikatos apsaugos, švietimo sistemos ir viešųjų paslaugų sritys. Kultūriškai šalis išlaiko pusiausvyrą tarp istorinio paveldo ir globalizacijos – užtikrinama religijos laisvė, tikėjimas gali būti praktikuojamas be valstybės kišimosi. Spaudos laisvė išlieka stipri – nepriklausoma žiniasklaida aktyviai tiria korupciją ir politinius sprendimus.

Nepaisant pažangos, Lietuva susiduria su naujais demokratijos iššūkiais. Visuomenės poliarizacija, mažėjantis pasitikėjimas institucijomis ir abejonių keliantis teismų nepriklausomumas išlieka aktualūs. Atsižvelgiant į geopolitinius įvykius, vis svarbesniu prioritetu tampa nacionalinio saugumo klausimas. Geografiškai svarbioje vietoje esanti Lietuva atlieka svarbų vaidmenį regioniniam saugumui kaip ES išorinės sienos saugotoja. Po Rusijos invazijos į Ukrainą Lietuva teikė karinę ir humanitarinę pagalbą Ukrainai bei taikė griežtas sankcijas Rusijai ir Baltarusijai.

2021 m. Lietuva susidūrė su Baltarusijos organizuota hibridine ataka, kai dideli neteisėtų migrantų srautai buvo stumiami į šalies teritoriją. Ši krizė atskleidė sienų apsaugos ir prieglobsčio politikos spragas, dėl kurių buvo griežtinama migracijos kontrolė. Būdama Rusijos taikiniu, Lietuva turi stiprinti demokratinį atsparumą – kovoti su propaganda, užtikrinti rinkimų skaidrumą ir didinti visuomenės sąmoningumą. Energetinio saugumo, karinio pasirengimo ir bendradarbiavimo su NATO stiprinimas išlieka vienu iš pagrindinių šalies demokratijos apsaugos prioritetų.

Nors žodžio laisvę saugo Lietuvos Respublikos Konstitucija bei įstatymai, vis daugiau iššūkių kyla dėl neapykantos kalbos, dezinformacijos ir priekabiavimo internete, dažnai išbandomos ir saviraiškos laisvės ribos. Įvairiuose tyrimuose Lietuva išlieka viena pirmaujančių spaudos laisvės srityje, tačiau visuomenės pasitikėjimas šioje srityje kiekvienais metais vis mažėja, spauda susiduria su Rusijos bei Baltarusijos organizuojamomis kibernetinėmis atakomis, propaganda.

Žmogaus teisių srityje taip pat vis dar yra nemažai iššūkių. Lietuvos visuomenė išlieka gana uždara, o įstatymai nepalankūs kai kurioms gyventojų grupėms. Šalyje stebimas didelis smurto lyties pagrindu lygis, ekonominė ir socialinė atskirtis, neapykantos kurstymas, ypač socialiniuose tinkluose, ir ribotos LGBTQ+ bendruomenės teisės.

Lenkija

By Weronika Czyżewska-Poncyłjusz

Komunistinio režimo įvedimas Lenkijoje buvo Jaltos konferencijos ir Geležinės uždangos – ribos, skiriančios Šaltojo karo priešingų pusių įtakos sferas – pasekmė. Lenkija pateko į Sovietų Sąjungos įtakos sritį ir buvo priversta priimti komunizmą kaip savo politinę sistemą. Tiek vidaus, tiek užsienio politikos kryptis Lenkijos Liaudies Respublikoje (oficialus šalies pavadinimas nuo 1952 m.) buvo priklausė nuo Sovietų Sąjungos. Šalį valdė komunistinė Lenkijos darbininkų partija (PPR), o jos pirmininkas (Pirmasis sekretorius), buvo aukščiausias valstybės asmuo. Komunistų partija kontroliavo administraciją, ekonomiką, žiniasklaidą, švietimą ir visas kitas visuomenės gyvenimo sritis. Jie naudojo terorą ir propagandą. Vienas iš įrankių, kuriuo buvo siekiama konsoliduoti ir išlaikyti komunistinę valdžią, klastoti realybę ir užgniaužti pasipriešinimą, buvo visapusiška cenzūra. Ekonomika buvo paremta centralizuoto planavimo principais, kurie reiškė laisvosios rinkos ekonomikos mechanizmų atsisakymą.

Nuolatinė ekonominė stagnacija, pagrindinių prekių trūkumas, politinės laisvės ir laisvos žiniasklaidos stoka, antireliginė propaganda ir represijos bei korumpuotas politinis elitas žymėjo komunistinį laikotarpį, lydimą didelių socialinių neramumų ir protestų, kuriuos valdžia žiauriai slopino. Masinės demonstracijos 1956, 1968, 1970 ir 1976 metais neatnešė jokios reikšmingos naudos, išskyrus tam tikras nuolaidas, kurias suteikdavo besikeičiantys Lenkijos darbininkų partijos lyderiai. Dėl stipraus visuomenės pasipriešinimo Lenkija išsiskyrė iš kitų Sovietų bloko valstybių – Lenkijoje Katalikų Bažnyčia išsaugojo autonomiją, o žemės ūkio sektorius liko ne kolektyvizuotas.

1970-ųjų viduryje ekonominė krizė gilėjo, o pagrindinių prekių trūkumas tapo kasdienybe. 1975–1976 m. sandūroje priimti konstituciniai pakeitimai, įtvirtinę Komunistų partijos „vadovaujančią rolę“ bei „draugystės ir bendradarbiavimo stiprinimą“ su Sovietų Sąjunga, paskatino opozicinių grupių atgimimą. Po 1976 m. birželio darbininkų protestų pradėta steigti daug opozicinių organizacijų, iš kurių pagrindinį vaidmenį atliko Darbininkų gynimo komitetas (įkurtas 1976 m. rugsėjį) ir Žmogaus bei pilietinių teisių gynimo judėjimas (įkurtas 1977 m. kovą).

1977 metais 23-ejų metų antikomunistinio aktyvisto Stanislovo Pyjas nužudymas (įvykdytas greičiausiai saugumo tarnybų užsakymu) suvienijo studentiją visoje šalyje ir paskatino nepriklausomų studentų organizacijų kūrimą. 1978 m., įkūrus Akademiinių kursų asociaciją, instituciškai įteisintas pagrindinis švietimas. Privačiuose butuose ir bažnyčių pastatuose vyko slaptas alternatyvios istorijos, literatūros, filosofijos, sociologijos ir ekonomikos mokymas. Taip pat klestėjo pagrindinė opozicinė spauda – iki 1979 m. pabaigos pasirodė daugiau nei 400 įvairių leidinių ir periodinių publikacijų.

1978 m. spalio 16 d. lenkas kardinolas Karolis Voityla tapo naujuoju popiežiumi, pasirinkdamas Jono Pauliaus II vardą. Šis įvykis sukėlė dideles viltis, kurios sustiprėjo per popiežiaus pirmąjį piligriminį vizitą į tėvynę 1979 m. birželį.

1980 m. vasarą Gdansko laivų statykloje prasidėjo precedento neturėjusi streikų banga, apėmusi visas socialines grupes ir visas Lenkijos sritis. Darbininkai suorganizavo laisvą profesinę sąjungą Solidarność („Solidarumas“), kurios įkūrėju laikomas Gdansko laivų statyklos elektrotechnikas Lechas Wałęsa. Kai vyriausybė pasidavė „Solidarumo“ reikalavimams ir 1980 m. rugsėjį leido legalizuoti Solidarumo sąjungą – pirmąją legalią laisvą profesinę sąjungą komunistinėje Centrinės ir Rytų Europos dalyje – oficialus judėjimo narių skaičius per kelias savaites išaugo iki beveik 10 milijonų žmonių - 80 % valstybės darbuotojų, įskaitant Komunistų partijos narius, įstojo į naujai legalizuotą profesinę sąjungą. Dėl augančio pasipriešinimo masto ir tempo baimindamiesi galimos Sovietų Sąjungos karinės intervencijos (nors istorikai iki šiol ginčijasi, ar tokia intervencija buvo įmanoma ir tikėtina), Lenkijos kariuomenės vadovai nusprendė 1981 m. gruodžio 13 d. paskelbti karo padėtį. Dėl to buvo suimti ir sulaikyti šimtai „Solidarumo“ lyderių, o visos legalios opozicinės organizacijos buvo uždarytos. Tačiau karo padėties paskelbimas nepateisino komunistinės valdžios lūkesčių. Opozicinis judėjimas, nors ir susilpnėjęs, išliko ir persiorganizavo po grindyje. Suimti lyderiai buvo pakeisti kitais aktyvistais, kurie išvengė arešto, taip pat daugybė moterų organizatorių, vyrams esant įkalintiems, perėmė lyderystę pagrindinėje spaudoje ir kitose struktūrose. 1983 m. liepą karo padėtis buvo panaikinta. Tais pačiais metais Lechas Wałęsa gavo Nobelio taikos premiją.

Komunistinė vyriausybė nebuvo pakankamai stipri, kad nugalėtų „Solidarumą“, tačiau „Solidarumas“ taip pat nebuvo pasiruošęs imtis radikalesnių veiksmų valdžiai perimti. Todėl 1982–1988 m. Lenkijoje vyravo politinė krizė tarp

valstybės ir visuomenės, o ekonominė situacija dar labiau blogėjo. Tuo metu komunistinė valdžia puikiai suvokė, kad neturi galios įgyvendinti reikšmingas reformas. Iki 1988 m. pabaigos, augant streikų ir protestų skaičiui bei vyraujant bendram ekonominiam nepritekliui tarp lenkų gyventojų, komunistinė valdžia buvo pasiruošusi atnaujinti derybas su „Solidarumu“. Ji sutiko legalizuoti profesinį sąjungų judėjimą ir pradėti atviras derybas dėl galimos politinės kaitos.

Po derybų, vykusių 1989 m. vasarį-balandį tarp opozicijos ir vyriausybės buvo pasiektas susitarimas surengti laisvus rinkimus į parlamentą 1989 m. birželį. Rinkimai atnešė lemiamą „Solidarumo“ pergalę. 1989 m. rugpjūtį Lenkijos parlamentas paskyrė pirmąjį regiono nekomunistinį premjerą Tadeušą Mazowieckį vadovauti naujai vyriausybei, kuri turėjo visuomenės paramą įgyvendinti plataus masto ekonomines ir socialines reformas šalies stabilizavimui. 1990 m. lapkritį buvo surengti pirmieji visuotiniai prezidento rinkimai, kuriuos laimėjo Lechas Wałęsa. Laisvi parlamento rinkimai įvyko tik 1991 m. spalį. Nepriklausomybės atgavimo ir demokratijos atkūrimo procesas simboliškai baigėsi 1993 m., kai iš Lenkijos teritorijos buvo išvestos paskutinės Rusijos armijos dalys.

Portugalija

Samuel Guimarães

Gyvenimas prieš demokratiją

Per *Estado Novo* laikotarpį (1926–1974) Portugalija buvo varginga šalis, pasižymėjusi prasta sveikatos ir švietimo paslaugų sistema. 1970 m. apie ketvirtadalis gyventojų nemokėjo nei skaityti, nei rašyti, pusė neturėjo vamzdynu tiekiamo vandens, o daugiau nei trečdalis – elektros.

Estado Novo režimas, grindžiamas pigios darbo jėgos išnaudojimu ir autoritarine valdžia, buvo politinio proceso, prasidėjusio karinės diktatūros metu po 1926 m. gegužės 28 d. perversmo, rezultatas. Kitas karinis perversmas 1974 m. balandžio 25 d. Sugriovė valdančiąją sistemą ir užbaigė ilgiausią fašistinę diktatūrą Europoje.

Dešimtmečius moterys neturėjo teisės balsuoti, valdyti verslo ar išvykti iš šalies be vyrų sutikimo. Šiuos ribojimus lydėjo ir kiti pamatinių laisvių suvaržymai: nebuvo žodžio ar susivienijimo laisvės, didelė dalis suaugusiųjų neturėjo rinkimų teisės, buvo leista egzistuoti tik vienai partijai. Visi, kurie pažeisdavo politines normas, susidurdavo su politinės policijos represijomis.

Kai įvyko balandžio 25-osios revoliucija, šalis jau trylika metų gyveno karo sąlygomis. Konfliktuose kolonijose, prasidėjusiuose 1961 m., žuvo 45 000 žmonių, o 53 000 buvo sužeisti. Portugalija buvo paskutinė Europos kolonijinė imperija (Mozambikas, Angola, Žaliasis Kyšulys, Gvinėja ir San Tomė ir Prinsipė).

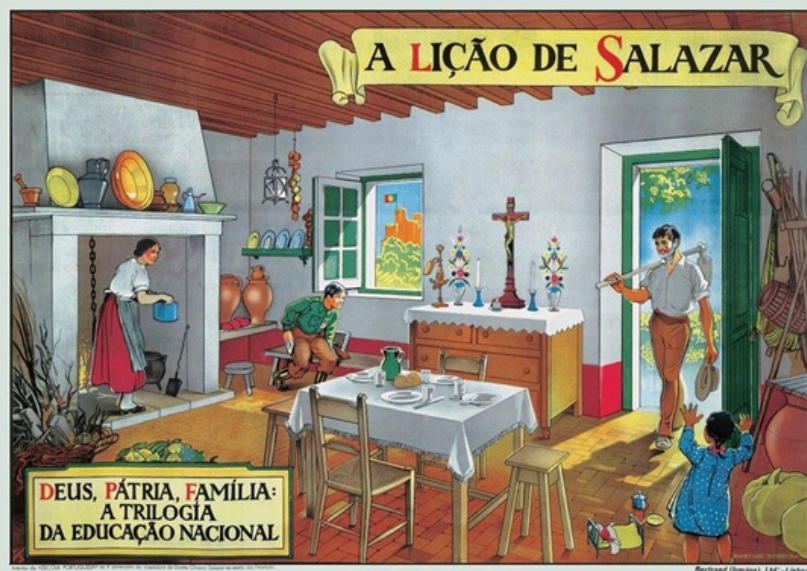
Šalis gyveno vienos partijos režime, kuris žlugdė, slopino ir skatino gyvenimo būdą, pagrįstą išdavystėmis ir persekiojimais. Žiaurioji Armijos policija (*Polícia do Exército*, PE), kuri areštavo, kankino ir žudė, kūrė tylos klimata. Terasose ar kavinėse policininkai švilpaudavo anti-režimines dainas, kad pagautų tuos, kurie jas atpažino, ir suimtų juos kaip „komunistus“ ar pavojingus fašizmo

pasipriešinimo narius. Religija ir Katalikų bažnyčia rėmė režimą ir buvo atsakingos už žmones, kurie bijojo ir buvo uždaryti nuo išorinio pasaulio, ypač vidurio Portugalijoje. Be to, kad Portugalija Antrojo pasaulinio karo metu išliko akivaizdžiai neutrali, Salazaras ir jo ministrai rėmė kraštutinės dešinės Falangistų Franco (Ispanija) režimą ir leido naciams naudotis volframo kasyklomis. Tačiau egzistavo ir pasipriešinimas. Štai keli jo pavyzdžiai:

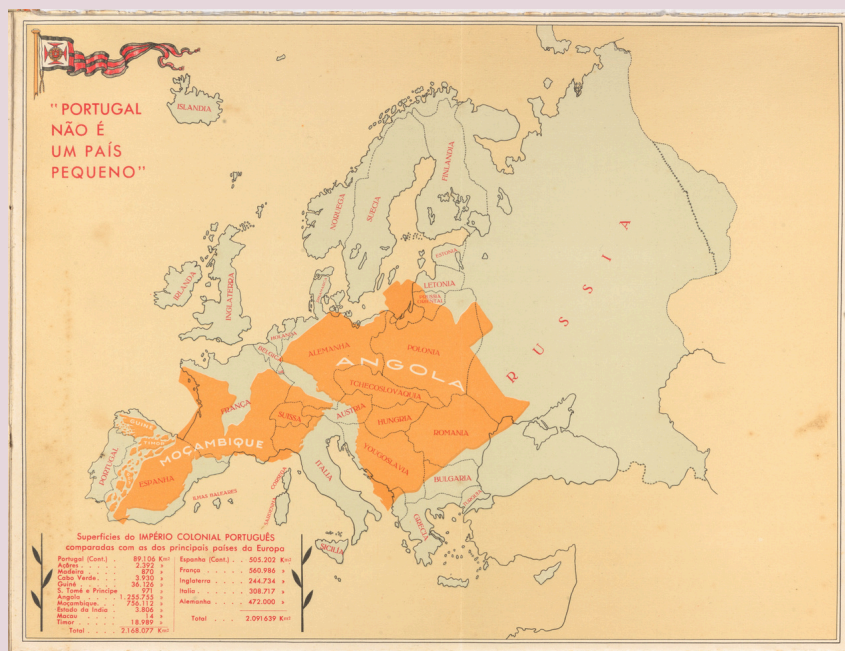
- Aristidesas Sousa Mendesas (1885–1954), Portugalijos diplomatas Bordo mieste, Prancūzijoje, nesilaikė Salazaro nurodymų ir išdavė vizas žydams, norėjusiems bėgti iš Vokietijos ir okupuotos Prancūzijos. Manoma, kad jis išdavė kelionės vizas 30 000 pabėgėlių.
- Humbertas Delgado (1906–1965), vadinamas „bebaimiu generolu“, 1958 m. bandė nuversti režimą rinkimuose, kurie pasirodė esantys klastoti. Šis judėjimas suteikė daug vilčių ir užpildė gatves.
- Virgínia Moura (1915–1998), vienišos motinos duktė, pirmoji Portugalijos moteris inžinierė, nuo ankstyvo amžiaus pasipriešinus autoritariniam režimui.
- Margarida Tengarrinha (1928–2023), menininkė ir laisvės kovotoja, išsiskyrė pagrindyje klastodama įvairius tapatybės dokumentus, leidusius daugeliui portugalų pabėgti arba gyventi laisviau.

Diktatūra buvo grindžiama autokratine António Oliveiros Salazaro valdžia. Kai 1968 m. jis pasitraukė iš valdžios, tapęs neįgalus po to, kai nukrito nuo kėdės (mirė 1970 m.), jį pakeitė Marcello Caetano ir perėmė pirmininkavimą Ministrų tarybai. Šalis patyrė vadinamąjį Marcelistų pavasarį – laukimą pokyčių, kurie taip ir neįvyko. Marcello Caetano paskyrimas suteikė vilčių pažangesnėms Nacionalinės Sąjungos srovėms, tačiau jos greitai žlugo ir Marcello Caetano neteko tiek vadinamųjų griežtosios linijos šalininkų, tiek režimo progresyvistų palaikymo. 1974 m. jis pasipriešino kovo 16 d. įvykdytam perversmo bandymui, tačiau šiek tiek daugiau nei po mėnesio jau nebegalėjo to padaryti. Balandžio 25 d., apsuptas GNR karininkų namų aikštėje Lisabonoje, jis pasidavė ir perdavė valdžią generolui Spínolai. Vėliau išvyko į tremtį Brazilijoje, kur mirė 1980 m.

Jaime MB iliustracija,
<https://www.tribop.pt/TPd/Li%C3%A7%C3%A3o%20de%20Salazar>

Cornell Universitetas – PJ Mode Persuasive Cartography kolekcija

Viršuje: edukacinė propaganda iš Estado Novo (Portugalijos fašistinės diktatūros) švietimo propagandos pavyzdžiai

Salazaro pamoka: Dievas, Tėvynė, Šeima. Nacionalinio ugdymo trilogija. (1938)

Apacioje: Portugalija nėra maža šalis (1939)

Perėjimas prie demokratijos

Politinė transformacija buvo lydima neapibrėžtumo ir susidūrimų, būdingų revoliuciniams procesams. Demokratija tapo nugalėtoja. Jos pirmieji pasiekimai buvo patys didžiausi: žodžio ir nuomonės laisvė, daugiapartinė politinė sistema ir universalus tiesioginis rinkimų teisės suteikimas. Pirmaisiais laisvės metais portugalai rinkimuose dalyvavo neįtikėtinais skaičiais.

Karas pasibaigė, o buvusios Portugalijos kolonijos įgijo nepriklausomybę. 1974–1975 m. daugiau nei 500 000 žmonių iš buvusių kolonijų grįžo į Portugaliją. Nors 1960-aisiais šalis patyrė stulbinamą augimą, nacionalinė ekonomika vis dar buvo viena iš menkiausiai išsivysčiusių Europoje. Šiandien Pasaulio bankas Portugaliją laiko viena iš labiausiai išsivysčiusių.

Klestėjimas leido sukurti gerovės valstybę, panašią į jau egzistuojančias Europoje. Pensijų sistema išsiplėtė, apimdama ir tuos gyventojų sluoksnius, kurie anksčiau nebuvo įtraukti, o 1979 m. buvo įsteigtas Nacionalinis sveikatos draudimas. Tai viena didžiausių demokratijos pergalių, nes fašizmo laikais sirgti buvo privilegija keliems, o visa medicinos priežiūra buvo mokama. 1976 m. Portugalija priėmė naują Konstituciją, kuri šiandien laikoma viena iš novatoriškiausių ir pažangiausių Europoje. Portugalija gavo tris tarptautinio valiutos fondo paskolas (1977, 1983 ir 2011 m.). Per šiuos penkiasdešimt metų šalis žymiai pažengė kovoje su skurdu ir nelygybe. Labiausiai prie to prisidėjo Portugalijos įstojimas į Europos ekonominę bendriją 1986 m., atverdamas kelią Europos fondams ir spartesniam augimui iki XXI a. pradžios.

Kai kurios svarbios asmenybės:

- Maria de Lourdes Pintassilgo buvo vienintelė moteris Portugalijoje, einanti premjerės pareigas – ji vadovavo Penktajai konstitucinei vyriausybei nuo 1979 m. liepos iki 1980 m. sausio. Ji buvo antroji moteris Europoje, užėmusi premjerės postą po Margaret Thatcher, kuri pradėjo eiti pareigas Jungtinėje Karalystėje du mėnesius anksčiau.
- Celeste Martins Caeiro – moteris, kuri 1974 m. balandžio 25 d. dalijo gvardikus kariškiams, vadovavusiems perversmui prieš fašizmo režimą. Dėl šios priežasties revoliucija buvo pavadinta „Gvardikų revoliucija“.
- Mário Soares – teisininkas ir pasipriešinimo kovotojas, kuris ne kartą buvo kalintas ir kovojo už demokratiją tremtyje Prancūzijoje. Jis yra viena pagrindinių asmenybių Portugalijos demokratijoje, saugojęs šalį nuo prorusiško režimo įvedimo 1975 m., bei prisidėjęs prie Portugalijos siekio tapti EEB nare.

Balandžio (Gvazdikų) revoliucija

Šaltinis: <https://50anos25abril.pt/o-25-de-abril/>

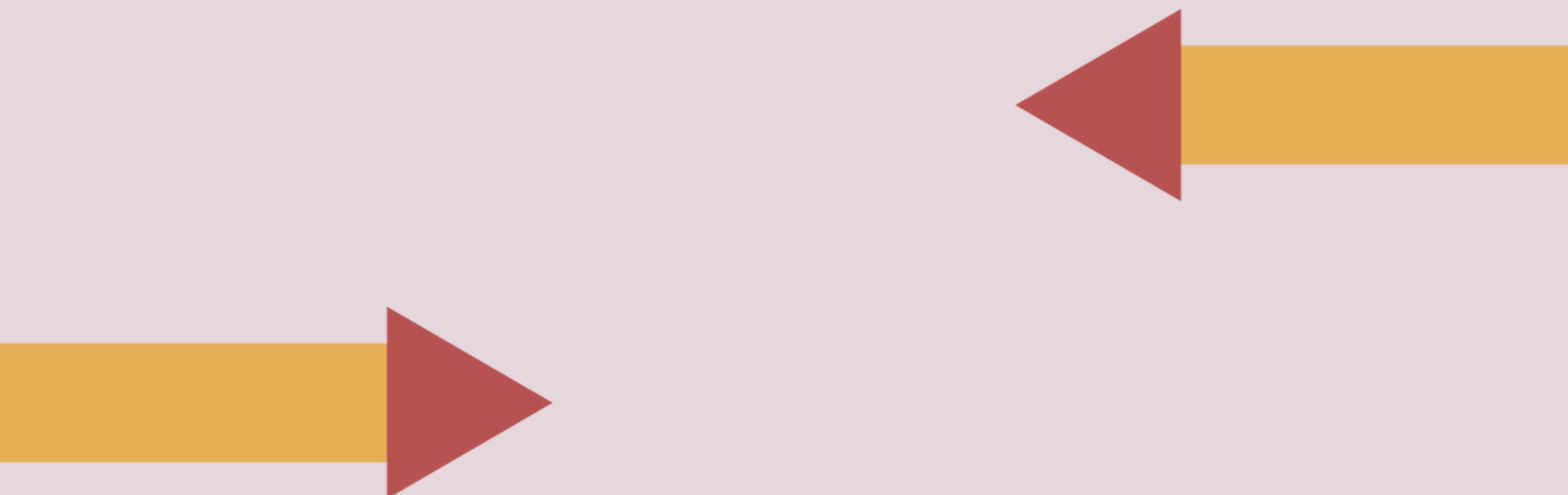
Gyvenimas šiandien

Vis dėlto Portugalijoje skurdo ir socialinės atskirties rodikliai vis dar yra aukštesni už Europos vidurkį. Apie du milijonai piliečių gyvena žemiau arba ties skurdo riba. Per pastaruosius 50 metų Portugalija pasivijo Europos partnerius švietimo srityje. Prasidėjus 1974 m., kai aukštosiose mokyklose mokėsi vos 67 000 studentų, šaliai pavyko viršyti Europos vidurkį pagal 25–34 metų amžiaus grupės absolventų procentą, o šiandien čia gyvena istoriškai labiausiai išsilavinusi karta. Nepaisant šio progreso, vidutinis portugalų išsilavinimo lygis vis dar ženkliai atsilieka nuo Europos Sąjungos vidurkio.

Nors iki amžių sandūros ekonomikos rodikliai rodė teigiamą dinamiką, vėliau augimas sulėtėjo ir artėjimas prie Europos vidurkio sustojo. Nepaisant to, kad portugalai dirba daugiau valandų nei kiti europiečiai, jų našumas yra žemas. Taip pat atlyginimai yra maži. Ši situacija ypač paveikia jaunesniąją kartą, kuri emigruoja ieškodama geresnių galimybių.

Portugalijos gyventojų skaičius mažėja ir visuomenė sensta. 1974 m. 100 jaunų žmonių tenka 35 senjorai. 2021 m. šis skaičius padidėjo iki 183 senjorų 100 jaunų žmonių. Per pastaruosius 20 metų piliečių pasitenkinimas demokratijos veikimu išliko žemesnis už Europos vidurkį. Trūksta pasitikėjimo vyriausybe, parlamentu, teismų sistema ir partijomis. Dauguma rodo abejingumą ar nedalyvauja politiniame gyvenime. Kiekvienuose rinkimuose milijonai portugalų nusprendžia neiti balsuoti. Nors demokratija turi daugumos palaikymą, tik 37 % žmonių atmeta mintį apie stiprų lyderį, kuriam nereikia atsiskaityti parlamentui ar dalyvauti rinkimuose.

(Šaltinis: <https://ffms.pt/pt-pt>)

Rumunija

Diana-Maria Beldiman

Gyvenimas prieš demokratiją

1948–1989 m. Rumuniją valdė komunistinis režimas. Komunistinio periodo chronologija skirstoma taip:

- **1948–1965:** Stalinistinis laikotarpis, kai šalį valdė Gheorghe Gheorghiu-Dej. Vidaus ir užsienio politika buvo stipriai įtakota Sovietų Sąjungos.
- **1965–1989:** Nacional-komunistinis laikotarpis, kai šalį valdė Nicolae Ceaușescu. Šiame laikotarpyje išskiriami du potarpiai:
 - **1965–1971:** režimas buvo šiek tiek atlaidesnis, rumunų lyderiai užmezgė ryšius su demokratinėmis valstybėmis, tokiomis kaip Prancūzija ar JAV.
 - **1971–1989:** po Nicolae Ceaușescu vizito Kinijoje ir Korėjoje įvestas griežtesnis režimas su daugybe apribojimų gyventojams. Šis laikotarpis vadinamas neo-stalininis dėl labai griežtos vidaus politikos gyventojams.

Perėjimas prie demokratijos

1989 m. gruodžio revoliucija atvedė prie komunistinio režimo panaikinimo Rumunijoje. Daugelis žmonių protestavo prieš vargus, kuriuos jiems teko patirti komunistinio režimo paskutiniaisiais metais. Kadangi Nicolae Ceaușescu norėjo visiškai sumokėti Rumunijos užsienio skolas, paskutinį komunistinio periodo dešimtmetį gyventojams buvo įvesti griežti apribojimai: elektros buvo tik kelias valandas per dieną, maistas buvo eksportuojamas, gyventojai badavo ir pan. Visa tai paskatino žmonių sukilimą 1989 m. gruodį.

Viskas prasidėjo Timišoaroje gruodžio 16 d., o per kelias dienas anti-komunistinis judėjimas išplito po visą šalį. Liaudies judėjimai buvo numalšinti ir, deja, šie įvykiai nusinešė daug civilių aukų. Diktatorius Nicolae Ceaușescu ir jo žmona Elena buvo oficialiai nuteisti ir sušaudyti 1989 m. gruodžio 25 d.

Gyvenimas demokratijos laikais

Po komunistinio režimo žlugimo šalį valdė Nacionalinio Išgelbėjimo Frontas (buvę komunistai, disidentai, kariškiai ir kt.), kuris pažadėjo surengti laisvus rinkimus ir įgyvendinti demokratines reformas.

Pirmieji demokratiniai rinkimai įvyko 1990 m. gegužės 20 d. ir juos laimėjo Nacionalinio Išgelbėjimo Frontas (per tą laiką jie tapo politine partija). Nepaisant sunkumų, lydėjusių pereinamąjį laikotarpį į demokratinę visuomenę – protestų, streikų ir nepasitikėjimo naujais politiniais lyderiais – buvo atliktos tam tikros reformos, siekiant sukurti demokratinę bazę, kad būtų įgyvendinti 1989 m. suformuluoti tikslai. Taip įvairios partijos vėl atsirado politinėje scenoje, 1991 m. buvo priimta post-komunistinė Konstitucija, o Rumunija integravosi į Vakarų institucijas: NATO 2004 m. ir Europos Sąjungą 2007 m.

Po komunistinio režimo žlugimo Rumunijos prezidentai buvo:

- **Ion Iliescu** - 1989 m. gruodis – 1990 m. birželis (laikinas), 1990 m. birželis – 1992 m. spalį, 1992 m. lapkritis – 1996 m. lapkritis
- **Emil Constantinescu** - 1996 m. lapkritis – 2000 m. gruodis
- **Ion Iliescu** - 2000 m. gruodis – 2004 m. gruodis
- **Traian Băsescu** - 2004 m. gruodis – 2014 m. gruodis
- **Klaus Werner Iohannis** - 2014 m. gruodis – 2025 m. vasaris

Ispanija

Cécile Barbeito Thonon

Gyvenimas prieš demokratiją (1939–1975)

Francisco Franco režimas prasidėjo 1939 m., kai jo pusė – konservatyvūs „Nacionalistai“ – pilietiniame kare įveikė kairiuosius „Respublikonus“.

Įsitvirtinęs valdžioje, Franco įkūrė vienpartinį režimą – „Falange Española, Tradicionalista y de las JONS“. Jo ideologija, vadinama „nacionalkatalikizmu“ ir įkvėpta itališkojo fašizmo, rėmėsi katalikybės, konservatyvios moralės, ispanų nacionalizmo ir ekonominės autarkijos principais. Taip pat buvo priešų – komunistų, žydų ir masonų. Režimas organizavo visuomenę aplink Jaunimo Frontą, Moterų Sekciją, Vertikaliają Sąjungą ir Socialinės Pagalbos organizacijas.

Paprastai išskiriami du laikotarpiai. Pirmuoju (1939–1959), karui ir ekonominei autarkijai palikus paveldą, gyventojai kentėjo nuo skurdo ir net bado, patyrė griežtą represiją. Antruoju laikotarpiu (1959–1975) frankizmas atvėrė ekonomiką turizmui ir užsienio investicijoms, plėtojo pramonę, statė infrastruktūrą (pelkes) ir būstus, dėl ko BVP augimas siekė 7 %.

Švietimo sistema skleidė konservatyvias vertybes pasenusiomis metodikomis. Nors skatintos liaudies šokiai ir tradicijos, mokyklose buvo draudžiama mokyti baskų, katalonų ir galisų kalbų.

Moterys negalėjo balsuoti, o priešingai nei anksčiau, jos buvo skatinamos likti namuose ir turėjo gauti vyro leidimą dirbti. Teisės ir pilietinės laisvės, tokios kaip teisė rengti demonstracijas ir susirinkimus, buvo ribojamos, įvesta cenzūra. Represijos nusinešė apie 130 000 žmonių gyvybių, 370 000 buvo įkalinti, o apie 400 000 žmonių – daugiausia pirmuoju laikotarpiu – pasitraukė į tremtį.

Nors represijos antruoju laikotarpiu mažėjo, socialinis pasipriešinimas augo, daugiausia darbininkų, universitetinių studentų, slaptųjų sąjungų ir partijų, tautos dvasininkų ir kaimynystės judėjimų dėka. Taip pat septintajame dešimtmetyje pasipriešinimo grupės, tokios kaip ETA, FRAP ir kitos, organizavosi naudodamos smurtą. 1973 m. ETA nužudė Luisą Carrero Blanco, tuometinį Vyriausybės prezidentą ir numatomą Franco įpėdinį.

Perėjimas prie demokratijos (1975–1982)

Pereinamasis laikotarpis prasidėjo 1975 m., mirus Franciscui Franco. Karalius Chuanas Karlosas de Borbonas, pakeitęs Franco valstybės vadovo pareigas, paskyrė Adolfo Suárez naujuoju vyriausybės vadovu.

Suárez skatino svarbias reformas, tokias kaip Politinės reformos įstatymo priėmimas 1976 m. ir Amnestijos įstatymas politiniams kalinams 1977 m., kurie leido legalizuoti politines partijas. Pirmuose rinkimuose, vykusiuose 1977 m. birželį, Suárez buvo išrinktas naujuoju prezidentu. Naujoji Ispanijos konstitucija buvo patvirtinta 1978 m. su 87,78 % balsų „už“, o 1979 m. vyko pirmieji rinkimai pagal naująją Chartiją, kuriuose Suárez vėl buvo perrinktas.

1981 m. įvyko generolų surengtas valstybės perversmas, tačiau jis truko tik vieną dieną. Po to, 1982 m. naujuose rinkimuose buvo išrinkta socialistų partija. Nors nėra vieningos nuomonės, kada baigėsi pereinamasis laikotarpis, dažniausiai laikoma, kad tai įvyko 1982 m., nes tuo metu valdžia perėjo opozicijai frankizmo režimui (Suárez buvo paskirtas karaliaus, o karalius – Franco).

Šiuo laikotarpiu ginkluotos opozicinės grupės, tokios kaip ETA (baskų nacionalistai), GRAPO (anarachistai) ir kitos, tęsė savo veiklą. Taip pat buvo organizuojama taiki opozicija per įvairias studentų grupes, profsąjungas, partijas ir kaimynų organizacijas, kurios dabar jau buvo legalios, vykdant gausias demonstracijas gatvėse.

Kalbant apie pereinamąją teisę, nors buvo įgyvendintos politinės reformos, o Amnestijos įstatymas siekė tam tikrų atlygimų opozicijos lyderiams, iki 2007 m. (ir vėl 2024 m.) nebuvo priimtas jokios Atminties įstatymas. Buvo nedaug pastangų siekiant tiesos.

Gyvenimas demokratijos laikotarpiu (1982–... ?)

Demokratijos laikotarpiu Ispanija įstojo į Europos ekonominę bendriją (dabartinę Europos Sąjungą) ir NATO (nors ir sulaukė didžiulės opozicijos), taip pat pasirašė daug tarptautinių susitarimų, kurių anksčiau nebuvo pasirašiusi.

Socialistų partijos (PSOE) ir konservatorių (PP) kaitaliojimasis valdžioje vyko gan sklandžiai – kartais turint absoliučią daugumą, kartais sudarant koalicijas, dažnai kartu su regioninėmis nacionalistinėmis partijomis.

2011 metais įvykusios masinės gatvių protesto akcijos („Indignados“ judėjimas, dar vadinamas „15M“) atskleidė daug Ispanijos demokratijos trūkumų. Šis judėjimas turėjo ir vidutinės trukmės poveikį – atsirado naujos partijos (radikali dešinė, radikali kairė ir liberalai, kurie dabar jau išnykę), kurios sugriaudino dvipartinę sistemą ir privertė vyriausybės sudaryti daugiau koalicinių sutarčių.

Šiuo metu teisės srityje situacija, palyginti su nedemokratiškais laikais, pagerėjo, tačiau vis dar susiduriama su daugeliu trūkumų: pagrindinės politinės ir pilietinės teisės pripažįstamos, tačiau teisė protestuoti nuo „Indignados-15M“ protestų buvo apribota. Taip pat ribojama žodžio laisvė (pvz., keli atlikėjai sulaukė kalėjimo bausmių už dainavimą prieš monarchiją).

Įvairios kalbos (baskų, katalonų, galisų) yra dėstomos mokyklose, nors gyventojų tarpe jų vartojimas nevienodas. Ekonominės teisės taip pat pagerėjo, tačiau didėjanti nelygybė ir infliacija (ypač būsto srityje) išlieka didžiuliu iššūkiu.

Nors kai kurios teisės, tokios kaip sveikatos apsauga ir mokymas, taikomos visiems – tiek piliečiams, tiek neteisėtiems migrantams, – kitos teisės ribojamos tam tikroms gyventojų grupėms.

